

NYKŠČIAI

*krašto
kultūros
istorijos
puslapis*

13

TURINYS

A.Vienuoelis - Žukauskas "GRAŽIOS ANYKŠČIŲ APYLINKĖS	1
<u>Kraštovaizdis</u>	
Regina Morkūnaitė ANYKŠČIŲ APYLINKIŲ PAVIRŠIAUS YPATUMAI	2
<u>Istorija</u>	
Gintaras RAŽANSKAS KRITO NUO ARMIJOS KRAJOVOS KULKŲ	4
<u>Gyvoji klasika</u>	
Antanas Vienuoelis - Žukauskas "...ŽIAURIAU IR ŽIAURIAU DŪKO NEAPRĖŽTOSIOS LAISVĖS SIŪLYTOJAI"	8
<u>Iš muziejaus fondu</u>	
KŪRĖJAI - KŪRĖJUI	12
<u>Vardai ir datos</u>	
Juozas Girnius KUN.STASYS YLA - GYVENIMO TEOLOGAS	13
Algis Ladiga MONSINJORO ALBERTO TALAČKOS KUNIGYSTĖS PENKIASDEŠIMTMETIS	15
<u>Archyvų puslapiai</u>	
Arvydas Pacevičius TROŠKŪNŲ BERNARDINŲ VIENUOLYNŲ BIBLIOTEKOS KATALOGO "INSTRUKCIJA..." IR "ANTRAŠČIŲ INDEKSAS"	17
<u>Atmintis</u>	
Mykolas Sprindis, Vytautas Sriubas KUNIGAS POVILAS RAGAŽINSKAS - DEBEIKIŲ VIKARAS, POLITINIS KALINYS, ČILĖS, KOLUMBIJOS IR JAV UNIVERSITETŲ PROFESORIUS	20
<u>Iš neskelbtų rankraščių</u>	
Jurgis Urbonas - Lakštutis "... O KOKĮ, KOKĮ TRUPINĖLĮ TAU, GIMTINE AŠ ATNEŠIU ?	24
Iš albumo	30
<u>Atsiminimai</u>	
Mykolas Stonys AŠ ESU SKAUTAS	32
<u>Versmės</u>	
Ona Šakėnienė "...GYVENIMAS KAIP BITEI ŽIEDAS"	35
<u>Tėviškė</u>	
Domas Būtėnas GEČIONYS	39
Elena Gimbutienė MANO MOČIUTĖS KOSMETIKA	47
<u>Atodangos</u>	
Raimondas Guobis KNYGA APIE KILNŲJĮ KUNIGĄ	49
<u>Tautosaka</u>	
Tomas Baranauskas ANYKŠČIŲ KRAŠTO PADAVIMAI	50
Sukaktys	55
Kultūros kronika	59

Pirmajame viršelio puslapyje: skulptoriaus Petro Aleksandravičiaus paminklas A.Vienuoliui - Žukauskui.

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

Ketvirtajame viršelio puslapyje: Varpai.

Antano DILIO nuotrauka

Gražios Anykščių apylinkės, žavintieji Šventosios krantai ir primeną Šveicariją Anykštos ir Šlavės pagrioviai. Kažką užburta primena ir takelis per kalnus kalnuotus iš Anykščių į Liudiškius. Kas kelios dešimtys žingsnių naujas akiratis, nauji kalnų kauburiuoti kauburiai. Visą laiką priešaky stovi smailas Piliakalnis ir juo aukščiau prie jo kopi, juo aukštesnis jis atrodo. Nuo trečiojo kauburio pasirodo jau ir Liudiškiai, tačiau anykštietis ar svetys neiškęs neatsigrįžęs ir nepasigėrėjęs Anykščių miestelio panorama ir jo apylinkėmis. O už Šventosios toli toli, kiek siekia akys, į vakarus ir į vasaros ir šiaurės vakarus, juoduoja mėlynuoja vien miškai ir miškai, iš kurių vos įžiūrimos kyši Kavarsko, Taujėnų, Troškūnų, Vyžuonų, Andrioniškio bažnyčių varpinės... Nuo trečiojo kauburio bėga į Šventąją Šlavės pagrioviai, eglynais pasišiaušę; tarp laukų vingiuoja Piestupys, Šaltupys javų "vilnimis aptemęs". Anykščių Šilelin įsivaro Marčiupys; už upės susilieja su horizontu dešinysis Šventosios kauburys, žodžiu, reginys kaip iš padangės.

Antanas VIENUOLIS-ŽUKAUSKAS

"Lietuvis", 1927 m. 11.26

ANYKŠČIŲ APYLINKIŲ PAVIRŠIAUS YPATUMAI

Regina MORKŪNAITĖ

Daugybė įvairiomis kryptimis slinkusių ledyno plaštakų, iškyšulių ir liežuvių formavo Lietuvos reljefą, todėl jo kilmė vadinama glacigenine. Paskutinio ledyno veiklos procesai maždaug vyko prieš 15 tūkst. metų. Šį laikotarpį reljefą nagrinėjantys specialistai-geomorfologai vadina Nemuno apledėjimo laikotarpiu, kuris tęsėsi kvartero periode, o po jo sekė holocenas.

Be abejo, tokia įvairi ledyno veikla bei jo tirpimas palietė ir Anykščių rajono paviršių, suformavo visą reljefo ornamentiką. Tad kokios reljefo formos atsirado, kaip ir kada jos susiformavo, kokie jų dydžiai vyrauja? Šių žinių galima rasti ne tik įžymių geografo A. Basalyko, Č. Kudašos, A. Mikalausko, V. Dvarecko mokslo ir populiarinimo publikacijose, Vilniaus universiteto studentų kursiniuose ir diplominiuose darbuose, bet ir Geografijos instituto geomorfologų sektoriaus ataskaitose bei žemėlapiuose.

Panaudojusi literatūrinę ir kartografinę medžiagą, šioje publikacijoje pabandysiu apibūdinti Anykščių rajono reljefo ypatumus. Gal tai paskatins domėtis ir vertinti gimtųjų apylinkių kalnelius, lomeles, slėniukus, tą, rodos, taip nekintantį pagrindą, ant kurio statome, sodiname ir sėjame įvairią augmeniją, pagaliau ant jo gyvename.

Anykščių rajonas pagal paskutinį fizinį-geografinį ra-

jonavimą priklauso Nevėžio lygumai, Vakarų Aukštaičių plynaukštei ir Aukštaičių aukštumai. Nevėžio lyguma rajono ribose yra Nevėžio ir Šventosios upynų takoskyroje. Surdegio, Troškūnų, Raguvėlės apylinkėse paplitusi taip vadinama dugninė morena (buvusios ledyninės masės dugno vietoje), kurią paliko čia gulėjusi ledyninė plaštaka. Ši Nevėžio dugninės morenos lyguma yra mažai paveikta prieledyninio baseino vandenų, atsiradusių dėl ledyno tirpimo. Lygumą įvairina bangos, įlomės bei termokarstiniu būdu (kai ištirpsta atsilikęs nuo visuminės ledyno masės nedidelis taip vadinamas negyvo ledo luistas) atsikūrę kloniai, neretai pelkėti. Per visą lygumą meridianaliai nusitęsia trys ledyninės plaštakos depresijos, kurios yra skirtinguose lygiuose. Aišku, kad šis stambiai banguotas, įlomėtosios priemolingos lygumos paviršius ištiesai paverstas žemės ūkio naudmenomis.

Ką tik aprašytas paviršius nežadina tiek fantazijos ir minčių, kaip toliau į rytus esanti teritorija, kur prasideda Vakarų Aukštaičių plynaukštė, kuri užima Aukštaičių aukštumos šlaitą, nusileidžiantį į Nevėžio ir Mūšos-Nemunėlio lygumas. Plynaukštės paviršius gana aukštas, kalvotas, mažiau paveiktas prieledyninių ežerų, negu Nevėžio lyguma. Dabar vakariniu šios pakraščiu tęsiasi Nevėžio ir Mūšos-Lėvens ledyninių plaštakų sustumti šoniniai moreniniai dariniai (jie susidarė dėl pakraštinės ledyninės akumuliacijos plaštakos šonuose), rytuose plyti Virintos-Siesarties ledyninės plaštakos dubuma, o tarp jų Šventosios slėnis. Minėtas vakarinis pakraštinių moreninių darinių ruožas Vikonių, Šeimyniškių, Ažuožerių apylinkėse pakyla iki 105-108 m. absoliutinio aukščio ir sudaro lėkštus gūbrius bei priemolingas bangas 5-7 km plotyje. Jis susiaurėja ir pažemėja, artėdamas prie Ukmergės. Rytinis ruožas prasideda siaurėje prie Puntuko, tęsiasi per Kurklius, Žemaitkiemį, Lyduokius, o jo paviršius kai kur plonai apklotas smėlio nuosėdomis. Didžiausi smėlių kiekiai aptinkami Kurklių duburyje, kurį juosia Šventosios ir Judinio slėniai ir kerta Siesarties žemupys. Kurklių duburyje yra, žinoma, paveldėtas iš geologinės praeities, galbūt, net iš priešledynmečio. Kurklių vietovės reljefą puošia kelių upių slėnių nulygintos moreninės plynaukštės ir pakraštinių ledyninių darinių kaimynystė. Tarp slėninių formų dėmesį patraukia senovinio Šventosios slėnio dalis, kurią paliko pati Šventoji, o dabar da-

Anykščių apylinkių reljefo kilmė

linai išnaudoja Judinio upė. Labai sudėtingas paviršius matomas į šiaurę nuo Kurklių Nevėžio ežero link bei didelių keiminių Storių plokščiakalvių link.

Dar sudėtingesnis paviršius šiaurinėje Anykščių rajono dalyje. Anykščių ledyninis liežuvis suformavo pakraštinių moreninių darinių ruožą, nusitęsęs nuo Anykščių per Viešintas, Migonis, Gaigalus iki Šepetos pelkės. Pavyzdžiui, Viešintų apylinkėse šis pakraštinių moreninių darinių lankas yra 5-6 km pločio ir vietomis pakyla iki 125 m absoliutinio aukščio. Prie Anykščių Viešintų moreninis masyvas perėina į kairę Šventosios pusę, o prie Čekonių ir Elmininkų jo dariniai yra išlyginti povandeninio slysmo procesų. Pats Anykščių miestas įsikūręs

stataus Anykštos upelio slėnio ir lėkštesnio Šventosios upės slėnio santakoje, o jo pakraščiai yra pakraštinių darinių užimtoje teritorijoje. Juos sudaro vidutinio dydžio (šlaito ilgis 100-200 m), vidutinio aukščio (10-20 m) ir aukštos (20 m) kalvos, padengtos moreniniu priemoliu. Tarp šios kėlės tik paminėtos moreninės grandinės ir senesnių Aukštaičių aukštumos moreninių ruožų į šiaurę nuo Rubikių ežero yra plotas tarpgūbris, kuris prie Tilvikų pripildytas juostuotųjų molių.

Į rytus nuo šio Viešintų moreninio masyvo slūgso didžiosios liežuvinės dubumos, pripildytos smėliais. Šios dubumos susiformavo, kai aptirpus ledyninės plaštakos liežuviams, jų išgulėtos vietos buvo patvenktos ir pavirto dideliais duburiais su prieledyniniais vandenimis. Tokie vietovėje yra dalis Šimonių girios, kurioje smėliai supustyti į eolinius kauburius, net aukštas parabolines kopas. Taip, taip, į taip vadinamas kontinentines kopas! Kopų smėliai yra išrūšiuoti, smulkiagrūdžiai ir poledynmetyje buvo pustomi. Minėtų prieledyninių baseinų ir į juos įtekėjusių senovinių upių smėliai yra apkloję didelius plotus Svėdasų, Užpalių, Leliūnų, Andrioniškio apylinkėse.

Aukštaičių aukštumoje, kurios reljefas labai sudėtingas, galima išskirti keletą smėlio-žvyro darinių, sudarančių keimus (tirpstančio ledyno tušumose suplauti dariniai), rajonų. Viena iš jų šiaurėje yra apribotas Utena, Leliūnais, iš vakarų-Skiemonimis, iš pietų-Videniškiais.

Pro kalnus, pro miškus teka Šventoji...

Šioje vietovėje keimai yra apvalios arba netaisyklingos kalvų formos pavidalu. Jų aukštis siekia 15 m, plotis prie pagrindo 100-200 m, kalvų šlaitų polinkis siekia 10-20 m.

Šventoji - tai Aukštaičių aukštumos ir jos vakarinių pašlaičių upė, skirianti Vidurio Lietuvos žemumą nuo Baltijos aukštumų. Jos versmės, manoma, yra Samanio ežeras, esantis 2,5 km šiauriau Dūkšto. Šventosios ilgis 246 km, tiesus atstumas nuo versmių iki žiočių apie 183 km. Šventosios baseinas pasižymi ežerų gausumu, nes paskaičiuota, kad baseine yra 638 ežerai, didesni už 0.5 ha, kurie užima 200 kv. km plotą. Baseino paviršius ir upių slėnių formavimasis ypatingas tuo, kad, pradedant Jaros - Šatekšnos žiotimis ir iki pat žemupio, visi stambesni Šventosios intakai įteka iš kairės pusės, t.y. drenuoja Baltijos aukštumas. Dar viena Šventosios intakų išsidėstymo ypatybė yra ta, kad ten, kur pačios Šventosios slėnis kerta rinas ir senslėnius, yra priešpriešinys (porinis) dešiniųjų ir kairiųjų intakų išsidėstymas. Galima išskirti kelias tokias intakų poras - jų žiotys yra viena prieš kitą. Tai Virinta - Susiena, Judinys - Pienia, Siesartis - Mūšia, Žirnaja - Armona.

Bet rašyti apie upes yra kitos geografijos mokslo atšakos - hidrologijos - paskirtis. Šiame darbe trumpai buvo pateikta geomorfologinė reljefo charakteristika, tokiu būdu parodant ir įvertinant, koks įvairus ir ypatingas gimtųjų apylinkių paviršius.

KRITO NUO ARMIJOS KRAJOVOS KULKŲ

Gintaras RAŽANSKAS

Ir vokiečių okupacijos metais lietuviai neprarado vilties atkurti savo kariuomenę. Generolo P.Plechavičiaus organizuojamoji Lietuvos Vietinė Rinktinė, atrodo, ir bus jos atkūrimo pradžia.

1944 m. vasario 16 d. P.Plechavičius kreipėsi į tautiečius :

“Lietuviai, kariai, Kai Tėvynė pavojuje, prisiminkite jai duotą priesaiką ir imkite ginklą į savo rankas, kad visi, susibūrę į Lietuvos Vietinę Rinktinę, išvartumėm iš savo žemės iš rytų ateinančius banditus...”

O tu, Lietuvos jaunime, kuris neturėjai ginklo rankose, eik savo vyresniųjų brolių pėdomis... Visi eikite pas savo apskričių komendantus, nes atėjo laikas ginti savo tėvynę. Nepriklausomybės kovose žuvusių mūsų savanorių ir partizanų kraujas neveltui pralietas. Tęskime jų pradėtą darbą ir neužmirškime mūsų tautos himno žodžių : “Lietuva, Tėvyne mūsų. Tu didvyrių žeme...”

Taigi, vyrai, už ginklo !”

Lietuvos jaunimas, boikotavęs šaukimą į vokiečių armiją, į P.Plechavičiaus kreipimąsi atsiliepė su neregėtu entuziazmu : okupacijos sąlygomis per savaitę į Vietinę

Vietinės Rinktinės savanoriai iš Leliūnų kaimo : Povilas Kemeklis (kairėje) ir Stasys Mikulėnas, žuvęs 1944 m. gegužės 6 dieną prie Ašmenos

Vytautas Paršelis, žuvęs 1944 m. gegužės 6 dieną prie Ašmenos

Rinktinę užsirašė beveik 20 tūkstančių savanorių. Tarp jų ir anykštėnai.

Buvęs Anykščių gimnazijos mokinys A.Paulavičius prisimena :

“Iš mūsų klasės abiturientų užsirašė beveik visi berniukai : Vladas Šližys, Antanas Baltakis, Vladas Barauskas, Jonis Riauba... Pareiškė norą būti kariūnais ir keli būsantieji abiturientai. Visi važiovome į Marijampolės Kariūnų mokyklą.

Buvo nepaprasta diena, pilna nerimo ir ryžto ginti Tėvynę, kai mus išlydėti geležinkelio stotyje susirinko daugybė žmonių : ir mokiniai bei mokytojai, ir Anykščių inteligentija, kurios tarpe buvo ir rašytojas Antanas Vienaolis. Iš Utenos atbildėjo pilnas traukinys su tokiais pat jaunuoliais”.

Į reikiamą išleistuvių nuotaiką, gaudžią ir truputį kilnią, herojišką, įtraukė tomis dienomis abiturientų klaseje gimusi daina :

*Oi, gimnazija,
Kokia tu brangi-
Aš palieku ją
Nes kovon žengiu.*

Albertas Mikalauskas, žuvęs 1944 m. gegužės 6 dieną prie Ašmenos

*Liks tuščia vieta
Klasėj iš kairės,
Liks širdis liūdna,
Suolo neregės.*

*Jūs pedagogai,
Vedėt mus keliais,
O dabar knygas
Šautuvai pakeis.*

Šios dainos žodžius sukūrė Jonis Riauba. Jo daina jau skraido Anykščiuose ir išskleis sparnus Marijampolės kareivinėse ir visur, kur tik atsidurs kariais tapę Lietuvos abiturientai ir gimnazistai. Labai graži jos melodija. Kas ją sukūrė? Greičiausiai Antanas Paulavičius.

Nebuvo lemta mūsų gimnazistams tapti kariūnais. Pasklidus kal-

boms, kad visi būsiami karininkai bus suimti ir išvežti į Vokietiją, dauguma jaunuolių, nors vienmarškiniai ir bąsi, suspėjo išsibėgioti. Vokiečiai apsupo Marijampolės kariūnų mokyklą, šimtą šešis nespėjusius pabėgti vaikus suėmė ir išvežė į Vokietiją. Tarp suimtųjų buvo ir karo metų gimnazijos himno autorius Jonis Riauba. Jis pakliuvo į vokiečių armiją, paskui į rusų nelaisvę. Kiti anykštėnai gimnazistai, taip ir nespėję užsivilkti kariškų uniformų, grįžo į namus.

Dvi kuopos (apie 350 vyrų) buvo sudarytos Utenoje. Čia buvo paskirti ir 1915-1925 m. gimę Anykščių krašto savanoriai: broliai Vytautas ir Jonas Paršeliai, Albertas Mikalauskas, Vladas Palubinskas, Stasys Tutkus, Vytautas Baltranas, Stasys Mikulėnas, Jonas Lozoraitis, Steponas Dagys, Povilas Kemeklis, Valentinas Niaura ir kiti.

Apmokytos vietos karininkų, dvi Utenos ir dvi Ukmergės kuopos sudarė 308-ą Vietinės Rinktinės batalioną.

Kaune dabar gyvenantis Stasys Tutkus prisimena: "Kai mus šiek tiek apmokė, gavome karišką aprangą ir šautuvus. Šautuvai mūsų prancūziški buvo. Nei vokiškų, nei rusiškų plehavičiukams nedavė... Po kiek laiko gavome įsakymą iš Utenos vykti į Vilnių, o iš ten į Ašmeną kovoti su įsisiautėjusiais lenkų partizanais - Armija Krajova.

Kareiviškomis gretomis žygiuojame į Utenos geležinkelio stotį. O kaip smagu! - Kareiviška uniforma, šautuvai ant peties ir mūsų dainos žodžiai:

Šie vyrai nusifotografavo prieš išvykdami į P.Plechavičiaus kariuomenę. Gal kas juos atpažins?

*Tau, sesute, puikios gėlės,
O man kardas prie šalies.
Tau akis plaus ašarėlės,
Man gaisrai kelius nušvies...*

Geležinkelio stotyje mūsų išlydėti susirinko daugybė žmonių: ir artimieji, ir giminės, ir merginos. O mes traukiame vieną posmą paskui kitą:

*O jei žūsiu už Tėvynę
Kur atskirtas nuo tavęs,
Klausk žvaigždutę vakarinę-
Pas mane nakčia atves."*

Rašytojas Antanas Vienuolis 1944 m. gegužės mėn. "Ateityje" rašė: "Dalinyse pajuda. Įspūdingai atrodo jų gretos. Dalinyje yra ir naujokų, tačiau jie beveik nesisiria nuo tų vyrų, kurie jau yra buvę kariuomenės eilėse, o kai kurie iš jų matę net ir fronto liniją. Tėvynės balsas juos čia sušaukė iš įvairių Lietuvos kampų. Jau nutės lietuvaitės, pasipuošusios tautiniais drabužiais ir pavasario gėlėmis, padeklamuoja kelis mūsų poetų karškus eilėraščius. Pavasaris dar tik prašvito... Geležiniu keliu rieda vagonai. Jų dundės sudrumsčia pavasario nakties tylą. Lietuvos Vietinės Rinktinės ešelonas išvyksta į Rytų Lietuvą... Šitie vyrai vietiniams gyventojams užtikrins ramų gyvenimą".

Greitai į Anykščius atskriejo žinia apie baisią mūsų karių tragediją prie Ašmenos, kur 1944 m. gegužės 6 d. kautynėse prieš lenkų Armijos Krajovos būrius žuvo ir keletas mūsų krašto savanorių.

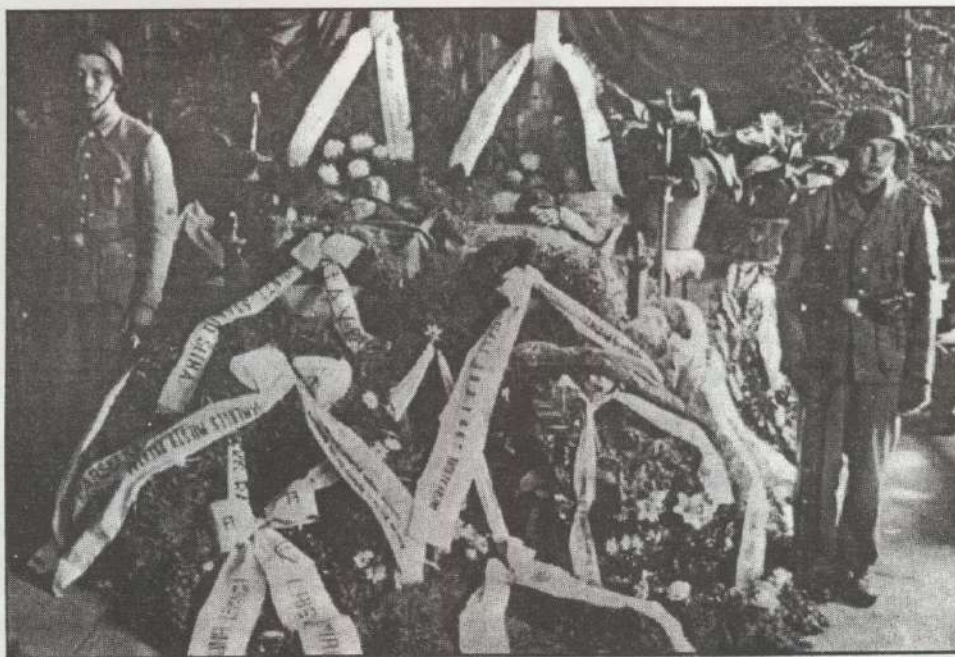
Anykščiuose gyvenantis šaulys Eligijus Smetona užrašė kautynių dalyvio Vlado Palubinsko atsiminimus: "Per dieną buvo pasiruota žygiui: iš apylinkių gyventojų sudaryta 10-15 pastočių vežti amunicijai, vienam karabinui buvo skirta 20, kulkosvaidžiui - 600 šovinių. Gegužės 6 d. rytą batalionas pajudėjo į priekį. Kadangi buvo žinoma, kad šiose vietovėse veikia įvairios karinės formuotės - rusų desantininkai, raudonieji partizanai, lenkų interventai,

kad būtų saugiau priekyje ėjo žvalgai, keliu važiavo gurguolės ir viena kuopa. Kitos kuopos ėjo toliau nuo kelio.

Taip žygiuodamas batalionas apie 11 val. dienos priėjo Novosedos kaimą. Jau prieš jį kelyje buvo padarytos kliūtys - išardyti tilteliai, todėl gurguolėms reikėjo sukti iš kelio. Žvalgai kaime nieko įtartino nepastebėjo. Kai batalionas pradėjo žygiuoti per kaimą, iš kelių trobų pasipylė kulkosvaidžių ir šautuvų ugnis. Mūsų siškiai staiga sugulė, užimdami kiek galima geresnę padėtį. Užvirė smarkios kautynės lenkams atakuojant iš aukštumų. Į mus šaudė iš miško, iš krūmų, iš sodybų... Ugnis buvo tokia stipri, kad nebuvo galima net galvos pakelti. Padėtį gelbėjo tie mūsų kariai, kurie buvo tarnavę kariuomenėje ir kovoję fronte. Kaime buvo keletas susirėmimų ir durtuvais. Kautynės truko 5-6 val."

Pasakoja kitas kautynių dalyvis anykštėnas Jonas Paršelis.

"Pirmąjį nušovė Albertą Mikalauską iš Užupiečių. Jis buvo kuopos kulkosvaidininkas. Kulka pataikė tiesiog į burną. Šiame mūšyje žuvo ir mano brolis jaunesnysis puskarininkis Vytautas Paršelis. Iš pradžių lenkai jį sužeidė į petį. Atsistojo bėgti, ir šūvis į nugarą buvo mirtinas. Prišliaužęs dar spėjau jį mirštantį apkabinti, paėmiau pistoletą. Nebuvo kada rūpintis žuvusiais ir sužeistaisiais. Reikėjo kaip galima greičiau ištrūkti iš apsupties. Lenkai perėjo į puolimą persekiodami. Iš mūsų lauko pirmieji bėgo buvę smetoniškos kariuomenės vadai, mat jie nebuvo matę fronto. Kautynės buvo žiaurios. Net frontininkai tokio pragaro nebuvo

Vytauto Paršelio ir Alberto Mikalausko palaikai pašarvoti Šaulių Ramovėje

Vietinės Rinktinės savanorių Vytauto Paršelio ir Alberto Mikalausko laidotuvių eiseną Anykščių centre

matę" - tęsia pasakojimą Jonas Paršelis - "Kritišku momentu kuopos vadas patikėjo anykštėnui kulkosvaidininkui Vladui Palubinskui dengti atsitraukimą. Prie jo buvo palikti du šovinių padavėjai. Batalionas, dengiamas narsaus kario, sėkmingai atsitraukė. Už sumanumą ir drąsą kuopos vadas Palubinskui pareiškė padėką.

Atsitraukę į Ašmeną, pradėjome skaičiuoti nuostolius. Kuopos vadas pareikalavo, kad lenkai gražintų žuvusiųjų lavonus. Paėmė įkaitus ir pagrasino: jeigu negrąžins - sušaudys. Rytojaus dieną atvežė 21 lavoną. Du buvo be galvų. Visi išrengti, basi... Atpažinau brolių Stasį ir Mikalauką. Vokiečiai davė dvi mašinas žuvusiems namo parvežti".

Tarp kritusių nuo Armijos Krajovos kulkų buvo ir Jonas Lozoraitis iš Debeikių bei Stasys Mikulėnas iš Leliūnų kaimo. S. Mikulėno artimieji kaip brangiausią relikviją saugo laišką, gautą iš Ašmenos:

"Bėga gražus pavasaris, nešdamas vieniems džiaugsmą, kitiems vargą bei skausmus. Pražydu pavasario gėlėms, kuriomis mūsų seserys, mylimosios ar draugės apsaugstė kiekvieno kario krūtines. Iš Utenos išvykstame į Rytų Lietuvą. Pakeliui į Graužiškes susitikome su priešu. Deja, neilgai mums tenka drauge su Staseliu kovoti - krinta jis didvyriška mirtimi pakirstas priešo kulcos. Užjaučiame liūdesio valandą jūsų šeimą. Pasilieiname nuliūdę jo kovos draugai: Steponas Dągys, Povilas Kėmeklis, Valentinas Niaura".

Palaidojo S. Mikulėną ir J. Lozoraitį viename kape Debeikių kapinėse.

V. Paršelis ir S. Mikalauskas buvo pašarvoti Anykščiuose, Šaulių Ramovėje. Iškilmingos buvo laidotuvės: minios žmonių suplaukė miestelinį apylinkių. Didelis pyktis sukaustė visų protus ir jausmus.

"Kokia gili duobė - dar gilesnis mūsų skausmas"...-

taip pradėjęs kalbą Anykščių gimnazijos direktorius Rapolas Šaltenis.

Prie didvyrių kapo buvo perskaityti ir šie nežinomo autoriaus posmai, kuriuos iki šių dienų išsaugojo Vytauto Paršelio artimieji:

*...Ir, rodos, netikiu dabar čia prie duobės,
Kad Jūs, kurie išėjot iš namų,
Baltuos karstuos žaliai gegužų
Užmigote dėl šalies gimtų laukų.*

*Ne vieni Jūs suvilgėt krauju žemę,
Ne vieni Jūs ieškojote naujų dienų ugnies.
Už tai ilgai kapinių beržai, drebulės, pušys
Rankas jums ties.*

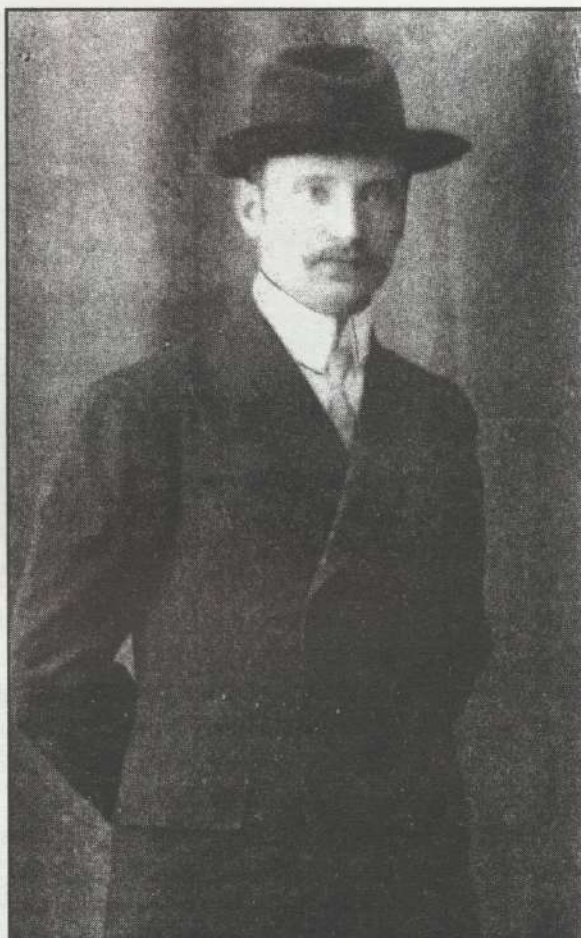
*O gal ir naktį žvaigždės šviesios
Suaus vainiką žuvusiems kariams.
Užmigs vėl žemė, ir likit jūs čia dviese,
Ir vėl klausysite draugų savų.*

Iškilo pirmieji žuvusiųjų už tėvynę kapai. Buvo sunaikinta ir Vietinė Rinktinė. Likę gyvi kariai pajuto, kad vokiečiai žaidžia dvigubą žaidimą - čia padeda lietuviams, čia lenkams. Juk ir apie Vietinės Rinktinės žygį į Graužiškes Armija Krajova žinojo: iš anksto išsikasė apkasus, surengė pasalą. Kadangi Vietinės Rinktinės kariai į frontą vykti atsisakė, vokiečiai nutarė nuginkluoti arba sunaikinti juos. Vokiečiams padėjo lenkų partizanai, tikėjęsi Vilniaus krašte atkurti savo valdžią.

Išsklaidytos Vietinės Rinktinės kariai, žmonių vadinami "plechavičiukais" po kelių mėnesių savo ginklus nukreipė jau prieš naują okupantą. Kiti buvo tremiami į Sibirą, kaltinami tarnyba hitlerininkams.

Daugumai skaitytojų A.Vienuolio - Žukausko kūryba pažįstama tik iš sovietiniais laikais išleistų knygų, iš to meto vadovėliuose bei chrestomatijose pateiktų kūrinių, kurie be autoriaus sutikimo buvo ištaisyti, spausdinami jau be "religinių prietarų"... A.Vienuolis - Žukauskas buvo parašęs nemažai ir tokių kūrinių, kur pasakojo apie bolševikų žiaurumus, šaipėsi iš Lietuvos komunistų vadų, džiaugėsi Lietuvos nepriklausomybe, lietuvių karių žygdarbiais. Šitoji rašytojo kūryba ilgus dešimtmečius gulėjo specfonduose, skaitytojams buvo neprieinama, ir šandien ji jau kone užmiršta. Tik perskaičius 1994 metais išleistą Rapolo Šaltenio knygą "Tikras netikras Vienuolis", paaiškėja kodėl ir kaip A.Vienuolis - Žukauskas turėjo tapti "tarybinis" rašytoju, kurio "gyvenimas tarybiniais laikais buvo tipiškas stalininės epochos menininko išnaudojimo ir moralinio prievarlavimo pavyzdys..." / Rapolas Šaltenis "Tikras netikras Vienuolis", P.6/.

Mūsų skaitytojų dėmesiui pateikiame 1919 metais rašytą A.Vienuolio apybraižą ir straipsnelį iš karo korespondento užrašų. Šie rašytojo kūriniai buvo priskirti prie tų rašinių, kurių autorius bet kada galėjo būti apšauktas "liaudies priešu", jeigu neparodys ištikimybės partijai, neatgailaus...

A.Vienuolis 1911 m.

“... žiauriau ir žiauriau dūko neappręžtosios laisvės siūlytojai”

Antanas VIENUOLIS - ŽUKAUSKAS

Iš Kapsuko nagų

Apskritai paskutiniąsias dienas ne tik kad inteligentai ar stambesnieji ūkininkai, bet ir šiaip darbo žmonės nebuvo tikri, kad jų neiškrės, neapiplės, neatims paskutinio arklio, ratų, sėklų ir, paskaitę kontrevoliucininkais ar baltagvardininkais, nesuims. Ir juo arčiau gaudė armotos, juo žiauriau ir žiauriau dūko neappręžtosios laisvės siūlytojai. Kasdien ateidavo žinių, kad ten ir ten, tą ir tą iškrėtę, atėmę pinigus, arklius, grūdus, iškeitę lietuviškus kerėninius. Kasdien anksti rytą vietos revkomas išvažiuodavo iš miestelio trim keturiais tuščiais ratais, o vakarą grįždavo ne tik kad pilnais vežimais, bet dar užvartyti ūkininkai patys veždavo savo arba artimųjų kaimynų pagrobtaį turtą. Žmonės gyveno kaip kryžievių viešpatavimo laikais: slėpdavo miškuose ir raištuose savo gyvulius, kasdavo į žemę turtą, nemiegodavo naktimis ir be perstogės laikydavo gale sodžiaus ir ant sto-

gų sargybą. Neapsakoma suirutė palikdavo sodžiuose, pamačius ką nors vieškeliu atvažiuojant, ar pulkelį žmonių ateinant. Tiesa, pasitaikydavo ir gerų žmonių, idėjos komunistų, ypač latvių, bet dauguma tai vien grobikai, ir idėjininkai žiauriai bausdavo tuos žmones, prie kurių rasdavo ką nors paslėpta. O ieškoti ir surasti bolševikai tiesiog genijai ir toli pralenkę net vokiečius. Paskutiniu laiku kartu su šautuvu, rimbu, kalaviju, revolveriu ir bomba revkomiečiai nešiodavo dar prie savęs ir tam tikras žemėms badyti šakas.

Išsikraustydami iš Lietuvos, pradėjo medžioti inteligentus, o paskelbus mobilizaciją ir jaunos vyrus. O jaunas jiems buvo kiekvienas, kuris dar nesenas.

Nors manęs paskelbtąja mobilizacija ir negalėjo paimti, nes tam išrodyti neturėjau popierių, taip pat, regis, nepriklausau ir prie buržujų luomo, tačiau gribš-

ni komunisto ranka neaplenkė ir manęs. Gegužės 6 dieną atėjo vietos revkomo pirmininkas /Kapliauskas/ su milicininku (abudu apsiginklavę) ir pareiškė, kad aš Lietuvos ir Baltarusijos Respublikos Tarybų pirmininko įsakyму esąs suimtas. Tai taręs, padavė smulkiai parašytą Kapsuko orderį suimti mane ir pristatyti į Dvinską įkaitui.

- Tai aš esu suimtas? - nežinodamas, kas sakyti, paklausiau jį.

- Taip, suimtas. Be to, dar prašom parodyti savo kabinėtą.

[vedžiau į kitą kambarį ir parodžiau stalą.

Milicininkas pasiliko už durų, o pirmininkas pradėjo vartyti mano popierius.

- O čia kas? - staiga sustojo jis vienoj vietoj perskaitęs:

"Daktaras kovojo su velniais, liucipieriais ir raudongvardininkais".

Aš jam paaiškinau, kad tai daktaro T./Tonkūno/ ne-krologas ir kad ligonis taip klidėjęs. Kadangi toliau nesurado nieko įžeidžiančio Raudonosios Armijos "garbę", tai paliovė vartęs popierius ir paklausė, kur esą daugiau raštų. Man atsakius, kad Vilniuj, daugiau jau nieko neieškojo, tik pasiėmė nuo sienos Vytį. Koridoriuj man paaiškino, kad jam esą įsakyta padaryti pas mane nuodugnią kratą, bet kadangi jiems ir taip nesmagu esą mane suimti, taip daug gero dariusiam apylinkės varguomeinei, tai jis paimsiąs tik Vytį. Juo toliau, juo darėsi malonesnis ir lipšnesnis ir net pasakė, kad mane iki Utenos ne varyte varysią, bet vešią. Nikolajaus pinigų leido pasiimti tik 300 rub., o kerenkinių - kiek noriu.

Kolei aš skaičiau pinigus, mano seselė tuo tarpu pasinaudojo šia proga ir išprašė iš jo Vytį. Per miestelį aš ėjau pirma, o jie tarytum taip sau vaikštinėdami sekė pas-kui mane per kokį šimtą žingsnių. Revkome pasodino ne už grotų, kur sodindavo vagis ir mažesnius plėšikus, bet raštinėj. Revkomo sekretorė, iš mažens pažįstama mergina, išreiškė man savo užuojautas, pasakė, kad niekas nieko prieš mane neturį ir kad tris dienas laikę pas save Kapsuko orderį ir vis nedrįsę suimti. Kitas revkomo administratorius, taip pat iš mažens pažįstamas vaikinąs, paslapčiomis pasakė, kad dar suėmė keturis buržujus - abu vietos kunigus ir du dvarininkus.

Nors aš ir tikėjau vežant į Uteną pabėgti, bet vis dėlto, dėl visa ko, kad neužsikrėsčiau kalėjime nešvarumais, pareikalavau kirpiko ir paprašiau, kad mane plikai nukirptų ir apskustų.

Namiškiai pasirūpino įdėti man kuo daugiau valgio ir tiek skalbinių ir kitų daiktų, tarytum aš būčiau važiuavęs kur nors keletai mėnesių paviešėtų.

Gandas apie mano suėmimą pasklido po visą miestelį, ir kiekvienas savotiškai aiškino ir aimanavo, už ką mane suėmė. Vieni sakė, kad už tai, kad aš gegužės 1 d., kada vienas oratorius nugriuvo su tribūna, susijuo-kęs, kiti kad pas mane radę tokių nuodų, kuriais aš no-rėjęs išdėti visą komitetą, dar kažkas tvirtino, kad susira-

šinęjęs su baltąja armija... O revkomas taip buvo geras, jog ne tik prileido prie manęs mano gimines, bet dargi ir šiaip pašaliečių galėjo užėiti pasikalbėti ir savo užuojau-tos išreikšti. Taip pat necenzūravę perduodavo man raš-telius.

Išėję kunigų suimti milicininkai tuo sugrįžo ir, mesda-mi į kertę šautuvus, pasakė, kad kunigai pasislėpę. Taip pat neradę namie ir dvarininko B. O dvarininką Stasį Puo-džiūną, dar jauną, vos 22 metų vaikina, tikrą lietuvį, at-vežė tik vėlų vakarą ir pasodino draug su manim rašti-nėį. Iš jo revkomas reikalavo 10000 rub. kontribucijos. Mus sergėti pristatė milicininką.

Kadangi kunigų nerado namie ir vėlų vakarą, tai revko-mas padarė trumpą posėdį, ką į jų vietą suimti. Nežinia, ką jie ten nutarė, bet po posėdžio, kada pradėjo skirstyti sau vietas, kur ir kam šią naktį dežūruoti, taip susibarė, jog kone susipešė. Aš irgi per sieną nuklausiau, kuriuose kalnuose ir prie kurių kelių stovės šią naktį sargyba.

Išėjus milicininkams sargybon, raštinėj pasilikome su nelaimės draugu Stasiu ir milicininkas, kuris sočiai pa-valgęs lašinių su duona ir užgėręs saldžia arbata, netru-kus pradėjo snausti, ne veltui jis susirinkime spyrėsi ir protestavo, kad jau trečią naktį nemiegas.

Ant stalo jis pasidėjo revolverį, kertėje pasistatė šau-tuvą, o durų raktą įsidėjo į kišenę.

Susidūrę galvomis, sugulėm sofoj ir mes su Stasiu ir pradėjom šnibždėti. Nors pirma ir nesusipažinome, bet bendra nelaimė taip greit suartino, jog susiprasdavom iš pusės žodžio.

- Žinai ką, - valandikę pagulėjęs atsikreipė į mane Sta-sys, - mes turim šiaip ar taip pabėgti, nes atvirkščiai - pristatys į Dvinską, o iš Dvinsko, kad ir išėisi gyvas, tai jau vis tiek be sveikatos, be to, kelyje gali dar ir sušau-dyti... Dabar dvylikta valanda - pats laikas.

Kad reikia bėgti, tai aš gerai supratau, bet kaip bėgti, kad čia pat už stalo sėdi su revolveriu milicininkas, pa-langėmis vaikšto su šautuvais ir bombomis pats buvu-sis revkomo pirmininkas. Aš jam pasakiau savo suma-nymą bėgti rytoj, vežant mus į Uteną. Jis griežtai pakra-tė galvą ir susimąstė.

- Žinai ką, - po neilgos pauzos vėl prašnypstė man į ausį, - jis snaudžia, aš griebsiu jį smaugti, o tu tverk už šautuvo ir revolverio ir graibyk kišenėse rakto, o jei iš-girstų ir įeitų kas, tai skelk kulbe galvon, arba šauk.

Abiem pradėjo smarkiau plakti širdys.

Aš su jo pasiūlymu nesutikau ir dar kartą pakartojau savo sumanymą pabėgti rytoj. Jis vėl griežtai pakratė galvą ir atsisėdo. Jo akyse, kada jis pažvelgė į snau-džiantį milicininką, aš pamačiau griežtą pasiryžimą jį nu-žudyti. Nežinau, kas būtų buvę toliau, tik man bešnibž-dant gatvėje sustojo vežimas, ir kažkas padazgeno į lan-gą. Pradrėskęs akis, milicininkas pasiėmė nuo stalo žva-kutę ir atidarė duris. Buvo tai kažkokio miestelio pabė-gęs revkomas ir užvažiavo naktigulto.

Pakeltingieji ilgai negulė, o brangus laikas bėgo, ir mes

jau pradėjome nerimauti. Milicininkas vėl pradėjo snausti. Tik štai vienas svečių užrakino duris ir, padėjęs ant stalo prie snaudžiančio milicininko rakta, įėjo į kitą kambarį ir nusirengęs užgesė žvakę. Mum vėl pradėjo smarkiai plakti širdys... Buvo jau pusė antros. Ant stalo baigė degti žvakelė. Visi miegojo. Apklojęs savo daiktus skara, kurią man paliko seselė, patylomis atsikėliau nuo kanapos, galais pirštų priėjau prie snaudžiančio milicininko ir, atsargiai paėmęs nuo stalo rakta, išėjau į kitą kambarį. Duris veikiai atrakinau, taip pat greitai atkabinau ir vieną kablį, bet kito kablo patamsy niekaip negalėjau sugraibyti. O širdis taip plakė, jog regis išgirs ir milicininkas. Jau buvau benorįs grįžti atgal ir siųsti draugą, kaip kažin kaip alkūne užkliudžiau kablį ir, subildėjęs geležiai, durys atsidarė pačios...

Padvelkė vėsus oras... Dangus... Žvaigždės... Naktis... Nusigandau ir pirštų galais sugrįžau atgal, milicininkas pakėlė galvą, pažvelgė į ant kanapos skara apdengtus mano daiktus ir į gulintį draugą, ir dar patogiau užgulė ant stalo. Kad būtų grįžtelėjęs jis užpakalin, mes būtume pražuvę. Ištykeliuko sugrįžau į prieangį ir palaukęs, kol pražingsniuos per lentas palange sergiąs iš oro revkomą buvęs jo pirmininkas, išėjau į kiemą ir prie tvoros. Širdis taip plakė, jog vos begalėjau pastovėti. Ypač bijojau, kad draugas Stasys nesikėsintų imti šautuvo ar revolverio. Tik štai juodas kaip šmėkla, tylomis iš prieangio išlindo ir jis, ir tylomis skubotai susikubrinęs nuguženo į patvorį. Aš paskui jį. Reikėjo perlipti per didelę stačių lentų tvorą, kuria buvo aptvertas visas revkomo kiemas, ir aš nesitikėjau, kad esu toks lipus: vos tik pasiekiau rankomis viršų, žiūriu - jau ir bevirstas į antrąją šalį. Vikravosi ir Stasys. Mūsų laimė, kad aš girdėjau, kur šią naktį stovi sargyba, atvirkščiai - būtume pražuvę. Pervirtę dar per keletą statinių tvorų ir perbridę per upelį, atsidūrėme lauke. Susikubrinę pradėjome kopti į kalnus. Kalnuose stabtelėjome ir, grįžtelėję atgal, lengviau atsidusome: vejantis negirdėjome, visur buvo tylu, tik miestely giedojo gaidžiai ir rauda, švito rytai.

Pirmutiniai žodžiai, kuriais į mane prabilo Stasys, tai buvo išreikštas pasigailėjimas, kad nepaėmė revolverio ir šautuvo.

Nors brisdami per upelį sušlapome ir auluose burbėjo vanduo, tačiau nei džiovintis, nei persiauti nebuvo kada.

Aplenkę žydų kapus, prie kurių stovėjo bolševikų sargyba, taip pat ir Piliakalnio viensėdį, kad nesulodintum šunų, per kokį pusvalandį atsidūrėm Marčiupės pakalnėse. Čia vėl gavome bristi per upelį. Ir tik priėję Anykščių šilėlių pamatėme, kad paskui mus tęsėsi per pievas ir dirvas nuo mūsų purvinų batų pėdsakas. Nusivalę eglių šakomis autuvą, pasileidome bėgti į šilėlių, retkarčiais išlįsdami iš miško į pauzę apsidairyti, bene rasim kur valtį persikelti per Šventąją.../

Nors vijimosi pavojaus čia nebuvo, tačiau bijojom sukelti žmonių. Taipogi žinojom, kad visur sodžiuose mai-

šosi bolševikų, ir mums reikėjo kuo veikiau pasitraukti nuo fronto ar į vieną, ar į antrą pusę. O frontas tęsėsi visu Šventosios pakraščiu net iki Radišaukos, tai yra apie 20 varstų.

Beeinant Katlėrių eglynais, ir saulė užtekėjo ir savo pirmutiniais spinduliais, kaip aukso dažais, spalvino eglių viršūnes ir ėmė siųsti šviesos pluoštų į tamsias miško protekes.

Baltasai Puntuko miškas dar buvo neišsprogęs ir, perkoštas tekančios saulės spindulių, atrodė toksai vaikus ir tyras, kaip šaltinio vanduo. Patykom prasiskubinom ir pro garsų Puntuko akmenį, kurio jau keliolika metų nebuvau matęs, neatsidusom ir po šventųjų ažuolų vaikais, kuriuos dar ir dabar kai kas įžadais lanko.

Keltą Pesliuose taip pat radom anoj pusėj upės. Draugas Stasys keletą kartų šūktelėjo, bet užkimusį balsą nutraukė vanduo, ir mum niekas neatsiliepė. Šūkauti ilgiau buvo pavojinga, ir mes sugrįžom į mišką.

Nors saulė patekėjo, tačiau šalna, regis pasidarė dar didesnė. Mūsų šlapi rūbai kaip ledais surakino kūną ir reikėjo be paliovos judėti, kad nepersišaldytum.../.../ Veikiai atvėsom, ir ėmė krėsti drugys. Trumpai pasitarę, nuėjome pas vieną Stasio pažįstamą ūkininką, kurio trobelė buvo visai nuošaliai ir prie miško. Aš laikinai pasilikau miške, o Stasys įėjo į vidų. Netrukus jis pašaukė ir mane. Šeimininkai labai mumis susirūpino. Šeimininkė tuoju užkūrė krosnį, užkaitė pieno, davė pasikeisti rūbų. Tuo tarp, kai mes džiovinomės prie krosnies, šeimininkas stovėjo kieme ir dairėsi. Išsidžiovinę ir papusryčiavę pradėjome nerimauti, nors troboj buvo šilta ir gera, ir mitri žvalgyba mus sergėjo, tačiau vis dėlto jautėmės it sugauti - visai kas kita miške. Po pusryčių šeimininkai mus aprenę kailiniais, davė abiem po krepšelį, kirvį ir išleido į mišką, prižadėję vakare nunešti valgyti ir suteikti žinių. Stasys buvo kaip tikras maišininkas¹⁾, o aš nusi-skutęs buvau labai panašus į kunigą, ir šeimininkas net pakaušį krapštė, kad aš kur neįkliūčiau. Juo labiau buvo galima pakliūti, kad tada daug slapstėsi persirengusių kunigų.

Vieta miške pasirinkome labai patogią: iš trijų pusių klampus raistas, apaugęs gailiais ir nusususiomis pušaitėmis, o iš ketvirtos - didelis miškas. Už raisto vėl buvo miškas, tik jau retesnis. Vos prisigenėję eglių šakų buvome sugulę, staiga visai arti, gal per kokius du šimtus žingsnių, du kartu papoškėjo iš šautuvo. Vienu metu abu pašokom ir, patvėrę kirvius, puolėm į raistą: tarėm, kad mus jau susekė ir vejasi. Bėgam ir bijom atsigrįžti: rodėsi štai štai papoškės, ir kulkos perskrostas pargriūsi kniūpsčias. O raistas toks klampus ir išpuvęs, kad kur tik statai koją, visur grimsti. Pirma manęs bėga Stasys ir, nepataikydamas nuo kelmo ant kelmo, klimpo į tėkmę, drabstėsi dumbliu ir visom keturiom vikravos... Iš po mūsų

¹⁾Maišininkais buvo vadinami elgetaujantys žmonės nuo pafrontės ir iš Vilniaus.

sų kojų kėlės rypuodamos laukinės antys, purpsėjo visokios paukštės... Štai ir miškas... Bet kad apipuls mus iš to miško varnos, kad pakels triukšmą, tarytum mes iš tikrųjų skubinamės jų lizdų ardyti, rėkia, karkia, suka virš mūsų ratus ir net pripuldamos prie žemės mus seka. Įpuolam į mišką ir abu po egliu, varnos dar pikčiau draskos. Na, manome, dabar tai jau pražuvom - būtinai sušeks, ir staiga dingtelėjo į galvą, kad taip pavasarį Sibiro taigose varnos ir šarkos savo rėksmu išduoda slapstančiusius po miškus katorgininkus ir valkatas...

Vėl pasileidome bėgti, o varnų vis rinkosi daugiau ir daugiau... Štai ir miško galas, bėgti nebėr kur, kas bus tas bus, ir vėl abu palindome po egliu... Nieko negirdėt, tik varnos siunta... Gulime ir klausome. Pamažėli varnos aprimo ir išskraidžiojo po savo lizdus. Miške nieko nebuvo girdėti, ir tik tada pamatėme, kad esame šlapi ir purvini. Suradę patogesnę vietą, ir vėl pasiklausydami pradėjome prieš saulę džiovintis. Į pavakarę išsidžiovinę ir nusiraminę buvome net nusnūdę. Tik kai visai suteimo, išlindome iš miško ir nuėjome pas savo globėjus. Radome visus labai susirūpinusius, kadangi jie, vakare nunešę mums valgyti, neberado toj pačioj vietoj./.../

Tuose miškuose išgyvenome keturias dienas ir tris naktis. Ir kai dabar pagalvojau, tai tos keturios dienos ir trys naktys buvo vienos laimingiausių. Ir nepergyvenus jų, būtų palikus praeitą didelę niekuo neužkišta spraga./.../ O kiek džiaugsmo buvo, kai lietuvių armotos pradėjo bombarduoti bolševikų pozicijas, kiek vilties atnešė virš miško praskridęs aeroplanas, arba toji žinia, kad bolševikai bėga, ir mes veikiai galėsime pagrįžti namo. Tik miške slapstydarniesi pažinom laisvės saldįbę ir džiaugėmės iš Kapsuko nagų ištrūkę./.../

Ir ko mes neprisižiūrėjom, ko neprimatėm. Būčiau išgyvenęs visą gyvenimą ir nepamatęs paslapčiausių miško gražybių. Nė žodžiais, o gal vien tik muzika ar daina galima išreikšti, papasakoti visa tai, ką jauti, matai, girdi ir pastebi miške, kada gęsta pušų viršūnėse paskutiniai saulės spinduliai, kada viena paskui kitą nutyla miško dainininkės, kada anksti rytą, sveikindamas aušrą, čiulba dirvoje savo maldelę vieversys, arba kada mėnesienoje glūdinėja po tylinčią girią slėpiningi miško šešėliai./.../ O kaip aš tą valandą pavydėdavau savo pagonims protėviams, kurie šventai tikėjo laumes, undines, dievukus ir kitus paslaptingus miško gyventojus... Koks stebuklingas man tada atrodytų pasaulis./.../

Buvom pradėję sau iš eglių šakų ir palapinę dirbti, bet vieną rytą, nuėjus Stasiui į upę vandens, paupėj kažkas keletą kartų iššovė, ir miške pasidarė kažkoks sąmyšis. Atbėgęs su revolveriu rankose Stasys pranešė man, kad į mišką atrūkė su arkliais kažkurio sodžiaus ūkininkai, o juos atsiviję bolševikai ir net kelis kartus šovė. Bėgti ir ieškoti geresnės vietos būtų buvę be prasmės. Išdraskę palapinę, pasislėpėme tankumyne. Stasys padrasino mane, kad jei du užeisiam, tai nėr ko bijoti, nes jis suvoksiąs ir vieną, ir kitą nušauti, o jei trys, tai ant

dvejo. Gulėdami girdėjom, kaip arti mūsų lįsdamas mišku kažkas prajojo, paskui suprunksė arklys, bet kas tai buvo, bolševikas ar ūkininkas slapukas, neteko pamatyti. Ilgas ir neramus mums buvo tas pusdienis. O vakare atėjęs ūkininkas pranešė, kad rytoj dieną bolševikai maną šitame miške padaryti jaunų vyrų ir arklių medžioklę ir patarė mums šią naktį pasitraukti arba per frontą, arba per upę. Pasiųstas apžiūrėti vietų žmogus sugrįžo ir pasakė, kad per frontą nieku būdu negalima eiti pereiti ir kad vakar sušaudė du jaunu vyrų, kuriuos pagavo miške. Toji žinia privertė mus tuoju pasitraukti iš šitų vietų ir pasieškoti kitos būstinės./.../ Geriau buvo atsiskirti vienam, nors Stasys tam priešinosi ir kvietė eiti drauge./.../

Tik gaidžiam giedant pasiekiau savo pažįstamą vienasėdį: jis buvo tarp miškų ir palių ir toli nuo vieškelio ir didelių sodžių. Netoliese, kituose viensėdžiuose, slapstėsi ir kiti inteligentai, ir kai kada visi susiedavom pasikalbėti ir pasitarti. Tame vienasėdy, slapstydamasis nuo pašaliečių, išgyvenau dar dvi savaites ir pargrįžau namo tik tada, kai lietuvių armija atvadavo mūsų miestelį.

"Lietuva". - 1919 - Nr. 138 ir 142

Iškilingos gegužinės

Sekmadienį didžiojo Rubikių ežero saloj buvo surengtos iškilingos gegužinės garbingai žuvusiems kovojant prieš bolševikus karžygiams: Liudvikui Bižukui ir Pranui Grušauskui. Jie žuvo, kovodami su penkiolika kartų galingesniu priešu.

Abu žuvusieji ilsisi Šiaulių sodžiaus kapinėse ant Rubikių ežero kranto, labai gražioj ir poezingoj vietoj.

Į gegužines rubikiečių ir šiauliečių rūpesčiu buvo atgabentas iš Daugailių dūdų orkestras. Gegužinių pelnas skiriamas ant jų kapo paminklui statyti.

Iš pradžių paprašė į ūkininko seklyčią pasiilsėti. Kiemas baltu smėliu pabarstytas, berželiais ir tautinėmis vėliavėlėmis papuoštas. Gryčioj ant sienos kabėjo Prezidento paveikslas, prie durų aštuoniantis abrūsas. Visur švaru, visur tvarka, muzikantai suvalkiečiai neatsidžiaugia šio kampelio žmonių elgesiais.

Didelės žmonių minios, lydimos orkestro, grietiančio gedulingą maršą, nuėjo į kapines pagerbti karžygių. Pasimeldę ir atminę savo apgynėjus, visi nuėjo į ežerą, kėlėsi į salą, kur ir turėjo būti gegužinė.

Saloje ažuolų vainikais apvynioti stulpai it žali bokštai užburtoje saloje.

Buvo šokiai ir tautiniai žaislai, pasakyta keletas eilių, padainuota dainų. Paskiau rinko aukų. Pelnas bus nemažas. Paminklui užteks, ir dar liks. Žada už juos pirkti bonų ir atiduoti velionių šeimynoms.

Žuvusiųjų karžygių kapo smilčių nenešios vėjas po laukus, neleis jų kapams žole užželti.

"Lietuva", - 1919 m. rugpjūčio 8 d. - Nr. 172

Rašytojo Antano Žukausko - Vienuolio memorialinėje bibliotekoje yra daug knygų su jam skirtais autorių įrašais. Iš jų galima susidaryti vaizdą, su kuo bendravo, kokį autoritetą plunksnos bičiulių tarpe turėjo provincijoje gyvenantis rašytojas. Keletą įdomesnių autografų pateikiame skaitytojui.

Kūrėjai - kūrėjui

VAIŽGANTO RAŠTAI

XI

*Draugui Vienuoliui
Kun. Juozas
1929 m. geg. 10 d.
atminti*

Kunigo Juozo Tumo - Vaižganto autografas

Ignas Šeinius. Kuprelis. 1932

Geriausiam jaunatvės ir skaidrių ateities lūkesčių draugui Antanui Vienuoliui Ignas Šeinius. Anykščių Vėlykos. 1933.

Bronė Buivydaitė. Anykščių baladės. 1930.

"Gerbiama Anykštiečiui - Vienuoliui anykštietė - autorė Br. Buivydaitė. Panevėžys, 1930 m. Vytauto D. m. IV. 9 d."

Kazys Binkis. Kaip Vytautas Didysis sutriuškino kryžiuočių galybę. 1930.

"Brangiam Draugui Vienuoliui 1930 m. V. 10. Kazys Binkis"

Faustas Kirša. Verpetai. 1918.

"Dailiosios rašties gaivintojai p. Vienuoliui autorius 4. VII. 1918 Vilnius."

Vincas Krėvė. Šiaudinė pastogė. 1921 m.

"Gerb. A. Vienuoliui. Autorius V. Krėvė"

Mykolas Vaitkus. Nušvitusi dulkė. 1933.

"Talentingajam kūrėjui, kukliajam žmogui Vienuoliui - Žukauskui. Autorius. Kaune 1936. I. 30"

Balys Sruoga. Saulė ir smiltys.

"Paklydusios laimės dainininkui A. Vienuoliui. Balys Sruoga"

Petras Biržys. Sielos sparnai. 1919.

"Kaimynui, Lietuvos rūmo uolai, rašytojui Vienuoliui - Žukauskui aukoju. Autorius 1919 m. spalio 1 d. Kaunas"

Antanas Vaičiulaitis. Vakarų sargo namely. 1932

"P. A. Žukauskui - Vienuoliui, provincijos atsiskyrėliui 1932. II. 22."

Liudas Dovydėnas. Ieškau gyvenimo draugo. 1934.

"Kai malsi šios knygos puslapius, aukštai pakelk giras, nes čia taip mažai grūdo, o taip daug žvyro. Mielam plunksnos draugui A. Vienuoliui. L. Dovydėnas. 1935. I. 23 d. Kaunas"

Bernardas Brazdžionis. Per pasaulį keliauja žmogus. 1943.

"Maloniam rašytojui A. Vienuoliui, su viltimi, kad išeisim iš prieblandų. Bern. Brazdžionis. 1944"

Matas Grigonis. Pas vargą svečiuose. 1939.

"Mylimam poetui A. Vienuoliui su sielos dejonėmis oristato M. Grigonis."

Stepas Zobarskas. Arti žemės. 1943.

"Brangiam aukštaičių rašytojui, vyriausiam literatūros mokytojui Ant. Vienuoliui. Reikšdamas pagarbą St. Zobarskas 1944. I. 14. Kaune"

Petras Babickas. Gintaro krantas. 1932.

"Mylimam mano kūrėjui A. Vienuoliui. Autorius /tik ką trečią kart perskaičius "Prieš dieną"/. Kaune. 1932. IX. 7"

Steponas Kolupaila. Mūsų vandens keliai. 1938.

"Brangiam baidarininkų bičiuliui Antanui Žukauskui - Vienuoliui kelionės Anykščiai - Kaunas išvakarėse. Su didele padėka už rūpestingą globą Anykščiuose. S. Kolupaila. 1938. VI. 20."

Fabijonas Neveravičius. Erškėčiai. 1938.

"Didžiai gerbiama lietuviškos literatūros didvyriui p. A. Vienuoliui. F. Neveravičius. 1938. IV. 4. Kaunas"

Kazys Grybauskas. Vaistingieji Lietuvos laukų augalai.

"Šį kuklų darbą skiriu gerbiama mano draugui prov. A. Žukauskui - Vienuoliui - mūsų tautos žadintojui rašytojui, kilusiam iš farmacininkų tarpo. Autorius K. Grybauskas. 24. XII. 27"

Spaudai parengė Vida ZASIENĖ

Prieš 90 metų, 1908 m. sausio 18 dieną Luciūnuose gimė Stasys Yla. Kunigas, publicistas, poetas, dramaturgas. Jis studijavo Kauno universitete, nuo 1932 m. buvo įšventintas kunigu. Vokiečių okupacijos metais kalintas Stutthofe, po karo apsigyveno Amerikoje, stropiai atliko pareigas užsienio lietuvių bendruomenėje, aktyviai dalyvavo kultūros veikloje, išleido atsiminimus iš Stutthofo "Žmonės ir žvėrys", parašė keletą knygų teologijos ir kultūros temomis, bendradarbiavo katalikiškoje išeivijos spaudoje. Mirė Stasys Yla 1983 m. kovo 24 d. Putname. Ten ir palaidotas.

Su Stasio Ylos kūrybiniu palikimu daugelis skaitytojų galėjo susipažinti tik atgavus nepriklausomybę. Tačiau nemažai šio autoriaus veikalų mums dar nežinomi, nėra pasiekę Lietuvos. Mūsų leidinyje "Anykščiai" jau esame skelbę Stasio Ylos straipsnį "Lietuvių religingumas" (Nr.2.), jo eilėraščių pluoštelį iš rinkinio "Sutryptam kelyje" (Nr.3), o 4-ame numeryje supažindinome skaitytojus su publicistiniu Stasio Ylos pasakojimu "Mano gimtinės istorija", poezija, skelbėme paskutinį jo pamokslą ir poeto Kazio Bradūno atsisveikinimo žodžius.

Stasio Ylos 90 - mečio proga pateikiame skaitytojams filosofo Juozo Girniaus straipsnį, rašytą prieš trisdešimt metų ir skirtą kunigo Stasio Ylos šešiasdešimties metų sukakčiai.

KUN. STASYS YLA - GYVENIMO TEOLOGAS

Juozas GIRNIUS

Kun. St.Ylos biografiniai duomenys yra gana paprasti. Rytų aukštaitis - gimė Luciūnų k., Kurklių vls., Ukmergės aps. Mokėsi Ukmergės gimnazijoje (1920-25) ir Kauno kunigų seminarijoje (1925-32). Kunigu įšventintas 1932, pora metų mokytojavo Kaune, drauge Vytauto D. universitete studijavo pedagogiką bei psichologiją ir įsigijo teologijos licenciato laipsnį. 1935 buvo pakviestas teologijos - filosofijos fakultete dėstyti pastoralinę teologiją (vyr. asistento titulu). Pirmąjį bolševikmetį praleidęs Vokietijoje (Berlyne), vėl grįžo į akademinį darbą (katedros vedėjas adjunkto titulu). Tačiau neilgam - 1943 kovo mėn. buvo nacių areštuotas ir išgabentas į Stutthofą kacetą. Laimingai gyvas išlikęs, Vokietijoje 1946-50 dirbo Lietuvių tautinėje delegatūroje. Gi 1950 atvyko į JAV ir nuo to laiko yra Putnamo seserų vienuolyno kapelionas.

Nors kun. St.Yla buvo pakankamai jaunas nutraukęs akademinę karjerą iš naujo pradėti Amerikos mokyklose, jis pasirinko likti lietuviškajame gyvenime. Ta-

čiau šis universiteto katedros pakeitimas vienuolyno kapeliono vieta kun. St.Ylos gyvenime nereiškia jokio ypatingo lūžio, nes Putnamo užuovėja lygiai tinka knygoms rašyti. O autorinis reiškimasis ir yra pagrindinis kun. St.Ylos veikloje.

Kun. St.Yla yra vienas iš pačių protingiausių mūsų autorių. Iš viso jis paskelbė per 30 leidinių. Daug jų yra nedidelės apimties veikaliukai (didesniųjų straipsnių atspaudai ar šiaip brošiūriniai leidiniai), bet yra ir stambių knygų po kelis šimtus puslapių.

Peržvelgus kun. St.Ylos bibliografines pozicijas, būtų sunku spėti, kuriai specialybei autorius atstovauja. Tiek įvairūs klausimai yra dominę kun. St.Ylą! Vienur jis degė dabarties rūpesčiais, kitur leidosi į istorinius klausimus. Vienais veikalais kreipėsi į jaunimą, kituose svarstė įvairias idėines problemas. Vieni veikalai priklauso teologinių klausimų ratui, kiti analizuoja antireliginius sąjūdžius.

Iš karto atrodo, kad visi tie klausimai yra kilę iš skir-

tingų rūpesčių. Tačiau galutinai jie subėga į vieną pagrindinį rūpestį. Tai sielovados rūpestis.

Iš tiesų, kun. St. Ylos "specialybė" ir yra pastoralinė arba sielovadinė teologija. Formaliai imama, tai labiausiai techninė teologijos šaka. Kaip tik "praktinio pritaikymo" dalykas ji ir buvo savo metu laikoma mažiausiai svarbia iš visų teologijos sričių. Bet kun. St. Yla iš karto ją suvokė ne tokia formaline technika, o gyvu rūpesčiu, kaip teologiją susieti su gyvenimu - kaip krikščioniškąją tiesą žmogui atskleisti, kad tikrai jį pasiektų. Šiandien jau žinome, kokia didelė svarba priklauso tokiam pastoraliniam žvilgiui, nes juo rėmėsi visi Vatikano II susirinkimo svarstymai.

Visuose kraštuose buvo bręstama šiam susirinkimui. Lietuvoje visų pirma jį brandina kun. St. Yla. 1939 išėjusi jo knyga "Siauroji ar pilnutinė katalikybė" aki-vaizdžiai dokumentuoja, jog ir pas mus brendo ta dvasia, kurią dabar vadiname ekumenine arba atvirosios krikščionybės dvasia. Ši kun. St. Ylos knyga gyvai atspindėjo tuo metu Lietuvoj besiziebusį gyvosios dvasios sąjūdį, kuriame jos autorius buvo tarp artimiausių prof. St. Šalkauskio, šio sąjūdžio pradininko, bendradarbių.

Todėl ir galima sakyti, kad būti pastoralistu kun. St. Ylai reiškė būti gyvenimo teologu. Į visus savo kelтус klausimus kun. St. Yla ėjo ne abstrakčiai, o gyvenimiškai. Vienaip ar antraip visi jo raštai remiasi lietuviškąja tikrove, ir dėl to tiesiog ar netiesiog priklauso "lituanistikai" (užtat ir būtų buvęs nuostolis, jei svetur atsidūręs, jis būtų nutolęs nuo lietuviško gyvenimo).

Užuot leidęsis į abstraktų pastoracijos problemų svarstymą, kun. St. Yla svarstė mūsų tautos, kaimo ir miesto, pastoraciją. Kėlė parapiinės bendruomenės reikšmę, kreipė dėmesį į naujuosius liturginius sąjūdžius, drauge skatino puoselėti lietuviškuosius švenčių papročius. Ypač kun. St. Yla rūpinosi lietuviuose kultivuoti maldą kaip konkretų žmogaus santykį su Dievu. Nuo 1941 jis parengė 7 maldų knygas, o 1964 išleido savo didįjį maldyną "Tikiu Dievą". Daug maldų ir giesmių sukūrė jis pats, įvesdamas lietuviškų motyvų, kaip niekas kitas anksčiau. Šia prasme būtų galima sakyti: kun. St. Yla nusipelnė ir gilesniu lietuvių sukrėtimu, ir krikščionybės sulietuvinimu (priartinimu lietuviui).

Kiek iš vienos pusės kun. St. Yla rūpinosi lietuvių vesti į Dievą, tiek iš antros pusės domėjosi jo tolimu nuo Dievo. Dar prieš karą porą studijų jis skyrė laisvamanybei ir komunizmui Lietuvoje. Vėliau jis analizavo

ateistiškai nusiteikusio mūsų lietuviškojo liberalizmo ir nacionalizmo apraiškas. Knygoje "Dievas sutemo-se" (1964) nureligėjimo ar grįžimo į Dievą pavyzdžiais žvelgė į lietuvių religinę psichologiją.

Mūsų amžiaus netikėjimas visų pirma remiasi laisve. Išsilaisvinimo šūkiu vyko ir lietuvių dalies nureligėjimas. Domintis šiuo pastaruoju, buvo natūralu kun. St. Ylai susidomėti ir skirta laisve. Knygoj "Laisvės problema" (1956) jis analizuoja laisvės sampratą istorijos eigoj ir mūsų raštijoje.

Nors kun. St. Ylai ir nemažai teko domėtis lietuvių nukrikščionėjimo apraiškomis (ir nenoromis dėl to patekti į poleminę ugnį), tačiau visada jam visų pirma prieš akis buvo pozityvus krikščioniškosios tiesos skelbimas. Ir čia jis pirmiausia kreipėsi į jaunimą daugeliu pedagoginių - psichologinių veikaliukų (paskutinis ir stambiausias jų yra pernai antru leidimu pasirodžiusi "Moderni mergaitė"). Specialiai iškeltas kun. St. Ylos parengtas stambus "Ateitininkų vadovas" (1960).

Iš Stutthofo kacetė iškentėtų metų gimė memuarinė knyga "Žmonės ir žvėrys dievų miške" (1951) ir eilėraščių rinkinys "Sutryptame kely" (1947).

Pagrindinis kun. St. Ylos reikšimosi baras yra knyga, bet nieku būdu jis nėra tik rašomosios mašinėlės žmogus. Nors jis ir nėra tipingas visuomenininkas (kaip paprastai įsivaizduojama), tačiau visą laiką yra reiškęsis ir visuomenėje. Lietuvoje priklausė "XX Amžiaus" dienraščio redakcijos kolektyvui ir buvo katalikų Veikimo centro vyr. valdyboj. Šiame krašte buvo išrinktas LB pirmojon tarybon (1955), gaudamas daugiausia balsų iš visų kandidatų. Skautuose buvo vyr. taryboj ir vėliau seserijos dvasios vadas. Bet itin glaudžiai kun. St. Yla yra susijęs su ateitininkais: jis ilgametis federacijos tarybos narys ir nuo 1963 federacijos vyr. dvasios vadas.

Bet, galbūt, kun. St. Yla daugiau žmones pasiekia asmenišku kontaktu, negu oficialiojo visuomeninėje veikloje. Šiltas jo draugiškumas žmogui jam lygiai atveria kelią į "savus" ir "nesavus". Įvairių pažiūrų žmonėse jis turi jį nuoširdžiai gerbiančių bičiulių. Nedaug tėra pas mus kunigų, kurie taip savo įtaka pasiekia pasauliečius, kaip kun. St. Yla. Nors tiesioginio pastoracinio darbo (parapijoj) ir neteko dirbti, bet jam "parapiją" sudarė platūs mūsų inteligentijos ir jaunimo sluoksniai. Šią savo "parapiją" jis pasiekia ir iš Putnamo uždarumos.

"Aidai", 1968 m. Nr.2

Monsinjoro Alberto Talačkos kunigystės penkiasdešimtmetis

(Pamąstymai jubiliejaus proga)

Algis LADIGA

Norėtusi šį jubiliejų minint nenukrypti į ant-raeilus dalykus, o pirmiausia pastebėti tai, kas svarbiausia.

Kas gi svarbiausia kunigo gyvenime? Juk iš tiesų pagrindinė kunigo veikla sunkiai nusakoma, ji gal net nematoma. Tai daugiau kaip administratoriaus, kaip bažnyčios namų tvarkytojo, daugiau kaip išmintingo pamokslininko darbas. Tačiau visa tai yra dalinės kunigo veiklos priemonės. Siekiant pagrindinio tikslo, tik žavėdamasis pats pažadini žavėtis Kristaus mokslu kitus, tik pats šito siekdamas, priartinti jį kitiems, tik pajusdamas pats, leidi kitiems pajusti jo pagalbą.

Krikščionys žino, kad kunigystės šventimais tam įgalioja kiekvieną kunigą, tiki, kad vien liturginių veiksmų atlikimas perduoda Kristaus žodį ir galią. O vis tik be galo miela, kai matai, kad liturginiai veiksmai nėra formalūs, daug lengviau tikėti priimant, kai tai perduodama gyvu tikėjimu. Taip, tai žmogiškoji kunigo veiksmo dalis. Žinoma, čia turbūt nulemia ne tiek kunigo išorinis patrauklumas, ne tiek inteligentinis šviesumas, kiek žmogiškasis ir krikščioniškasis tikrumas. Sunkiai tai žmogui įmanoma, bet jis nors kaip molinis indas lieka tinkamas dieviškajam vynui. Visa tai iki galo žinoma tik Aukščiausiam, o mes, tai nujausdami, galime tik dėkoti, kiek esame patyrę, jautę.

Žinoma, šitai mažai nusako kasdienio parapijos gyvenimo faktai, jie tik leidžia numanyti, kas yra už jų. Kai 1969 metais atvyko į Anykščius kunigas Albertas Talačka, prasidėjo bažnyčios remonto ir jos išdažymo darbai. Tam jau buvo užsimota buvusio klebono Arlausko. Reikėjo lėšų. Beje, jų sukaupimui aukos nuo pat pradžių buvo renkamos tik pirmaisiais mėnesio sekmadieniais ir tik per atlaidus ir didžiąsias šventes. Ši nuostata, gal net neparanki ekonomiškai, išliko iki pat Alberto Talačkos klebonavimo pabaigos, kad kas nors nelaikytų bažnyčios pelno siekiančia įstaiga. Tą patį ženklino ir kunigų pragyvenimui skirtų mišų stipendi-

jų minimalus dydis.

Menas, dailė, kaip ir ekonomika, ne pats esminis dalykas kunigui, bet ir ši sritis artina prie grožio kūrejo, pakelia iš kasdienybės. Per daugelį metų pamažu puošėsi Anykščių šventovė, nors ir nesipuošė pati klebonija. Bažnyčios aukštutiniuose languose buvo įrengti vitražai, prasmingai ženklinantys visus septynis sakramentus, atsirado ir spalvingi vargonų vitražai, o virš durų - šv. Mato - bažnyčios globėjo - mozaika. Šventoriaus koplytėlėse - išraiškingos, iš medžio išdrožtos Kryžiaus kelių figūros, stebinančios ir užsieniečius turistus savo originalumu ir meniškumu. Be jau buvusio anksčiau bažnyčioje vyskupo A. Baranausko biusto, atsirado ir K. Sirvydo biustas, memorialinė kunigo K. Kairio lenta. Tai buvo padaryta bažnyčiai nepalankiais tarybiniais metais.

Rodos, ir tai ne tiek svarbu, kad kunigas apeigose įsijaučia kaip kunigas, kad gieda pagal gaidas ir muzikaliai, gal smulkmena, kad liturginiam žodžiui melodija suteikia kažką daugiau, negu sausą prasmę. Giedojo chorai, vadovaujami seno idealisto, pasišventusio bažnytinei muzikai a.a. Petro Garšvos, prisidėdami prie liturgijos grožio. Derėjo ir patarnautojų būrys, pagarbiai dalyvaujantis apeigose, tvarkant viską ilgamečiui zak-

ristijonui Povilui Arlauskui.

Turėjo klebonas Albertas Talačka ir sėkmingų Dievo žodžio skelbimo ir pastoracijos padėjėjų, su kuriais sutariant dirbti buvo lengva, parapijiečiams pakilu. Viskaru čia dirbo kunigas Petras Budriūnas, vėliau kunigas Juozapas Janulis, kunigas Stasys Kazėnas ir ukrainietis kunigas Petras Grebčiukevičius. Dar 1977 metų vasarą, kai vizituojant vyskupui pasirodė būrys jaunimo kaip uniformuoti procesininkai, tuoj buvo saugumo ir tarybinės mokyklos pastebėti. Anykščių parapija tada išgarsėjo, patekdama į "Katalikų Bažnyčios Kronikos" puslapius.

Žinoma, visa tai gali atrodyti smulkmenos, kaip smulkmenos ir tai, kad į Anykščių kleboniją užsukdavo nemažai tų laikų inteligentų šviesuolių, nutolusių nuo Bažnyčios. Tai buvo klebono Alberto Talačkos tolerancijos ir principingumo paslaptis.

Albertas Talačka daug bendravo su veikliais senosios kartos kunigais, iš jų perimdavo tai, kas buvo geriausio. Artimai bendravo ir su įžymiuoju kanauninku P.Rauda, keletą kartų kalėjusiu sovietiniuose kalėjimuose, gyvenusiu ir mirusiu Svėdasuose. Bendravo ir su prelatu Pratkeliu, kurį laiką dirbusiu Debeikiuose. Dar būdamas jaunas kunigas, Albertas Talačka užsitarnavo paties vyskupo K.Paltaroko pasitikėjimą, buvo paskirtas Rokiškio dekanu. Perkeltas į Anykščius, talkino senajam dekanui Jurgiui Žitkevičiui, vėliau iš jo perėmė Anykščių dekaną pareigas.

Kunigas Albertas Talačka buvo ne vienos nuolatinės kunigų komisijos narys Panevėžio vyskupijoje, priklausė ir kunigų grupei, besirūpinančiai krikščionybės Lietuvoje 600 metų paminėjimu. Jam vienam pirmųjų Panevėžio vyskupijoje buvo suteiktas popiežiaus skiriamas monsijoro titulas.

Kol sveikata leido, Albertas Talačka labai rūpestin-

gai dirbo sielovodinį darbą. Tiksliai pagal laikrodį išeidavo laikyti šv.Mišių, prieš mišias laukdavo klausykloje einančiųjų išpažinties. Pagal seną tvarką visus intenses priimdavo savo bute, tam negailėdamas laiko, tik pirmadieniais prašydavo be ypatingo reikalo netrukdyti.

Nebuvo tai lengvas kelias ir ne visada pakeliama našta. Ne vien tik sumušę jį chuliganai, bet ir keli netikę paskutinių metų pastoracijos talkininkai turbūt palaužė, padarė savo. Jautriam žmogui, uoliai besirūpinančiam Bažnyčiai, tai buvo pernelyg skaudus moralinis smūgis. Ką gi, ir tai teko priimti vardan to, kas svarbiausia.

Dabar visa tai tik svarbių ir ne taip svarbių dalykų, datų, veiksmų ir žmonių istorija, vykusi Anykščiuose. Paviršutiniškai žiūrint, ne visada joje pastebimi esminiai dalykai, tiek atskiro žmogaus gyvenime, tiek mūsų krikščionybėje. Kaip žinome, net Kristus ne visada buvo suprastas, ne visi žmonės pamatė Jame kas buvo svarbiausia. Juk ir žmonės dažnai nesupranta patys savęs, nežino, kas jie esą, kai laukia, kad bus kaip už virtutės patraukti prie gero. Po tarybinių laikų auklėjimo gal ir nelengva pamatyti esmę kultūroje, religijoje, pastebėti ją suradusius žmones. O vis tik bent jau suprasti, kad vaikiško katekizmo egzaminas nėra baigiamasis, o tik įstojamasis žingsnis į krikščionybę, kad krikščionybė - tai nuolatinis žmogausėjimas pirmyn, nuolatinė sekmadieninė ir kasdieninė mokykla - tai jau šis tas. O didžiausias džiaugsmas būtų sėjėjui ir puoselėtoju matyti, kad auga sėkla, kuriai laistyti buvo pašvęstas gyvenimas.

Juk svarbiausia ne formaliai, tik tariamai pagal krikščionybę gyventi, o tikrai augti jos laisvėje ir jos atgimime. Toks būtų mūsų gyvenimo supratimas ir kunigo dešimtmečių darbo įvertinimas.

Troškūnų bernardinų vienuolyno bibliotekos katalogo „Instrukcija...” ir „Antraščių indeksas”

1698 m. Vladislavo Sokolovskio įsteigto Troškūnų bernardinų vienuolyno, vadinto fundatoriaus garbei „Vladislovovo konventu“, bibliotekos katalogas (CATALOGUS ET INDEX REPERTORIUS LIBRORUM BIBLIOTHECAE CONVENTUS S[ANCTISSIM]AE TRINITATIS VLADISLAVIENSIS ORDINIS MIN[ORUM] OBSE[RVANTIUM] CONSCRIPTUS ANNO D[OMINI] MDCCLXXXII//VUB.RS.F3. B.140) išsiskiria iš kitų panašaus pobūdžio knygos ir bibliotekų istorijos šaltinių. Sudarytas (sprendžiant iš rašysenos) būsimo Lietuvos bernardinų provincijolo Stanislovo Butkevičiaus, 1788 m. primygtinai reikalavusio knygas „sutvarkyti tinkamu būdu, pagal registrą ir pagal mūsų (bernardinų vienuolijos vyresnybės - A.P.) įsivaizdavimą“, jis tapo etalonu daugeliui Lietuvos bernardinų bibliotekų. „Instrukcija“, „Antraščių rodyklė“ ir visu katalogu buvo remiamasi tvarkant bibliotekas ir klasifikuojant knygas Nesvyžiaus, Mogiliovo, Vielonos (Inflantuose), Minsko, Gardino, Slonimo, Pinsko, Yvijos, Kretingos, Telšių, Tytuvėnų ir kituose nuo XIX a. 3 - io dešimtmečio priklausiusiuose Lietuvos - Rusijos bernardinų provincijai vienuolynuose.

Kruopščiai parengtas ir dailiai apipavidalintas katalogas prasideda taikliai parinktomis ištraukomis iš Biblijos ir bažnyčios tėvų (šv.Ambraziejaus, šv.Izidoriaus, šv.Jeronimo) raštų. „Ar kreipiesi į Kristų?“, - šv.Ambraziejaus lūpomis klausia katalogo sudarytojas. - „Ar girdi Kristų? Mes kalbamės su juo melddamiesi ir klausome jo, skaitydami dieviškus žodžius“ (cit. pabaiga). Tai tarsi langas į vienuoliškąjį, o tuo pačiu ir dieviškąjį „knygos pasaulį“, kurio tvarka griežtai reglamentuojama „Instrukcijoje apie geros tvarkos nuolatinį palaikymą bibliotekoje“ ir „Antraščių rodyklėje“. Pastaroji ypač svarbi tuo, kad joje pateiktos skyrių antraštės (titulai, pavadinimai) katalogo sudarytojo pakankamai plačiai paaiškinti, atskleistas jų turinys, ko pasigendame kituose išlikusiuose bernardinų, o ir kitų vienuolių bibliotekų kataloguose. Pavyzdžiui, VII - oji antraštė „Devocionalijos“ gerokai praplečia mūsų gan neapibrėžtai ir įvairiai suprantamą „religinės“, „tikybinės“ lektūros sąvoką. Dažniausiai devocionalijomis vadinami smulkūs religinio kulto daiktai (rožančiai, paveikslėliai, medalionai) bernardinų bibliotekoje virsta Dievui pašvęstomis knygomis, kurias sudaro maldos, atsidūsėjimai, litanijos, įžadai ir kita šio senosios literatūros žanro lektūra. „Gramatikos“ skyrių (IX - oji antraštė) sudaro ne tik elementoriai, sinonimų rinkiniai ir žodynai, bet ir „visa, kas priskirtina gerai iškalbai... ir pasitarnauja jaunimo papročiams”.

Iškalbai, retorikai skirtas ir visas XIII - asis skyrius, ku-

ris rodo, kokį svarbų vaidmenį XVIII - pirmos XIX a. pusės visuomenėje ir bernardinų vienuolijoje atliko šio žanro literatūra. Beje, Troškūnų vienuolyne veikė vienuoliams skirta „Dvasinės iškalbos mokykla“ („Studium“), kurioje nuolat lavinosi 7-10 studentų, tad ir garsaus anuomet čia klebonavusio pamokslininko Kiprijono Lukausko (mirė 1815 m. lapkričio mėn. Bienicos bernardinų vienuolyne) feromenas aiškintinas visų pirma gilia bernardiniška retorikos meno tradicija.

„Instrukcijoje“ didžiausias dėmesys skiriamas ne tik ir ne tiek skaitytojui („Atmintines skaitytojui“ buvo parengę Vilniaus, Slonimo bernardinų vienuolynai), bet bibliotekos prefektui, bibliotekininkui, kurio pareigas bernardinų vienuolijoje dažniausiai užimdavo vienuolyno pamokslininkas. Jisai privalo rūpintis, kad įsigytos knygos būtų įtrauktos į katalogą (skirsnis 1 ir 4); kad knygos išorėje ir viduje būtų sužymėtos katalogą atitinkančiais ženklais (sk.2 ir 4); kad skolinamos knygos būtų įrašytos „ypattingame atskirame registre“ (sk.4). Troškūnų ir kitų bernardinų vienuolynų bibliotekų katalogai ir vizitacijų aktai rodo, kad instrukcija buvo vykdoma su retomis išimtimis. Sunkiau sekėsi priversti bibliotekininkus sudaryti bent jau apypilnį leidinio aprašą; netgi šiame, pavyzdiniame kataloge apie 20% knygų aprašas be leidimo vietos ir metų. Beje, „Instrukcijoje“ nėra neužsimenama apie kokias nors bibliografinio aprašo taisykles, todėl ir ši sritis palikta bibliotekininko nuožiūrai.

Aukščiau aptartos „Instrukcija“ ir „Antraščių rodyklė“ atsirado XVIII a. pabaigoje bandant reformuoti Lietuvos bernardinų provincijos bibliotekas, skirtas „geriausioms ir naudingiausioms tiek pamaldumo, tiek mokslo studijoms didinti“. Ši S.Butkevičiaus reforma sietina ir su dideliu knygų skaičiaus išaugimu Apšvietos epochoje. Bernardinų intelektualinių pajėgų stiprėjimas paskutiniaisiais Abiejų Tautų Respublikos gyvavimo metais sudarė sąlygas įvairiapusei bernardinų veiklai XIX a. Troškūnų vienuolynas buvo panaikintas 1864 m., o jo biblioteka, turėjusi 1587 t. knygų (1838-1841 m. duomenys) išsklaidyta, ir galutinis jos likimas neaiškus.

Dėkoju p. Vidui Garlauskui, išvertusiam tekstus, ir Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus darbuotojams, maloniai leidusiems naudotis jų žinioje esančiais rankraščiais.

Arvydas PACEVIČIUS

Vilniaus Universiteto
Bibliotekininkystės katedra

INSTRUKCIJA

Apie geros tvarkos nuolatinį palaikymą bibliotekoje; apie knygas, lengvai surandamas pagal pareikalavimą, ir apie tas [knygas], kurios naujai patenka, įtrauktas ir sutvarkytas tame pačiame kataloge

I. Jei norintis trokšta lengviau rasti knygą apie kokį dalyką ar kokią medžiagą, pirma tegu žiūri antraštes, po kuriomis apie tą dalyką ar medžiagą yra surašytos knygos. Taip pat ir naujai patenkančios [knygos] privalo būti įtrauktos ir užrašytos. Tam tikslui čia pridedama nuolatinė antraščių rodyklė.

II. Pirmasis skaičius žymi spintą, paprastai tariant "safa". Raidė žymi lentyną, paprastai "polica", pagaliau paskutinis skaičius žymi knygos vietą, kurią [ji] užima tarp kitų knygų, sudėtų toje pačioje lentynoje. Minėti ženklai iš [knygos] nugaros yra pridėti, taip pat geros tvarkos mėgėjų yra sužymėta ir viduje, [knygos] pirmame puslapyje ar lentelėje, kad tuo atveju, jei pražūtų išoriniai ženklai, pagal vidinius būtų galima rasti spintą ir vietą, kur privalo padėti.

III. Tėvas prefektas bibliotekoje stropiai rūpinsis, kad bet kas, paimantis knygą, pažymėtų ją ypatingame atskirame registre, iki tol parengtame, ir tai be kita ko tam, kad kitas [žmogus], tos pačios knygos pasigedamas ir nerasdamas spintoje, iš minėto registro lengvai galėtų matyti, pas ką ir kiek laiko praėjus ieškotina toji [knyga].

IV. Per metus, prieš studijų, taip pat ir asmenų pasikeitimą, panašiai ir prieš kapitulą ar konvokaciją, tebūnie revizija knygų, kurias tą dieną visi turėtų sunešti. Pradangintos knygos tebūnie ieškomos ir nerastos atskirai pažymimos šio registro gale. Panašiai atskirame lape čia gali būti pažymimos naujai patenkančios knygos, pirkto vyresniųjų rūpesčiu, kieno nors dovanotos ar paliktos testamentu, tebūnie tai dėl žinojimo ir atminimo; ir pagaliau taip pažymėtos turi būti antrąkart užrašytos su antraštelėmis ir paženklintos skaičiais su spintų raidėmis ir padėtos bibliotekoje, kad lygiai su tomis pačiomis antraštelėmis, kurios pačias knygas atitinka, būtų randamos.

V. Atlikus reviziją, o ypač prieš kapitulą ir konvokaciją, kai šį registrą reikia nusiųsti į kapitulos vietą, visų paskirtų tėvų tebūnie atskirai pažymima ir surašoma tokiu ar panašiu būdu: Viešpaties metais NN mėnesio N dieną N yra atlikta mūsų Vladislavovo vienuolyno bibliotekos knygų revizija, per kurią yra rastos visos senos knygos, pagal esamą registrą ir naujai patekusios ar dovanotos, ar kieno nors paliktos ir t.t., atskirame lape NN sužymėtos ir t.t., ar net ir kurios nors pamestos.

RODYKLĖ ANTRAŠČIŲ,

po kuriomis knygos išdėstytos pagal turinio skirtumą, o naujai patenkančios turi būti sudėtos, ir kad pagal jas būtų galima surasti [reikiamą knygą] tiems, kurie norės

I. Antraštė. ASKETIKA. Po šia antrašte yra dedamos visos asketų arba dvasinės knygos krikščionio auklėjimui ir rengimui, būtent meditacijų, aiškinimų ir dvasinių pratybų, arba tos, kuriose vienaip ar kitaip išdėstyti tikėjimo dalykai.

II Antraštė. ŠVENTASIS RAŠTAS. Ir jų [Šv. Rašto knygų] konkordancijos¹, taip pat įprasta evangelija, skaityma švenčių ir Viešpaties dienomis.

III Antraštė. PAMOKSLAI. Arba knygos, kurios pateikia žmonėms paruoštus pamokslus, homilijas² ir kitus moralinius mokymus.

IV Antraštė. PAMOKSLŲ ŠALTINIAI. Arba knygos, kurios suteikia pamokslams ir kitiems ruošiamiems dvasiniams mokymams turinį ir išraišką.

V Antraštė. KATECHETIKA. Kur [yra] katekizmai ir kitos knygos, tarnaujančios nepatyrusiems dvasinių mokslų.

VI Antraštė. PATRISTIKA. Kokie nors šventieji tėvai, turintys daktarų autoritetą Dievo bažnyčioje³.

VII Antraštė. DEVOCIONALIJOS. Arba įvairių maldų, prašymų, dvasinių išgyvenimų, atsidūsėjimų, litanių, įžadų, dvasinių brolių, apeigų, paprastai tariant, agendų, palaiminimų, egzorcizmų ir kt. knygų.

VIII Antraštė. KOMENTARAI. Šv. Rašto, Senojo ir Naujojo Testamento aiškintojai ir visos kitos versijos, komentarai, parafrazės ir t.t.

IX Antraštė. GRAMATIKOS [knygos]. Būtent elemen-

tarios vaikų mokymo knygos; gramatikos, sinonimų rinkiniai, žodynai, stilų ir retorinių figūrų pavyzdžiai, patarlės ir visa, kas priskirtina gerai, ypač lotynų, iškalbai; [ir] kas iš tiesų pasitarnauja jaunimo papročiams.

X Antraštė. ISTORINĖS [knygos]. Kur yra visos istorijos, pavyzdžiai, stebuklai, Šventųjų ir kitų gyvenimai, kalendariai, politikos, geografijos [knygos], vietovių aprašymai.

XI Antraštė. JURIDINĖS [knygos]. Žinoma, statutai, konstitucijos, kanonai, įstatymai, ordinacijos, concilijos, sinodai, dekretai, taisyklės, taisyklių ar statutų aprašymai, apeigos arba ceremonijos, įstatymų sąvadai, privilegijos ir jų paaiškinimai.

XII Antraštė. MEDICINOS [knygos]. Kur yra medicinos daktarų, vaistinių knygos, ir [knygos] apie ligas, gydymo menus, apie žolių gerąsias savybes ir kitus dalykus, tinkamus gydymosioms priemonėms.

XIII Antraštė. ORATORYSTĖ, RETORIKA IR POEZIJA. Kur yra visos retorikos ir poetikos meno knygos, taip pat kalbos, panegirikos, giesmės, laiškai.

XIV Antraštė. FILOSOFIJA IR POLITIKA. Kur [yra] filosofijos, [eksperimentų], matematikos, aritmetikos, geometrijos, etikos, taip pat įvairaus turinio visuomeninės ir politinės [knygos], visai susijusios su vastybe ir valdžia.

XV Antraštė. SPEKULIATYVIOJI, DOGMATINĖ IR MORALINĖ TEOLOGIJA. Taip pat polemikos, kazuistikos [knygos], reikalavimai įšventinamiems kunigams ir nuodėmklausiams. Kontraversijos arba knygos apie religiją ar scholastiką, arba kurios nors kitos rūšies [knygos], erezijos ir [knygos], atremiančios įvairius netikėjimus.

XVI Antraštė. ĮVAIRENYBĖS. Kur knygos, turinčios įvairų turinį, nelengvai įtraukiamos pagal aukščiau išskirtas antraštes.

XVII Antraštė. CHORO IR ZAKRISTIJOS [knygos]. Būtent tos, kurios saugomos ne bibliotekoje ir tarnauja broliams chore, bažnyčioje ir zakristijoje.

XVIII Antraštė. REFETORIAUS [knygos]. Tos kurios yra saugomos refetoriuje kasdieninėms meditacijoms ir skaitymams prie stalo⁴.

¹ Lot. "condordantis" - dermė, sutikimas. Šiuo atveju tai abėcėliškai sutvarkytas vienos ar kelių knygų žodžių ir posakių sąrašas (rodyklė) su jų puslapio bei eilutės nurodymu.

² Gr. "homilija" - pamokslo, aiškinančio Biblijos tekstą, rūšis.

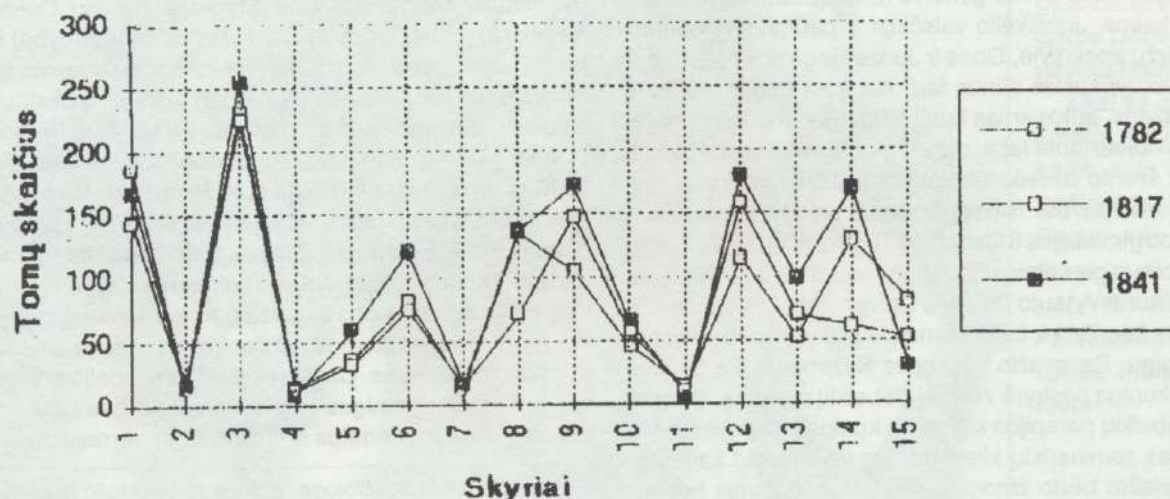
³ II-VIII a. krikščionių bažnyčios tėvų (Tertuliano, Klemenso Aleksandriečio, Origeno, Augustino) teologija, suformulavusi pagrindines krikščionybės doktrinas.

Kadangi šis skyrius kataloge neužpildytas, o vėlesnės vizitacijos jo apskritai nemini, todėl spręsti, kiek plačiai katalo-

go sudarytojas suprato "bažnyčios tėvų", "daktarų" ir "mokytojų" sąvokas, sudėtinga.

⁴ "Eksperimentų" pavadinimas "Rodyklėje..." praleistas, tačiau jis vartojamas kataloge, kartojant antraščių pavadinimus ir atskleidžiant jų turinį.

Troškūnų bibliotekos fondo dinamika 1782-1841 m.

Kunigas Povilas Ragažinskas - Debeikių vikaras, politinis kalinys, Čilės, Kolumbijos ir JAV universitetų profesorius

Mykolas SPRINDYS
Vytautas SRIUBAS

Gyvenime būna, kad didžiai kilnios asmenybės, daug nusipelniusios mokslui ir išgarsinusios savo šalies vardą pasaulyje, dažnai lieka pamirštos. Vieną iš tokių žmonių, gerai žinomą vyresnės kartos Debeikių parapijiečiams, šiuo straipsniu norėtume priminti. Be asmeninių autorių įspūdžių, patirtų bendraujant jaunystėje su kunigu Povilu, straipsniui dar panaudoti kunigo Povilo laišakai iš JAV vienam iš autorių - Mykolui, kunigo Povilo sesers Dorotėjos Gasiūnienės, dabar gyvenančios Zarasų raj. Salake, prisiminimai, kunigo Jono Burkaus knyga "Pietvakariuose" (In the Southwest), išleista 1986 m. Čikagoje ir kt.

Bostone išleistoje 1969 m. Lietuvių enciklopedijoje, 36-ojo tomo 462 psl. kunigui Povilui Ragažinskui skirta tik keletas eilučių. (Jis buvo tik neseniai atvykęs į JAV). Papildydami bei patikslindami Enciklopedijos duomenis, pasakysime, kad Povilas gimė 1912 m. gruodžio 12 d. Sabonių kaime, Joniškėlio valsčiuje ir parapijoje, tuometinėje Biržų apskrityje, Onos ir Juozo Ragažinskių šeimoje. Jis buvo vyriausias sūnus tarp sesers ir trijų brolių. Nuo pat mažens, auklėjamas labai religingos motinos, mažasis Poviliukas jautė labai didelį norą tapti kunigu. Iš lauko gėlių ir švento paveikslėlio pasidarydavo mažą altorėlį ir prieš jį meldavosi. Baigęs Sabonių pradžios mokyklą ir Linkuvos gimnazijos 6 klases, 1931 m. rudenį Povilas įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1938 metais su 12 - aja laida baigė Kauno Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos - Filosofijos fakultetą ir birželio mėn. 11 dieną buvo iššventintas kunigu. Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas jaunąjį kunigą paskyrė vikaru į Debeikių parapiją. Tuometinis Debeikių parapijos klebonas kunigas Kazimieras Mikėlinas seminaristų klierikų buvo vertinamas kaip statoko, griežto būdo žmogus, nelabai mėgstantis bet kokius jam skiriamus jaunus kunigus. Iš kunigo Povilo jau Amerikoje rašytų prisiminimų matyti, kad toks paskyrimas

Kunigas Ragažinskas baigęs KVDU Teologijos - Filosofijos fakultetą 1938 m.

jo nė kiek nenudžiugino. Nepaisant to, jaunasis vikaras greitai susigyveno su klebonijos aplinka ir žmonėmis. Dėl labai kuklaus ir švelnaus būdo bei patrauklios išvaizdos greitai visų parapijiečių, o ypač jaunimo, buvo pamiltas ir didžiai gerbiamas. Jis tuojuo įsitraukė į pastoracinį darbą su pavasarininkais ir angelaičiais, dėstė tikybą Čekonių pradinėje mokykloje. Pamėgo jaunasis vikaras Kurtinių kaimo Matulių, Meldučių Sriubų, Sterkonių Karosų, Čekonių Sedelskių (dabar Onos Sedelskytės¹ gimtoji sodyba) šeimas. Dažnai, ypač vasarą, jas lankydavo, nueidamas pėsčiomis daug kilometrų. Būdamas labai gabus mokslui, jau Debeikiuose pradėjo rinkti medžiagą disertacijai ir ruošėsi vykti į Romą studijuoti Grigoriano universitete. Deja, 1940 m. bolševikų okupacija suardė jaunojo kunigo planus. Likimas lėmė jam visai ką kita. 1940 - ujų spalio pabaigoje kunigą Povilą Ragažinską enkavedistai suima ir uždaro į Utenos kalėjimą. Kartu suimami ir Kazimieras Matulis bei jo sūnūs Jonas ir Juozas. Apie suėmimą kunigas Povilas, būdamas Utenos gimnazijos kapelionu, pasakojo ir savo mokiniams. Užėjus bolševikams, dalį vertingusių savo daiktų kunigas Povilas paslėpė pas patikimus žmones. Pas jau minėtus Matulius jis buvo palikęs savo

¹Ona Sedelskytė - filologė, pirmoji A. Vienuolio muziejaus direktorė, ilgametė buvusios Respublikinės, dabar Mažvydo bibliotekos darbuotoja.

rašomąją mašinėlę, kurią vėliau pasiėmė. Jis nežinojo, kad ta mašinėlė kažkuris iš Matulių išspausdino keletą proklamacijų ir išplatino jas Debeikių apylinkėse. Aišku, tos proklamacijos pateko į NKVD rankas. Vieną dieną pas kunigą Ragažinską užėjo Debeikių vaistininkas Medekša (debeikiėčiams gerai žinomas kaip aktyvus bolševikų talkininkas) ir paprašė leisti jam išspausdinti laišką. Kunigas Ragažinskas, nieko neįtardamas, mielai sutiko. Tačiau, vaikščiodamas po kambarį, greitai pastebėjo, kad jo "svečias" rašo ne laišką, o kažkokias frazes apie bolševikus, lyg rašytų kokią atsišaukimą. Išspausdinęs kelias eilutes, vaistininkas išėjo. "Mane apėmė negera nuojauta, - pasakojo kunigas. - Aš supratau, kad vaistininkas buvo atėjęs paimti rašomosios mašinėlės šrifto pavyzdžių." Rytą dieną kunigas Ragažinskas buvo areštuotas. Utenos kalėjime nežmoniškose sąlygose jis išbuvo iki karo pradžios. Ankstų 1941 m. birželio 23 - osios rytą budėjęs kalėjime sargybinis atrakino kameras ir išleido kalinius. Netrukus atvažiavę iki dantų ginkluoti enkavedistai kalinių jau neberado. Kitaip ir Utenos kalinius, o tarp jų ir kunigą Ragažinską, būtų ištikusi Rainių tragedija. Utenos kalėjime kartu kalėjo ir Debeikių klebonas kunigas Kazimieras Mikelininkas, suimtas 1940 m. gruodžio 8 d. kaip priešingas tarybų valdžiai.

Po išlaisvinimo, išvijus bolševikus iš Lietuvos, kunigas Povilas 1941 m. vasarą dar praleido Debeikiuose. 1941 m. rudenį vyskupas Kazimieras Paltarokas paskiria kunigą Ragažinską vikaru į Panevėžio Petro ir Povilo bažnyčią, bet gal po savaitės vyskupas jį jau skiria Utenos gimnazijos kapelionu. Išsipildė dalis kunigo Povilo svajonių, nes jis labai troško dirbti su jaunimu. Utenos gimnazijoje kunigas Ragažinskas išbuvo iki 1944 m. birželio, t.y. iki mokslo metų pabaigos. Artėjant iš rytų Raudonajai armijai, kunigas Povilas nebenorėjo antrą kartą pakliūti į bolševikų nagus. Todėl liepos 8 - ają su būsimojo kunigo Juozo Sriubo iš Meldučių dviračiu, lydimas savo artimo draugo ir globotinio Mykolo, išvažiavo į Ukmergę. Per-

nakvoję Ukmergėje pas Mykolo brolių Povilą, ankstų liepos 9 - osios rytą jiedu paskutinį kartą atsisveikino, dar nežinodami, kad visiems laikams. Kunigas Ragažinskas numynė dviračio pedalus Kauno link, o Mykolas grįžo namo, nenujausdamas, kad netrukus jo laukia Sibiras.

Atsidūręs Vokietijoje, kunigas Povilas įstojo į Berlyno universitetą, o vėliau studijavo Miunchene. Karo pabaigą kunigas sutiko Ravensburgo lietuvių kolonijoje. Tai buvo geriausiai organizuota lietuvių kolonija Vokietijoje. Ravensburgo lietuvių gimnazijoje kunigas Ragažinskas dėstė lotynų kalbą, buvo 5 - os klasės auklėtojas ir kapelionas. Vėliau buvo paskirtas kuriamo Liaudies universiteto Teologijos - Filosofijos fakulteto dekanu. 1945 m. spalio pabaigoje kunigas Ragažinskas kartu su kunigu Antanu Juška bei rašytoju ir poetu Petru Babicku, globojami grįžtančių namo italų karo belaisvių, sėkmingai pasiekė Romą. Studijuodamas Romos Gregoriano universitete, įgijo teologijos - filosofijos daktaro laipsnį. Vėliau tęsė studijas Milane ir Paryžiuje, Sorbonos universitete. 1952 m. Čilės Santjago arkivyskupo kvietimu atvyko į Čilę. Čia Santjago universitete apgynė literatūros istorijos doktoratą ir kartu dirbo kaip parapijos vikaras ir ligoninės kapelionas. Nuo 1959 m. gyveno Kolumbijoje, buvo garsiojo Medelino katalikų universiteto bei valstybinio universiteto profesorius ir dėstė Europos literatūros istoriją. Kolumbijos krašte kunigui Ragažinskui labai nusibodo ir jis stengėsi kaip nors iš ten išvažiuoti. 1967 m. El Paso vyskupijos vyskupas - ordinaras S.M.Metzger kunigo Jono Burkaus ir kunigo Dantės J.A. Leonio, kuris ieškojo kunigo padėjėjo, rūpesčiu ir pastangomis pakvietė kunigą Povilą Ragažinską į savo vyskupiją sielovadiniam darbui. 1967 m. Didžiojo Šeštadienio vakarą kunigas Povilas Ragažinskas atvyko į Amerikos pietų Teksaso valstijos Pecos miestelį.

Teksaso valstija iš pietų ribojasi su Meksika. JAV ir Meksikos siena yra Didžioji Upė (Grand River), prie kurios įsikūręs El Paso miestas - to paties pavadinimo vyskupijos centras. Vakaruose ji ribojasi su Naujosios Mek-

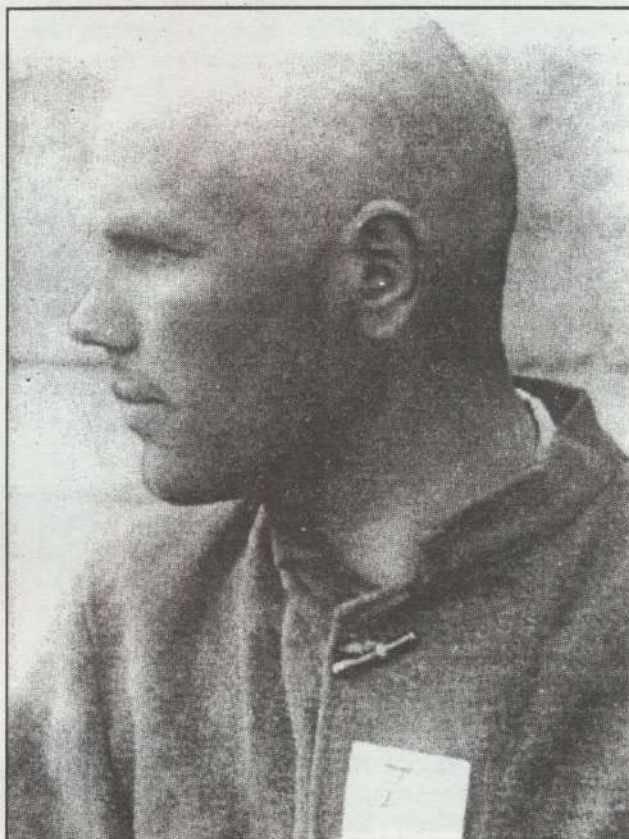
Kunigas Ragažinskas su grupe Debeikių pavasarininkių: sėdi (1 eilė) Emilija Pilkauskaitė, kun. Ragažinskas, Julė Ražanskaitė. Stovi Janė Kepalaitė, Razė Pilkauskaitė, Otilija Pilkauskaitė

sikos valstija, kurios pietinė dalis taip pat priklauso El Paso vyskupijai. Dauguma gyventojų yra meksikiečių kilmės ir kalba ispaniškai. Daugelis ten gyvenančių katalikų labai menkai nutuokia apie katalikų tikėjimą. Net einantieji išpažinties neturi supratimo apie nuodėmę. Dažnai savo išpažintį jie pradeda žodžiais: "Aš nuodėmių nepadariau. Jeigu ko nori, klausk." Jie labai stebėjosi, kai vienas europietis kunigas bažnyčios biuletenyje paskelbė, jog penktadieniais draudžiama valgyti lašinius ir dešrą. Jie žinojo, kad tomis dienomis negalima valgyti tikrai mėsos. Gi lašiniai ir dešra jų supratimu - ne mėsa. Nieko smerktina jie nemato ir tuomet, jeigu tarpusavyje susitarę vyrai trumpam pasikeičia žmonomis. Visi jie nepaprastai mėgsta sakramentalijas. Pelenų trečiadienį ar Verbų sekmadienį didžiausios minios atvyksta bažnyčion, o dar daugiau laukia gatvėse, kad gautų šventųjų pelenų. Šventų Mišių metu minios vaikų bei jaunimo juokauja, triukšmauja gatvėje ir aplink bažnyčią, laukdami jų pabaigos. Protarpiais kuris nors įkiša galvą bažnyčion patikrinti, ar jau dalijami pelenai. Tūkstančius kartų jie labiau vertina kelias pelenų dulkes negu sakramentus ar šv. Mišias.

Jeigu JAV šiaurėje, (Niujorke, Čikagoje), kur gyvena daugiausia lietuvių išeivių, buvo didelis kunigų perteklius, tai pietuose, El Paso vyskupijoje, jų visuomet labai trūko. Savų kunigų ten niekas neruošė. Todėl El Paso vyskupas mielai priimdavo naujai atvykusius kunigus - pabėgėlius iš Lietuvos. Nuo 1946 m. ten dirbo keliolika lietuvių kunigų. Po 1970 m. jų pradėjo mažėti, užtat pradėjo daugėti kapų kauburėlių su lietuviškomis pavardėmis.

Pecos miestelyje kunigas Ragažinskas dirbo didelėje Šv. Rožės parapijoje antruoju vikaru. Tik atvykęs į JAV, kunigas susirgo labai reta liga - visuotiniu nervų uždegimu. Tai liga, kai ligonis rankomis ar kojomis nejaučia vandens temperatūros. Taigi jis nežinodavo, ar vonioje vanduo karštas, ar šaltas. Toks susirgimas labai paveikė jo savijautą, galvosena ir elgesį. Kunigas Jonas Burkus greit surado gydytoją kubietį, kuris per porą metų jį išgydė.

1969 metais, mirus kunigui J. Juodeikai šv. Onos parapijoje Deminge (kaimyninėje Naujosios Meksikos valstijoje), į šią parapiją vyskupas paskyrė kunigą Ragažinską. Išbuvęs vos metus šioje parapijoje vikaru, 1970 m. jis buvo perkeltas į šv. Klaros parapiją Centralyje administratoriumi (toje pačioje valstijoje). Jis buvo labai patenkintas, pirmą kartą savo gyvenime gavęs nedidelę parapiją ir dar mažą valstybinę ligoninę. Be savo tiesioginių klebono ir ligoninės kapeliono pareigų, dar dirbo čia pat vietos universitete, - dėstė ispanų ir portugalų literatūrą bei prancūzų kalbą ir literatūrą. Šv. Klaros parapijoje gyveno nemažai kitataučių katalikų. Todėl sekmadieniais kunigui Ragažinskui tekdavo laikyti bent po penkerias šv. Mišias skirtingomis kalbomis - angliškai, vokiškai, itališkai, ispaniškai ir portugalais. Be šių kalbų, jis dar mokėjo prancūzų, lenkų ir lotynų, taigi iš viso 8 svetimas kalbas. Dirbo taip pat bažnyntiniame tribunole kaip santuokos teisių gynėjas (lot. defensor vinculi). Kartais keliems mėnesiams jis

Kunigas Ragažinskas Utenos kalėjime

būdavo kviečiamas į didžiausią Meksikos universitetą, turintį apie 120 tūkstančių studentų. Tai visas studentų miestas, įsikūręs apie 40 km. nuo Meksikos sostinės Mexico City. Ten dėstė Pabaltijo valstybių (Lietuvos, Latvijos, Estijos, iš dalies Lenkijos, Švedijos ir Suomijos) istoriją ir kultūrą, taip pat prancūzų kalbą ir literatūrą.

Su kitais El Paso vyskupijoje dirbančiais lietuviais kunigais, (jų buvo gal apie 10), mažai bendravo. Buvo labai užsiėmęs. Prenumeravo daug užsienio laikraščių ispanų, italų, prancūzų, vokiečių, lenkų ir lietuvių kalbomis. Centralyje net buvo juokaujama, kad pašto valdyba naująjį pastatą pastatė tik dėl kunigo Ragažinsko gaunamos korespondencijos. Visą gyvenimą rinko pašto ženklus ir priklausė Tarptautinei filatelistų organizacijai. Gal vienintelis iš El Paso vyskupijos kunigų neturėjo televizoriaus. Tačiau kiekvieną dieną pagal savo nusistatytą dienotvarkę klausydavosi radijo laidų įvairiomis užsienio kalbomis. Tik sulaukęs beveik 70 metų, įsigijo automobilį ir gavo vairuotojo licenciją. Tada dažniau pradėjo lankyti pažįstamus. Jo butas klebonijoje buvo tiesiog užverstas knygomis. Kolumbijoje taip pat turėjo didelę asmeninę biblioteką, kurią paliko Universitetui, nes buvo per brangu atsigabenti į JAV. Gyvendamas Čilėje, surinko daug medžiagos apie ten gyvenusį ir dirbusį lietuvių mokslininką Igną Domeiką. Dalis tos studijos buvo paskelbta leidinyje "Tautos praeitis" ir 1967 m. išleista atskira knygele. Dar yra parašęs istorinį romaną "Barbora Radvilaitės žiedas" ir dviejų tomų knygą apie Joniškė-

lio dvarininkus Karpus², bet tai liko neišleista. Rašė taip pat ir atsiminimus, kurių turėjo sukaupęs apie 2000 mašinraščio puslapių. Beveik visi jo rankraščiai liko Amerikoje.

1982 metais kunigui Ragažinskui buvo padaryta tų laikų supratimu unikali širdies operacija - per šlaunies arteriją įvestu zondų jam buvo praplėsta kairiojo širdies skilvelio užkalkėjusi arterija. Tai buvo ketvirtas atvejis pasaulyje ir pirmoji operacija JAV, padaryta El Paso ligoninėje amerikiečių gydytojo. Laikraštis "El Paso Times" šiam įvykiui nušviesti paskyrė pirmąjį puslapį. Straipsnis buvo pavadintas "Naujosios Meksikos kunigas iš naujo užgimė ligoninėje". Perskaitę šį straipsnį, vyskupas ordinaras R. Pena pasiuntė kunigui Ragažinskui rožių puokštę, o vyskupas S.M. Metzger pats asmeniškai aplankė jį.

"Aš niekuomet nebuvau toks garsus kaip tomis dienomis. Vargino reporteriai, televizijos kameros..." - rašė kunigas Ragažinskas viename iš savo laiškų Mykolui. Laiškuose, kurie, deja, ne visi pasiekdavo adresatą, jis parašydavo ir apie savo asmeninį gyvenimą. Štai keletas ištraukų:

"Nepritampu prie to JAV gyvenimo. Jis man toks šaltas, nors gyvenimo standartas ir labai aukštas... Čia nėra didelių draugysčių, nes žmonės labai užimti. Čia visi turi dirbti ir dirba. Ir mes, kunigai, čia dirbame. Čia nėra lietuviškų šeiminkų. Patys verdamės valgyti, valome kambarius, siuвамės drabužius. Aš asmeniškai baigiau siuvimo kursus ir pasiuvu sau ir net kitiems labai puikius kostiumus... Šiandien sekmadienis ir jau turiu eiti skambinti vakarinėms šv. Mišioms. Čia jokių zakristijonų nėra."

"Dažnai menu Debeikius, kur pradėjau žengti savo pirmuosius kunigystės žingsnius... Kaip atrodo toji Utenos gimnazija, kurioje aš su tokia meile trejus metus dirbau... Pasakyk, kaip gyvena Meldučij

²Karpių dvaras buvo Joniškėlio ribose. Dvarininkas Karpis pastatydino Joniškėlio bažnyčią, mokyklą ir ligoninę. Tai buvo pirmoji ligoninė Lietuvoje. Tikra Joniškėlio puošmena buvo prieš karą Karpių dvaro parkas ir gėlynai.

Kunigo Ragažinsko kapas Centralio kapinėse (NM) JAV

Paminklas kunigui Ragažinskui Joniškėlio bažnyčios šventoriuje. (Prie paminklo Mykolas Sprindys)

Rozalija, Uršulė iš Vyžuonų. Tai man labai brangūs žmonės... Parašyk man apie mano mylimą Uteną. Pasiųsk fotografijų, jeigu gausi - kleboniją, gimnaziją, kapines, bažnyčią, buvusius šaulių namus. Taip pat nepamiršk mano gražiųjų ir spinduliuojančių Debeikių. Visa tai turi sutelkę savyje labai daug gražių ir saulėtų prisiminimų." Vienok, kai 1989 m. pavasarį Dorotėjos dukra Nijolė Lukošienė aplankė savo dėdę kunigą Povilą, jis jau nebesidomėjo Lietuva. Sakė, kad nenorėtų grįžti pas komunistus. Grįžusi į Lietuvą, dukterėčia pasakojo savo mamai, kad dėdė esąs labai pavargęs, be nuotaikos, dažnai einąs ilsėtis.

Šv. Klaros parapijoje kunigas Ragažinskas dirbo iki mirties. Jis buvo paskutinis lietuvis kunigas, dirbęs El Paso vyskupijoje, kai visi kiti lietuviai kunigai turėjo išeiti į pensiją arba išmirė. 1989 m. rugpjūčio 11 naktį Viešpats jį pasišaukė į amžinybę. Ryte buvo rastas savo bute klebonijoje miręs. Šalia jo, ant stalelio, gulėjo atversta knyga. Matyt, skaitant ir ištikio mirtis. Rugpjūčio 16 dieną buvo iškilmingai palaidotas Centralio kapinėse.

Ragažinskų šeimos rūpesčiu, įamžinant tėviškėje kunigo Povilo atminimą, Joniškėlio bažnyčios šventoriuje pastatytas paminklas, prie kurio palaidota dukterėčios Nijolės parvežta nuo dėdės kapo Centralyje sauja žemių.

Neseniai į Anykščių muziejinių rankas pateko didelio formato sąsiuvinys, ant kurio viršelio užrašas "Ei, jaunyste!", puslapiai užpildyti aiškia, dailia rašysena parašytais eilėraščiais, apsakymais. Po kiekvienu kūrinio - parašymo data ir vieta - Stakiai, Niūronių pradinė mokykla, Andrioniškis, 1941 - 1943 metai. Šių eilėraščių ir apsakymų autorius baigęs Panevėžio mokytojų seminariją ir pradėjęs dirbti Niūronių pradžios mokykloje Jurgis Urbonas. Tada jam dar nebuvo nė dvidešimt metų.

Dar mokydamasis Anykščių progimnazijoje Jurgis Urbonas pradėjo kurti eilėraščius, bandė jėgas ir prozoje, džiugino mokytojus savo literatūriniais sugebėjimais. Matyt, dar labiau sustiprėjo jaunam autoriui poreikis rašyti, baigus progimnaziją, pradėjus savarankiško gyvenimo kelią. Tačiau greta jaunystės žavesio, pirmosios meilės motyvų šio laikotarpio autoriaus lyrikoje suskamba ir skausmo, nerimo gaidos dėl ištremtųjų į Sibirą likimo, dėl Tėviškėlei uždėtų pančių... Bręsta ir kovos už laisvę idėja. Kitaip ir negalėjo ir būti, nes to meto jaunimas buvo auklėtas meilės Tėvynei dvasia, patriotizmą suprato kaip šventą pareigą.

*Kiek posmų ir odžių prirašė
Tavo dainiai, poetai visi ?..
O ką duosiu, Tėvyne, Tau ašei ?
Juk ir man taip brangi Tu esi !..*

*Už Tave, o miela Tėviškėle,
Krito daugel Girėnų, Lukšių...
O kokį, kokį trupinėlį
Tau, gimtine, ir aš atnešiu ?..*

- posmavo Jurgis Urbonas gimtajame Stakių kaime 1943 metų vasario šešioliktą dieną. Mąstydamas apie auką Tėvynei, tada jis dar nenujautė, kad ir pačiam teks paaugoti jai patį brangiausią turtą - savo gyvybę.

Prasidėjus antrajai sovietinei okupacijai ir kruviems susidorojimams su dorais lietuviais, vyresnieji Jurgio broliai Justinas ir Antanas tapo Lietuvos partizanais, bet netrukus jie žuvo pakirsti sribų kulky. Tapo partizanų ir Jurgis Urbonas. 1945 m. jis jau vadovavo "Perkūno" partizanų būriui, veikusiam Anykščių valsčiuje. Jis, buvęs mokytojas, paėmė ginklą į rankas, stojo į kovą su okupantais, pasirinkęs savo prigimčiai artimą, poetišką Lakštučio slapyvardį. 1946 - 1947 m. Jurgis Urbonas - Lakštutis buvo Vytauto apygardos "Liūto" rinktinės Jovaro kuopos vadas, 1947 - 1948 m. Algimanto apygardos štabo propagandos ir agitacijos skyriaus viršininkas. Ir būdamas partizanų jis nepadėjo plunksnos, rašė eilėraščius, straipsnius,

Jurgis URBONAS - LAKŠTUTIS

redagavo partizanų leidinius "Partizaninė kova", "Pragiedruliai", "Neįveiksi sūnau šiaurės", "Istrebiteljada", "Šventosios pakrančių garsai". Žuvo Jurgis Urbonas - Lakštutis 1948 metų vasario 2 dieną. Sužeistas kautynėse ir Paandrioniškio kaime apsuptas sribų, jis nepasidavė priešui, nusišovė. Palaidotas Inkūnų parapijos kapinėse.

Žuvo Jurgis Urbonas savo gimtadienio dieną. Tada jam sukako dvidešimt ketveri metai. Praėjo jau pusė amžiaus, kai pušų apsuptose Inkūnų kapinėse atgulė amžino poilsio Anykščių krašto partizanas - poetas. Tačiau kūryba - sielos šviesa pasilieka, gyvena kur kas ilgiau už kūrėjus. Ačiū Leonui Velaniškiui, perdavusiam muziejui kelis dešimtmečius savo tėvų, buvusių Urbonų kaimynų, saugotus Jurgio Urbono rankraščius, knygas. Šių gerų žmonių rūpesčiu ir supratimo dėka išsaugotas kūrybinis palikimas. Dalį šios jaunatviškos Jurgio Urbono kūrybos pateikiame "Anykščių" skaitytojams.

Vygandas RAČKAITIS

Jurgis URBONAS - LAKŠTUTIS : "... o koki, koki trupinėli tau, gimtine, ir aš atnešiu ?.."

Tėvynės pavasario laukiant

Neverk, mergele, neraudoki,
Neverk tokiu liūdnu balsu -
Skaisčiau saulutė šviesti moka,
Parskris paukšteliai iš dausų !

Upeliai vėl pradės čiurlenti,
Žibučių lankos sužydės.
Kaip linksma, gera bus gyventi,
Laisva daina plauks iš širdies.

Neverk, mergele, nedejuoki,
Parskris laimužė iš dausų.
Visur skambės tik dainos, juokas,
O džiaugsmo, džiaugsmo bus gausu !

1941.II.6

Jaunystei

Ei, jaunyste, tu gražioji,
Su juoku, džiaugsmu tyru !
Kaip plaštakė praskrajojai
Tu, jaunyste, tu gražioji...
Paviliojai, nuplasnojai
Į klaikias šalis tyru.
Ei, jaunyste, tu gražioji,
Su juoku, džiaugsmu tyru !

1942 metų rudens trioletas

Ruduo

Žemę gaubia tamsus rūkas,
Tyliai ošia gojai.
Dienos lūkesčiu aprūkė
Miršta vienumoje.

Liūdnas vienišas berželis
Galulaukėj rymo...
Kur jūs, dienos, dienos žalios
Iš skambiųjų rimų?!

Kur svajonės mano gražios,
Kur grakšti jaunystė?!

Ko čionai taip laimės maža
Ir ta greit nuklysta?..

1942.X.16

Niūronių pr. m - la

Palinkęs kryžius

Aukštoj padangėj debesys plauko,
Ūkanos nykios žemę apvilko.
Palinkęs kryžius rymo palaukėj,
Dengia jo medį samanų pilkos.

Daug nulingavo pro kryžių metų;
Daug po kojų rožių nuvyto;
Kiek žmonių skausmo, ašarų matė
Ir kiek laimužė brėkstančių rytų.

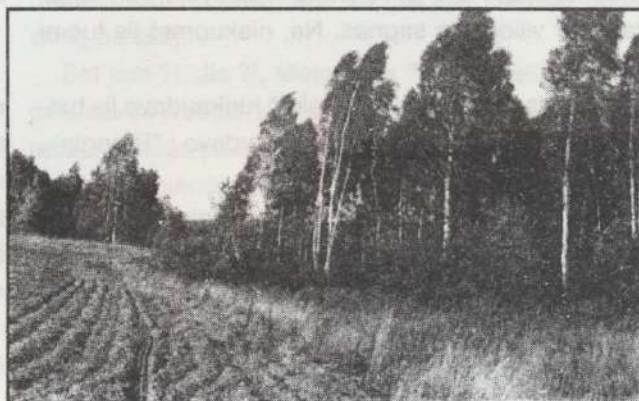
Čionai motutė varstė rožančių,
Sūnui už maldą gyvybę pirkto,
Kai Tėviškėlei uždėjo pančius
Ir vaikus trėmė iš gimtų pirkų.

Grakšti mergaitė alpo prie kryžiaus
Ir išgodojo gaudžią noveną,
Kai jos bernelis nebesugrįžo,
Palikęs laimę, palikęs vieną...

Aukštoj padangėj debesys plauko,
Ūkanos nykios žemę apvilko.
Palinkęs kryžius rymo palaukėj,
Nuvargęs svyra į žemę pilką.

1942.X.20

Niūronys - Andrioniškis

Varpininkas Laurynas

Nuo to pavakario, kai aš jį pirmą kartą pažinau, man jo taip pagailo. Nė karto nemačiau jo besišypsančio, patenkinto. Vis ant jo senovo veido vagojosi nerimas, nusiminimas...

Kaip liūdnas, susimąstęs išeina iš apšiurios dūminės špitolės su šakota ir suaižėjusia, kaip ir jo veidas, lazda sugrubusiose, šiurkščiose it ražiena rankose ir pamažu, vos pakiūtindamas nušlepsi per šventorių, sučerskina raktais ir sunkiai atidaręs dideles bažnyčios duris, dūsausdamas, lazda pasiramščiuodamas rėplioja į varpinę, rytais - kelti žmonių poteriams, taip pat nusiteikęs leidžiasi ir vakare, temstant iš varpinės...

- Penkiasdešimt šešeri metai ... - kas vakarą lipdamas iš varpinės dūsauja Laurynas.

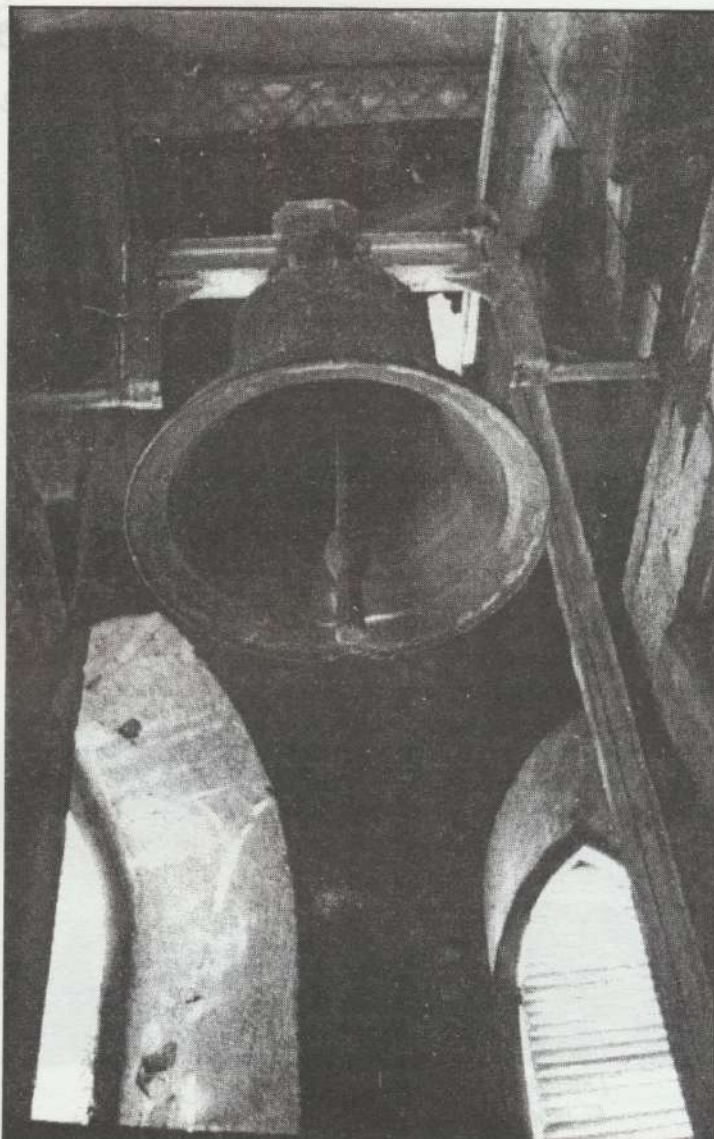
Penkiasdešimt šešeri margo, kaip jo sulopyti kailiniai, sunkaus ir liūdnio, kaip senatvė, gyvenimo metai... Metai - į varpinę ir iš varpinės...

Čia jis pirmą kartą užbėgo savo dvidešimt antrame pavasaryje, lengvai it vieversėlis užskrido į varpinę, o šiandien, šįvakar leidžiasi jau septyniasdešimt aštuonerių rudenių senis...

- Visas gyvenimas, jėgos ir kilnūs, begaliniai norai nuaidėjo su galingu varpo aidu į tolius, padanges ir į ... praeitį, - mąstė Laurynas, grįždamas per šventorių į špitolę. - Jau į praeitį, nesugrąžinamą praeitį... Bet tąkart, kai grakšti jaunystė skaidino jo raudonus kaip putinas skruostus, kai saulėj nudegusį veidą puošė vėjavaikiška šypsena, Laurynas netikėjo, kad gyvenimas ir jaunystė - tik vizija, gražus ir viliojantis sapnas. Ne, niekuomet jis tuomi netikėjo...

"Aš kelis varpus pragyvensiu!" juokaudavo jis tuomet klebonui, kuris dažnai jam sakydavo: "Brangink, Laurynai, sveikata."

Bet... - liūdnai palingavo Laurynas galva, - ir tas vienas, šimtmetinis varpas jį, tą stiprų ir narsų it liūtas Lauryną nugalėjo... Varpas ir šiandien skamba galingai ir išdidžiai, tuo pačiu grausmingu ir kurtinančiu tonu, o jis... jis, Laurynas, tik vos berėpliojančia, visų užmirš-

Ksavero BAGDONO nuotrauka

ta, nereikalinga ir net zakristijono nekenčiama būtybe tapo...

Senis Laurynas pečiais niuktelėdamas atidarė špitolės duris ir įėjęs į vidų, atsisėdo ant suolo galo, parėmęs galvą žvilgsniu nuklydo pro langą.

Buvo gerokai sutemę.

Varnos, lyg amžinos maldininkės nesiliauja skraidžiusios aplink Andrioniškio bažnyčią, švaistydamosios po šventoriaus liepas; čia žiūrėk, truputį nusitolina, lyg įsidrąšinusios nulekia į Šventosios paupe, pasikui staiga, lyg būtų pamiršusios pulku dumia atgal prie bažnyčios, apsuka ratą ir lengvai pikiruodamos leidžiasi; vienos ant bažnyčios bokšto, kitos net ant kryžiaus nutupia, o dauguma supuola į aukštas, šimtametes šventoriaus liepas.

Bet vėl greit, Laurynas gerai nė nepamatė, sujudėjo liepų viršūnės, ir varnos viena kitai neapsileisdamos, it ką netikėto sugalvojusios, tankiai, kaip atsisveikindamos, sumosuoja sparnais, didžiulių būrių dingsta už Šventosios pušyno.

Nežinia - ar tos neramos varnos, ar nyki, klaiki su tema, ar pagaliau tie prisiminimai apie nebesugrąžinamą praeitį, jaunystę (greičiausiai taip ir buvo) taip slėgė Lauryno sielą, kad atrodė, nuo neaiškaus, bet sielvartingo pergyvenimo net širdis gali sustoti...

Senasis Laurynas nežinia ko pravirko...

Iš lauko į vidų įbėgo Onutė.

Laurynas vikriai rankove nubraukė ašaras ir neaiškiai sukrankščiojo.

Onutė pastatė kibirą vandens ant ties šaukščiumi esančio suoliuko, į pečionę įkišo sušlapusias pirštines ir prisitartino prie Lauryno.

- Tėtuk, ko tamsta vis nuliūdęs? - žiūrėdama jam tiesiai į akis, čiauskėjo ji. - Gal net verkei? Akys taip žvilga! Argi duonytės mums neužteks?

Onutė - visa Lauryno paguoda. Ji dažnai jį nuramina ir širdį uždega viltimi...

Laurynas ją rado prieš dvylika metų. Buvo toks pat ruduo, kaip šiandieną. Anksti rytą, vos auštant, - prisimena jis, - bėgo į varpinę skambinti. Gi žiūri - prie pat špitolės durų guli numestas, nešvariais vystyklais aptūluotas kūdikis.

Pagailo Laurynui niekuo nekalto vaikelio, priglaudė, pakrikštijo ir užaugino...

- Tėtuk, kodėl taip nusiminęs, - neduoda ramybės Onutė, paliečia jo ranką, stengiasi prakalbinti senelį.

- Ak Anciut, tu vis pamatai! Nieko... taip sau. Žinai, - mėgina juokauti Laurynas, - šįvakar šikšnosparnis varpinę taip išgąsdino mane...

- Ne, - užsispiria Onutė, - tėtukas slepi vis nuo manęs savo širdgėlą. Aš žinau...

- Ak, vaikeli...

- Aš viską sužinojau. Man zakristijono Zigmukas išplepėjo... Tamstą, tėtuk, nori iš varpininko vietos išmesti. Jie juokiasi, kad virvės nebepatempiaš... Taip, tėtuk, aš viską suprantu.

Onutė atsikelia nuo suolo, prisišlieja prie senuko ir jį pabučiuoja.

- Išmokyk mane... skambinti!.. - sako ji.

Senelis varpininkas priglaudė savo nubalusią galvą prie švelnių, vėjo išdraikytų Onutės plaukų.

Ankstų rytmetį į varpinę įlipo du siluetai.

Senis Laurynas su naujomis jėgomis traukė virves. Lūpomis šapendamas kalbėjo "Viešpaties Angelą", kėlė žmones poteriams, o šalia jo stovėjo išplėtusi akis Onutė ir sekė kiekvieną tėvuko judesį, virvių traukinėjimą.

O varpas skambėjo vis aidžiau ir aidžiau.

Leonardas ir Liucija

Lyg mergaitė, kuri eina palaidoti savo vienintelį, numylėtąjį bernelį ir padengia savo veidą juodu vualiu - tamsūs ir paniurę debesys gaubia nuraudusį dangų ir tik toli vakaruose žaruoja aiški, išsitiesusi saulėlydžio liepsna. Bet pro aukštas prasiskyrusias Pavarių egles, kurios išdidžiai viršūnėmis, rodos, į pačią padangę įsiremia, matosi vėl bailiai paslapčia, dar tamsesnės ir niūresnės juodos uždangos, lyg nuodėmingos vėlės iš Anapus įžūliai neria į rytus, kas kartą labiau ir plačiau išsidriekdamos, užmerkia akis žaruojančių vakarų idiliją ir mefistofeliškai šaipydamosios savo galingumu, net žiaurumu į Stakių sodžiaus balduojančius laukus atneša gilią ir nykią sutemą.

O paskui ir tėviškės nubalę, liūdni beržai, kurie apglobia sodžiaus apsamanojusias gryčias, ir kalnuotos su kur ne kur kyšančiais vienišais it našlaičiais berželiais, dirvos, galop tamsėja ir tirštėja, tarytum tvinkdami debesys susilieja į vieną slėpiningą ir aklą

vaizdą, žmonių vadinamą naktimi.

Leonardas nukreipia žvilgsnį nuo lango, nervingai sujuda lovoje ir... užsikosti. Ir kosti, kaip pačiam Leonardui atrodo, lyg jo senas, baltas, kaip pavasarį žiedais apsikaišiusi obelis, bet geras ir nuoširdus senelis. Seniai tai buvo, dar jis tik pirmus metus po "horna" gimnazisto kepure vaikščiojo. O sekančiais metais, rudenį, prisimena Leonardas, senelis apleido šį pasaulį...

Bet jam?! Jis?! Mokytojas?! Lyg netikėdamas pats savęs klausia, vos sulaukęs dvidešimtosios žiemos, kosti tuo pačiu kosuliu, kuris ir tėvelį, ir motutę, ir dvylika vaikučių į kapus nuvarė...

Leonardas susikrimsta.

Ir kodėl gi jam, dar nemačiusiam gyvenimo, reikia kaip ir seneliui sėdėti prie maldaknygės, analizuojant sąžinės sąskaitą, laukti kunigo ir...

Per karti tiesa, kad Leonardas galėtų pasakyti:

- Mirties ! Mirties ...

Leonardas vėl užsikosti ir ... nutyla.

Mažytė, balta žvakė, tarytum jo sesuo, lengvai spragsėdama mirga, spinksi, liejasi ant liktoriaus kantų, kuris visada vakarais pastatomas ant taburetės prie ligonio lovos.

Leonardas pasuka galvą į kambario pusę. Mato jis dvi dideles lentynas knygų, kurios niekieno neskaitomos ir nevartomos baigia sudūlėti, priešais - rašomasis stalas, išbarstytos vizitinės ir laiškai...

- Tiesa !

Leonardas tik dabar atsimena, kad šįryt, jo vienintelis brolis, grįždamas iš gydytojo, parnešė laišką.

- Ot ką reiškia sielvartas ir negailestinga liga, atmintis ir protas temsta, - kritikuoja pats save, jog buvo pamiršęs tai, kas tiesiog nepamirštama.

Liesa, gyslėta ranka iš po pagalvės ištraukia laišką.

Pažįstamas braižas ! Liucija ! Argi ji vis dar sielojasi dėl manęs ir tebemyli ? Tebemyli tą, kurį pasaulis tuoj išbrauks iš gyvųjų tarpo ?..

Leonardas atlošia ranką su laišku ant lovos krašto, akis įsmeigia į klaidią sutemą ir susimąsto : "Tai ta, kuri suprato pirmąsias mano meilės svajones ir savo ištikimybę, kilnumu į mano trumpo gyvenimo dienoraštį įrašė auksinėm raidėm žodžius : Liucija - Leonardas. Tai žodžiai, kurie viską nugalėjo, visur laimėjo ir kurie šį, ateinantį pavasarį didingoje Anykščių bažnyčioj "Veni Creator" himnui skambant būtų įgavę tretįjį žodelį : Liucija ir Leonardas."

- Bet... - beviltiškai linguodamas galva iškošia Leonardas, - bet likimas norais nepažajojamas...

Atsargiai, virpančiais pirštais, it neįkainuojamą relikviją, jis atplėšia voką ir skaito :

"Mielas Leonardai,

Mokytojas Juozas man pranešė, kad Tu truputį susirgęs. Labai nuliūdau ! Tik vieno maldose Aukščiaušio teprašau, kad nors vienai dienelei galėčiau ištrūkti iš tos tarnybinės rutinos ir aplankyti Tave. Tuo reikalu teiravausi pas vedėją, tačiau kuris, deja, be Kalėdų švenčių paleisti negalys.

Tarp kitko, skambino p.l.politas (ar jis tavęs neužmiršo ?), kad šiandieną Tave aplankysiąs kunigas Bronius..."

Aštrus ir ilgas kosulys pertraukia dėmesingą skaitymą. Nusiraminęs, patogiau apsivertęs ant kito šono, baigė : "Telinkiu, kad per dvasinį pastiprinimą įgautumei kuo daugiau ir fizinių galių. Lik linksmas !

Taisykis ! Atsimink - Tavo likimu gyvenu ir aš - Tavo Liucija.

Bučiuoju !

Bučiuoju !

Tavo Liucija."

Leonardas, tarytum nuvargęs, prisimerkė, netaisyklingai rankas sukryžiuo ant krūtinės ir mąstė :

"Per Kalėdas... Ji tegalės atvažiuoti, kai jau lengvas sniegas bus paskutines pėdas prie mano kapo apdengęs... Ji verks, godos, kai kitų ašaros bus nudžiūvusios... Ironija ? Gyvenimo ironija... Vargšė Liucija..."

Leonardas išplėšė iš bloknoto popieriaus lapą, pasiėmė parkerį ir pradėjo dėlioti mintis :

"Mano tikroji Liucija,

nors žinau, aplaistysi šį laišką ašaromis, bet esame ne mažyčiai, kad vienas kitam bijotume tiesą pasakyti. Kai šitas laiškas pasieks Tave, mano Liucija, mes šiame pasauly būsime amžinai išskirti !..

Seniai jaučiau merdėjančią sveikatą ir apmirštančią širdį, bet kentėjau, kentėjau, tikėjau... Pagaliau viltis nusidažė aitrta tikrove. Aš džiovos pakąstas nusvirau į lovą...

Seniai žinojau, kas manęs laukia, bet vis netikėjau, o jei ir tikėjau, tai greit tą laimėje pamiršdavau... Sakau, laimėje ?!. O kas ta laimė ? Ne, jos nebuvo !.. Tai tik laimės mirazas, šviečias tyru džiaugsmu, bet man nepasiekiamas...

Taigi nesikankink be manęs. Prisimink, jog šis gyvenimas yra tik vizija - trumpas pasiviešėjimas... Vie-niems pasisvečiuoti tenka ilgiau, kitiems...

Aš dar tik vieno laukiu net minutes skaičiuodamas, tai kunigo, kuris turi dabar jau būti, kad galutinai atirštų nuo šio pasaulio menkystės... dulkių...

Atleisk !

Melskis už mane !..

Mirštu Tave bučiuodamas !

Tavo Leonardas."

Išbalusiu veidu nurieda gailios, ugningos ašaros.

Leonardas išsipranašavo...

Nekalto Prasidėjimo šventėje tyli ir liūdna procesija išvažiuo iš Stakių sodžiaus...

O baltos, trapios ir lengvos it plaštakės snaigės tiesė baltą skraistę ant tėviškės kalnuotų dirvų, vienišų berželių ir... Leonardo karsto...

Stakiai

1942.XII.6

Tėviškėlei

Kiek poemų ir odžių prirašė
Tavo dainiai, poetai visi ?..
O ką duosiu, Tėvyne, Tau ašei ?
Juk ir man taip brangi Tu esi !..

Už Tave, o miela Tėviškėle,
Krito daugel Girėnų, Lukšių...
O kokį, kokį trupinėlį,
Tau, gimtine, ir aš atnešiu ?..

Čia pavasario saulė, upokšniai patvinę,
Čia jaunystė linksnam skambesų...
Juk ir man taip graži Tu, Tėvyne,
Ir miela, kaip motutė esi !..

Stakiai,

1943 m. vasario šešioliktoji

Vienatvėje

Rymo liepos ties bažnyčia,
Rymo amžius ir rymos...
O kad aš sparnus įgyčiau
Skrist iš šitos vienumos !..

Leidžias sutemos ant bokštų,
Merkias akys tamsumoj...
Ei, kodėl šiai daliai troškiai
Negaliu ranka numot?!.

Juodą vakaras vualį
Neša liepom ir... širdin...
Kaip norėčiau klaikią dalį -
Tą vienatvę paskandint !..

Andrioniškis,

1943 metų kovas

Sugrįš

Nutirps žiema dygi, šaltoji,
Mirgės pavasaris laukuos;
Gegutė girioj suplasnojus
Man laimę skaisčią iškukuos...

Krauju Tėvynei laisvę pirkęs,
Jis nugulėjęs ir ramus -
Sugrįš į savo gimtą pirkia,
Į tėviškėlės arimus.

Atlėks lakštingala prie klėties,
Atlėks gegužės ji nakčia.

Sugrįš bernelis numylėtas,
Sugrįš jis iš rytų vėl čia.

Stakiai,

1943 metų balandžio 4 d.

Kario Motinai

Jau daug sulaukei Tu gegužių
Ir daug pavasarių tokių;
Kiek vargo, aimanų praūžę,
Bet Tu vis mylinčių akių.

Tik Tu prie lango vis rymoji,
Vis lauki grįžtančio sūnaus;
Klūpi viena po mūkos kojų,
Šauki palaimos iš dangaus.

Klausai, kaip naktį liepos ošia.
Regi bekrantančias žvaigždes -
Alpsti viena. Neliūsk, motuše,
Sugrįšiu, laisvė kai žydės !..

Dar daug sulauk tokių gegužių
Ir daug pavasarių tokių !..
Nes Tu, tik Tu, mano motuše,
Tik Tu vis mylinčių akių.

1943 m. balandžio 24 d.
Niūronių pradžios mokykla

Ateitis

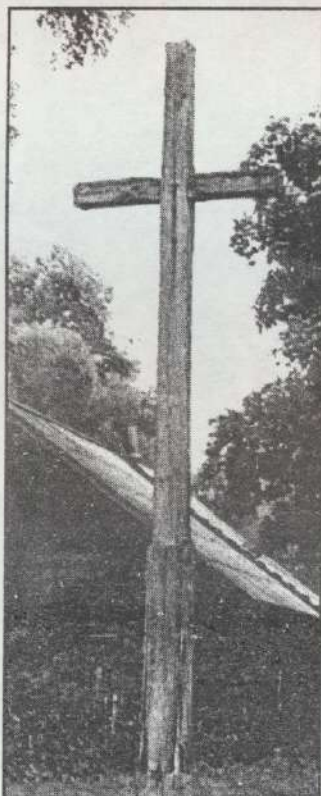
Mirgės ievom pašlaitės,
O pievos - žalumų.
Žinau, kad reiks išeiti,
Išeiti iš namų...

Sesučių rūtos žalios
Darželiuos sužydės.
Keliausiu aš bedalis
Jaunystės palydėt.

Reikės ūkuos klajoti
Ir mirštančiais laukais...
O Marsas, tas besotis
Aukos gal įsigeis ?..

Čia gimtosios pašlaitės,
Taip miela, taip ramu;
Bet reiks, reikės išeiti,
Išeiti iš namų...

1943 metų pavasario naujokystė

Prieš antrąjį pasaulinį karą Anykščių mieste gyveno Liudvigų šeima. E.Liudvigas buvo teismo antstolis, aktyvus Anykščių šaulių raitininkų būrio vadas. A.Liudvigienė buvo Anykščių progimnazijos vokiečių ir prancūzų kalbų mokytoja. Užėjus bolševikams, Liudvigų šeima buvo priversta pasitraukti į Vakarus. Šiuo metu Anglijoje gyvena jų dukra R.Liudvigaitė - Brooks.

Spausdiname keletą foto-
nuotraukų iš senųjų anykš-
tėnų Liudvigų šeimos albu-
mo, kurias muziejui padova-
nojo jų dukra.

**Daiva
GADLIAUSKAITĖ**

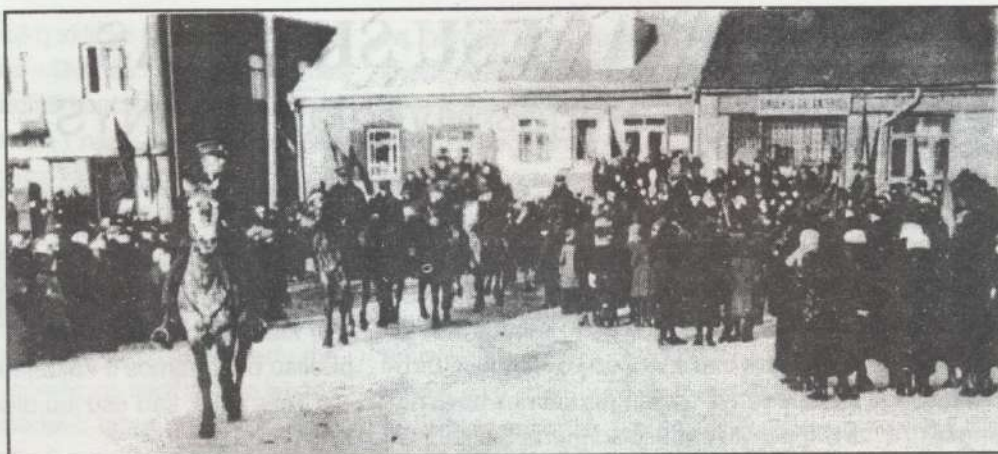
Anykščių progimnazijos trečios klasės mergaitės : 1- Budreikaitė, 3- L.Žukauskaitė, 6- R.Liudvigaitė, kitos nežinomos

Anykščių kuopos šauliai. Sėdi iš kairės : pirmas - nežinomas asmuo, antras - rašytojas A.Vienušis - Žukauskas, trečias - daktaras A.Laskauskas, ketvirtas - teismo antstolis E.Liudvigas. Stovi iš kairės : mokytojas J.Mačeika, antras - mokytojas Aleksandras Motiejūnas, trečias - nuovados viršininkas V.Zalatorius, sekretorius A.Deveikis, mokyklos direktorius T.Gloda

Vasario 16 -
osios minėjimas
A.Baranausko
aikštėje.

Centre teismo
antstolis E.Liud-
vigas ant "Širmu-
tės"

Prie tilto per
Šventąją Šateikai-
tę ir R.Liudvigaitę

Anykščių šaulės
ir šauliai prie Šau-
lių salės

AŠ ESU SKAUTAS

Kunigas Mykolas STONYS

Mano tėvai Jonas Stonys ir Petronėlė Šimonytė, susituokę Anykščių bažnyčioje, gyveno Šventosios upės pakrantėje Beržoniškio kaime. Tai buvo 1905 metuose. Juodu dirbo 10 ha. smėlėtos žemės. Duonos ir grybų užteko, o dėl druskos reikėjo rauti pušų kelmus ir degti degutą. Kaimiečiai tėvą taip ir vadino - degutniku. Dirbti nederlingą žemę ir vartyti smalingus kelmus buvo nelengva. Tėvas ūkį pardavė, nėsčią žmoną paliko Beržoniškyje pas uošvius ir išvažiavo į Ameriką. Čia mūsų kombinatė šaldytuvuose išdirbo penkerius metus. Darbas nebuvo lengvas, bet pelningas. Susitapęs pinigų ir pasiilgęs žmonos, sugrįžo į savo šeimą. Išsilgusi žmona ir sūnelis labai džiaugėsi sulaukę tėtuko.

1912 metais vidury žiemos, pasibaigus bažnyčioje pamaldoms, jauna moteris, nedrąsiai įžengusi į zakristiją, įteikė kunigui kuklį atnašą šv. Mišioms. Kai kunigas atsivertė knygą, kad įrašytų aukos intenciją, moteris tarė : .

- Mano troškimą težino tik vienas Dievas.

- Taigi, Petronėle, sulaukė vyro, sulauksi ir sūnaus. Išauginsi kunigą... Gerai, pasimelsiu, - nusišypsojo kunigas.

Gimiau per Mykolines ir buvau pakrikštytas Mykolo vardu.

Tėvams gyventi pas uošvius su šeima buvo per ankšta. Jie dairėsi sodybos su gera žeme. Pageidaujamą ūkį surado gretimose Troškūnų parapijoje. Čia Žetiškio vieniemyje prie Nevėžio ir įsikūrė.

Kai sulaukiau septynerių, kartą mama, iškepusi blynų, sudėjo į molinį dubenį ir, užpylusi juos sviestu su grietine, pasiuntė mane į pievas, kame tėvelis šienavo žolę. Išleisdama liepė negriūti, nesukti dubenio ratu, kad jo nesudaužytų ir neišliečiau padažo. Tėtis, įbedęs dalį į pievą, atsisėdo ant kimso ir, išsiėmęs dubenį iš krepšio, persižegnojo ir pradėjo valgyti. Aš nubėgau į pamiškę prie kūdros, kurioje, iškišusios galvas, plaukiojo varlytės. Aš atsitūpiau prie vandens ir žiūrėjau į jas. Jos buvo gražios, žalios. Jų daugybė stebėjo mane. Aš pagalvojau, kad ir jos nori valgyti, bet neturėjau kuo jas pavaišinti.

- Tėti, - šaukiau nuo kūdros, - ką valgo varlytės ?

- Jos sočios, - atsiliepė tėtis, - Roplius, paukščius, žvėrelius maitina Dievulis. Tik naminius paukščius ir gyvulėlius maitina žmogus.

Tėtis tuščią dubenį vėl įdėjo į krepšelį ir, grąžinęs jį man, tarė :

- Padėkok mamai už skanius blynus. Pakeliui negaišk, su varlytėmis nežaisk.

Tai pasakęs, nutilo. Po to pažvelgė į mane ir pasakė:

- Tu jau didelis. Rudenį eisi į mokyklą.

Ir kiek tik kojos neša ėmiau bėgti. Troboje uždusęs puoliau prie mamos ir kalbėjau :

- Tėtis sakė, kad esu jau didelis ir rudenį eisiu į mokyklą !

- Taip, vaikeli, mūsų Tėvynei reikia mokytų žmonių : advokatų, gydytojų, mokytojų, agronomų, miškininkų, reikia ir kunigų. Jei netingėsi, išsimokysi kuo tik norėsi.

Rudenį aš jau sėdėjau Troškūnų pradžios mokyklos antroje klasėje. Mokykla pastatyta aštuonioliktame šimtmečiuje ir buvo žinoma visame krašte. Čia mokytis atvykdavo iš tolimų krašto vietovių. Miškingose apylinkėse vietos gyventojai išliko pagonimis ligi pamintė aštuonioliktojo amžiaus. Tik atvykę iš Vilniaus misionieriai - pranciškonai juos pakrikštijo, pastatė bažnyčią ir mokyklą. Anksčiau buvęs aukuras tapo bažnyčioje didžiuoju altoriumi. Vietos gyventojai katalikybę priėmė noriai, nes ant buvusio aukuro ir toliau liepsnojo amžinoji ugnis, o bažnyčioje buvo daug altorių. Didįjį šeštadienį pašventintą ugnį naujieji krikščionys labai gerbė : ją parsinešdavo į namus ir visus metus saugodavo, kad neužgestų. Pranciškonai miestelį, kuriame stovėjo aukuras, nuo šakų traškėjimo pavadino Traškūnais, o kaimą, kuriame gyveno vaidilos ir vaidilutės - Vaidloniais. Vienas kaimelis tebesivadiną Gabijos vardu.

Pradžios mokyklą baigęs, persikėliau į pirmąją vidurinės mokyklos klasę Anykščiuose. Čia pirmuoju įspūdiu susižavėjau skautų uniformomis pasipuošusiais vyresniųjų klasių berniukais ir mergaitėmis. Su mumis, pirmokais, jie buvo mandagūs, draugiški ir geri. V.D. Draugovę įsteigė skautininkas Jonas Kuprionis. Jis buvo miškininkas, dirbo miškų urėdu, o išeivijoje tapo profesoriumi. Kartą skautų draugovės draugininkas, pasiilkęs pirmokų klasę po pamokų, paaiškino apie skautybę ir visus pakvietė įstoti į draugovę ir tapti skautais. Iš pranešimo sužinojom, kad skautus įsteigė anglas lordas Baden Pavelis. Greitu laiku skautų ir skaučių brolijos išsiplėtė po visą pasaulį. Po pranešimo daugelis berniukų ir mergaičių įstojo į skautų broliją. Iš įstojusiųjų buvo sudarytos berniukų ir mergaičių skiltys. Vyresniųjų klasių skautams buvo paskirti du skiltininkai - ber-

niukas ir mergaitė. Berniukų skilčiai buvo duotas Lapinų vardas, o mergaitėms - Gulbės. Tarpusavyje mes pradėjome vienas kitą vadinti Lapinų ir Gulbių vardais. Skiltį galėjo sudaryti 9 arba 11 narių. Ne daugiau. Skiltys rinkdavosi į sueigą vieną kartą per savaitę, o draugovė - vieną kartą per mėnesį. Sueigose dalyvavimas būtinai. Skiltininkai, supažindinę mus su skautijos programa, pradėjo ruošti mus skautų įžadams ir egzaminams į patyrimo laipsnius, kurių yra trys. Pirmiausia mes privalėjome turėti skauto uniformą, o po to, įžadų metu, draugovės sueigoje, jei sąlygos leidžia, prie laužo ir vėliavos skautas pasižadėdavo tarnauti Dievui, Tėvynei ir artimui. Įžadą darantis skautas privalėjo iškelti dešinę ranką, kurios nykštys turėjo laikyti mažąjį pirštuką, o likusius laikyti tiesiai. Davusiam įžadą, draugininkas užrišdavo kaklaryšį. Įžadais suteikia skautui pasitikėjimo ir atsakomybės teisę. Po įžadų skautas pradėdavo ruošti trijų patyrimo laipsnių egzaminams.

Skilčių ir draugovių sueigų dienotvarkės punktai yra svarbūs. Nors reikalui esant jie galėjo būti pakeičiami ar atidedami, tačiau žaidimų iš dienotvarkės punktų atidėti ar kuo nors kitu pakeisti nebuvo galima.

Lordas Baden Pavelis davė skautams nuostabią programą, kurios turinį sudaro dešimtis įsakymų ir tiek pat įstatymų. Skautybė moko juos įkūnyti savo gyvenime.

Davęs įžadus, skautas privalo tarnauti savo obalsiui ir vykdyti skautijos programą. Pirmiausia kiekvienas privalo mokėti tarnauti Dievui. Kaip jis privalo garbinti Die-

vą, nurodo kapelionas. Jo patarimai ir nurodymai vykdytini. Mes neapleisdavome sekmadieniais šv. mišių, atlikdavome rekolekcijas, o gegužės mėnesį dalyvavdavome gegužinėse pamaldose. Jas mėgo ne tik skautai, bet ir jų rėmėjai. Ypač niekad jų neapleisdavo Antanas Žukauskas - Vienuolis.

Pagal įsakymus ir įstatus skautas privalėjo būti mandagus, visad besišypsas, paklusnus, paslaugus, skaisčius, blaivus, sąžiningas, darbštus, kovoti su piktu, ypač privalėjo stengtis nugalėti piktybę pačiame savyje. Geležinis įstatymas buvo be priekaištų atlikti savo pareigą, būtent mokytis. Skauto pažymių knygutėje negalėjo būti blogų pažymių. Turintis du nepatenkinamus pažymius skautas turi būti pašalintas iš brolijos. Jei gaudavo tik patenkinamus pažymius, jis negalėjo būti skiriamas bet kurioms pareigoms, kaip paskiltininko, skiltininko ar dar aukštesnėms.

Būdamas trečioje klasėje, baigiantis mokslo metams, buvau paskirtas L.K. Vytauto Didžiojo skautų draugovės draugininku. Po savaitės sušaukiau pirmąją draugovės sueigą ir paskelbiau vasaros atostogų užsiėmimų programą, pagal kurią nuo liepos mėn. 15 d. ligi 30 d. Baranausko šilėlyje turėjo įvykti draugovės stovykla. Stovykloje skautai privalėjo pakartoti trijų laipsnių patyrimo programas, arba vienu degtuku įkurti laužą, išmokyti irkluoti, plaukti, gelbėti skenduolį, suteikti medicininę pirmąją pagalbą, pažinti stovyklos apylinkę, aplankyti A. Vienuolio "Karalienės liūną", Vorutos ir kitus piliakal-

Anykščių skautai stovyklauja Anykščių šilėlyje. Su jais ir rašytojas Antanas Vienuolis - Žukauskas

nus bei kalnus, pabūti Rubikių ežero negyvenamose salose, iš vietos gyventojų surinkti lankomų vietovių žinias ir padavimus ir juos perduoti lietuvių kalbos mokytojui, kuris tvarkė tautosakos medžiagą. Dienos užsiėmimai turėjo baigtis žaidynėmis prie laužo ir, giedant himną, vėliavos nuleidimu.

Stovyklą aprūpino palapinėmis Panevėžio skautų tuntas, kurio tuntininku tuo metu buvo skautininkas - kapitonas Stasys Bačkis. Maistu mus aprūpino vietos skautų Rėmėjų draugija. Vietos ūkininkai atveždavo į stovyklą pieno, kiaušinių, škilandžio bei kitų maisto produktų.

Buvo tada šilta ir giedra vasara, o taip pat plati užsiėmimų dienotvarkė neleido skautams nuobodžiauti. Skautų stovykla susidomėjo dargi tolimų kaimų gyventojai, kurie kasdien ateidavo pasigėrėti prie liepsnojančio laužo skautų žaidimais ir vėliavos nuleidimo ceremonija.

Saulė, vanduo, oras, pratimai ir kelionės skautus atgaivino. Berniukai ir mergaitės įraudo nuo saulės. O žaidimai, plaukiojimas, sportavimas užgrūdino. Visi atsigavino ir sustiprėjo. Kai stovyklą reikėjo uždaryti, daugelis nerorėjo skirstytis.

Suartėję stovykloje su visuomene, nenutraukėme su ja ryšių ir mokslo metais. Pastatėme Sofijos Kymantaitės - Čiurlionienės "Drama miške", o taip pat paruoš-

davome miesto jaunimui koncertus ar šokių vakarus. Visais skautų renginiais visuomenė labai domėjosi. Kaldėdų Eglutė pradžios mokyklos vaikams praėjo su dideliu pasisekimu. Visus renginius ruošėme ir repetavome patys. Retai kada prašydavome mokytojų pagalbos.

Visuomenė skautams buvo palanki ir draugiška. Ji žavėjosi pačiais skautais ir jų uniforma. Gerąsias skautų savybes, kaip švelnumą, patarnavimą, mandagumą ir šypseną daugelis pasisavino. Ypač miesto jaunimas tapo draugiškesnis, nuotaikingesnis, geresnis.

Skautybė keičia pasaulį. Daugelis įsisteigusių jaunimo organizacijų kai kuriuos auklėjimo bruožus yra įsivavinusios iš skautų. Sakoma, kad ir Montessori auklėjimo sistema turinti kai kurių skautybės bruožų. Tačiau šis teiginys yra perdėtas. Auklėjimo bruožų panašumas nėra kopija, bet jie susidarė iš bendro šaltinio. Montessori sistemos auklėjimo šaltinis yra Evangelija. Skautybės įsakymų ir įstatymų pagrindai savo ištakas taip pat veda iš tos pačios Evangelijos. Bendros ištakos suteikia sistemoms tam tikrą giminingumą. Dieviškosios tiesos, kaip tikėjimas, viltis ir meilė susvetimėjusį ir į pikta palinkusį pasaulį ugdo, daro jį santūresnį, geresnį.

Užbaigęs Anykščių vidurinę mokyklą, 1928 metais skautų draugovę pavedžiau savo adjutantui skiltininkui Broniui Talačkai.

Anykščių skautai pasitinka garbingus svečius Anykščių geležinkelio stotyje

Kaip ir dauguma prieškario lietuvių inteligentijos atstovų, mokytoja Ona Šakėnienė supranta savo pašaukimą kelti tėviškėnų dvasią, ne tik pati nori eiti tiesos ir šviesos keliu, bet trokšta juo vesti ir kitus. Ji - aktyvi visuomenininkė, švietėja. Anykštėnai mokytoją Oną Šakėnienę pažįsta ir kaip puikią publicistę. Jos straipsniai, išspausdinti "Žiburio" laikraštyje ir kitoje periodinėje spaudoje, teikė jėgų, ryžto, vienijo Lietuvos nepriklausomybės siekiui, uždegė atgimimo idėjomis, daugeliui padėjo ir padeda apsispręsti, kai ima blaškyti klystkelių vėjai, padeda susivokti, kai jaukia protus klasta ir melas.

1996 m. išėjusioje anykštėnų literatūros kūrybos knygelėje "Marčiupys" Onos Šakėnienės eilėraščiuose tie patys išgyvenimai, tas pats susimąstymas, kaip ir jos publicistiniuose straipsniuose. Tuose posmuose okupacijos nakties skausmas, 1990 -ųjų Kovo 11 - osios džiaugsmo ašaros, tragiškame sausyje nepalaužto lietuvio dvasia...

Šiuose puslapiuose spausdinami Onos Šakėnienės eilėraščiai, kuriuose autorė atsigręžia į savo vaikystę, kur tuščio stalo skurdas neužstojo kovo saulės, nenuslopino pavasarinio žemės kvapo, neužgesino rudens šermukšnių gaisro. Čia spausdinamuose posmuose autorė tarsi stabteli tarp pareigų ir darbų, įsižiūri į savo vidaus pasaulį, į tai, kas patirta, išjausta, ką kalba širdis vienuoje.

Milda TELKSNYTĖ

"... gyvenimas kaip bitei žiedas"

Ona ŠAKĖNIENĖ

IŠ VAIKYSTĖS

Brydės pradžia

*Siaura, klampi, kreiva gatvelė
pro mano klevą, pro mane -
mažutis intakas to kelio,
kuris nutįsta tolume.*

*Pirmasis filmas ir teatras !
Be kaukių, grimo ir be šydo,
pasisverdėdamas kaip latras
gyvenimas juo sunkiai brido.*

*Pavakariais ir ankstų rytą
mekeno, bliovė viens per kitą...
Ropojo kupetos ir gubos -
surietimuotas lauko rūbas.*

*Maišai, priputę grūdo gryo,
į vėjinį ar į garinį...
minkšti ir kvapnūs veik kaip duona
atgal namo į savo kluoną...*

*Padulkęs alkiu visas kelias...
Bet... nepasotins tuščias stalas...*

Vakaras

*Aprūkusiais stiklais riedėjo
raudonas ratas balos link...
Užkliuvęs už stogų paliejo
Saulėlydžio spalvas aplink.*

*Juoda naktis pripuolė lakti,
o kas ištiško, ėmė degti.
Sumirgo ten, aukštai, ir šičia
Dievulio amžina bažnyčia.*

*Mama jau uždegė gaziuką.
Rankas patrynė. Siūlą suka.
Inirtęs tėtis geldą tašo
Ir smirdančią suktinę peša.*

*Brolukas - kankinys - vaitoja
Jį pasmerkė lemtis piktoji.
Ramybės niekam jis neduos,
oer visą naktį šauks, dejuos.*

*Be miego, poilsio, sapnų.
Šimtai budėjimo naktų...*

tokia sunki mamos dalia,
tik nežinia kodėl, už ką ?

Laukimas

Troboj įkalinta vaikystė
Labiausiai trokšdavo išvysti,

Kaip kovo saulė pusnį kremta,
Varveklių ietys dūžta, krenta...

O pašalėn nuo stogo seno
Zirzena, tiška ir lašvena.

Kai šiltas spindulys palyti,
Kiemu nuvirva upelytė.

Dar būna purvina ir šlapia,
Bet po langais žeme jau kvepia.

Tame lopelyje sustojus
Prieš saulę stypsau basakojė.

Kažkur giliai, prie pat širdelės,
Kažkas lyg dygsta, pučias, kelias...

Lyg pumpurėlis sprogsta, plyšta...
Žinau - pavasaris sugrįžta.

Pavasario dovanos

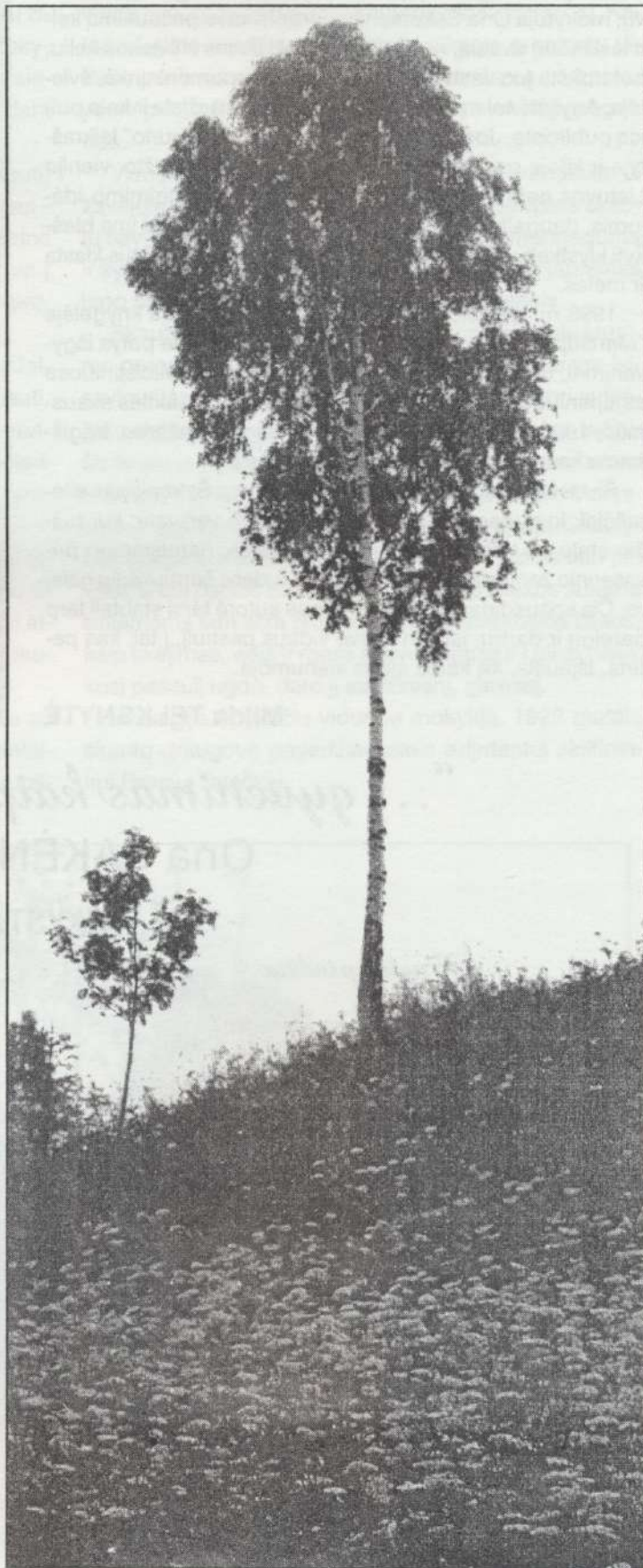
Išbėgu, būdavo, į kiemą
Tamsos, dejonų vejama...
Dievuliau mano !...Baltuma !
Krikštarūbiuos paskendę ievos...

Tarsi barstytojos per sumą
Greit vyšnios žiedlapius barstys...
Kupli saldinė obelis
Praplėšys pumpurų rausvumą.

Šermukšnis tūkstančiais delnų
Saulelės auksą siekia, semia...
Skėteliai atsigręš į žemę,
Kai bus pilni delnai žiedų.

O koks stebuklas dar ateis
Alyvas saulė kai pakepins :
Jų kekės "majavas" prikvėpins
Svaigiais gegužio vakarais.

Dar žalias krūmas jazminų,
Rasom apkritęs, visas šlapias,
Žydėti ruošiasi, bet slepias -
Palauks birželio vakarų....

...
Jau nebeliūdna, nepykstu..
Skubu bučiuoti Mamai ranką,
Kuriai varge jėgų užtenka
Sodinti grožį virš kančių...

Pavasario frakas

Kiemelyje jau žalia žalia...
Šalpusniai galvelės į dangų kelia.

Rytais saulutės paprašyti
Per dieną juokiasi ir švyti.

Pakol garbingos gėlės snaudžia,
Šalpusniai, pienės verpia, audžia :

Jaunikį žemei piršti skuba,
Pasiuvę jam vestuvių rūbą.

Ir nuostabus gi frakas šitas
Saulučių tūkstančiais apkritęs.

.....
Šitiek pavasarių laukais nurūko,
Pribarstę savo saulių pūko....
Bet jeigu pienę keikia, rauna,
Man širdį skauduliu užgauna...

Ruduo

Užkūrė jau ruduo šermukšnių gaisrą.
Tarsi žibintai kekės kaista.

Gatvelėje kaštonai išdykauja -
"ežiukais" mėtos pilna sauja.

Į kietą taką atsitrenkę
žali "ežiukai" atsimerkia.

Meilia ruda akim pamirksi.
Gal į kišenę prisirinksi ?

Laukai pagimdę derlių ilsis.
Padange gervės, žąsys girgsi.

PALŪKĖSIU PADANGĖJ ŽVAIGŽDĖS

Kokia ta meilė mūs šviesi,
Kol supam ją svajų
lopšy.

Kaip vaikas motinos glėby
Pirmoji meilė
patikli.

Kaip pasakų žydroji paukštė
Ji dvasią pakelia
į aukštį.

Tu - ne tu. Tas - ne tas -
Žodžių pynė paprasta.
Bet kad merdi, kas supras.
Čia svajonė prarasta ?

Pienės pūkas, aguonėlė
Kai nubirdavo - verkiau.
Ir kai dužo pigios lėlės,
Joms gyvybės vis meldžiau.

Gal paverkt ir kai sudūžta
Nebe vaikiška svaja,
Kai mylėdamas pažįsti,
Kad ne tas ir kad ne ta ?

Vienumoje

Tyluma, gūduma... Tik šakelė pušies,
Pilnatis aplieta, sušlamės,
Pamojuos, pagrasins, snūsdama vėl nurims
Ir neklaus, neklausys, ką kalbėtų širdis.

Virpulinga vėsa. Pilnatis kai nublės,
Palūkėsiu padangėj žvaigždės.
Ji užkais, sumirksės ir nukris,
Neatspėjusi man paslapties.

Jūrai

Ateinu pas tave. Tu įpykus, rūsti,
Grasini išsiveržt iš
krantų
Ir, iššiepus nasrus baltakarčių
žirgų,
Nedraugingai svečius sutinki.

Nesistenk, negrasink. Tavo galią juntų.
Kiaukutėlės, banga kur
išmes,
Ir smiltis - amžinesnė
kaip aš,
Bet... kai kuo aš - kaip tu...

Ne tada, kai banga saulės taką sūpuos

Siautulinga, veržli ir pikta,
Juodaskare lemtim papuošta,
Šiandieninė tu man - kaip sesuo.

Palanga

Atsisveikinimas

*Oi oški, Baltija, oi siauski
Laisvosios stichijos galia.
Leisk širdimi tave pajausti,
Pabūti tavo dalele.*

*Draugystē baigiasi. Sudievu...
Atsiskyrimo valanda...
Graudu, liūdnoka, maudžia sielą,
Kaip mylint būna visada.*

*Užneš manāšias pēdas vējas,
Bet tavo pēdsakai širdy
Išliks gyvi, atgal nuējus,
Nes tu ir meilē - nemari.*

Sudievu, jūra, žinom... esti,
Kai rieda ašara pati...
Vėlu. Saulėlydis jau gėsta.
Einu. Keliauti ne arti.

*Palaimink, jūra. Mano kelias -
Tai tik purslelis ant smilties,
Bet nepaniekink to, kas gali
Kentēt dēl žemiškos būties.*

Palanga

Norėčiai

Norėčiau atsisveikint gimtą žemę,
Kai bobų vasaros šviesa jau vos plevena.
Paimti mirtį už parankės tarsi sesę
Ir iškelti, kur vėlės mirusių gyvena.

Niekad mirties nejuodinau, nekeikiau.
Ji man balta kaip indų mituos.
Be jos kančių barjero neįveikčiau,
Be jos neatsivers pasaulis kitas.

Gyvenimas tikrai todėl brangus be galo,
Kad laikinas kaip bitei žiedas :
Tulzies dar neprigėrei nei nektaro,
O nebūtin diena jau rieda.

Norėčiau tyliai kaip diena užgesti,
Užsnūst kaip paukštis, baigęs giesmę...
Nubust, kur amžinybės psalmes gieda,
Kur Tiesa, Meile, Vilti siela rastų...

1997.07.4

GEČIONYS

Kaimo istorijos bruožai

Domas BUTĖNAS

Anykščių rajone yra dveji Gečionys, vieni Troškūnų, antri - Debeikių apylinkėje. Čia rašoma apie Gečionis, esančius Troškūnų apylinkėje, vakarinėje rajono dalyje.

Gečionys nuo Anykščių netoli, tik per 10 - 12 kilometrų. O 1844 m. ir Gečionys, ir Vikonys, Vėjeliškis, Sabaliūnai, Šeiminiškiai, Jakūbava, Kuniškiai, Lebdegėnai (antrieji, tretieji, ketvirtieji), Paraisčiai, Piktagalys, Pagojė, Pasmodai, Bareišiai (pirmieji ir antrieji), Izabelinas (tada taip vadinosi Zabelynė), Kiaušagalys, Mažionys, Šilagalai, Gilvydžiai, maždaug 20 kilometrų spinduliu, iš viso 45 kaimai, užusieniai (kitai, užribiai, rusiškai zastenki) ir babilių sodybėlės, bei pats Andrioniškis, sudarė Andrioniškio kaimiškąją bendruomenę¹. Todėl, kalbant apie Anykščių apylinkes, nereikia jų susiaurinti. Istorikai, baudžiavos epochoje, jos buvo suprantamos kur kas plačiau.

Šiaurinis Gečionių laukas remiasi į Latavos upelį, nuo kurio, pasak mokslininkų (K.Būga), kilęs Latvijos vardas². O gal ir Daugulų, Daugėlišio, kaimų pavadinimai kažką bendro turi su Dauguva (Daugu[lai] - Daugu[va] - Daug[ėliškis], Daug[pilis] ?) Maždaug už kilometro į vakarus, Daugėliškių ir Latavėnų kaimų pievose prasižieda ir pats upeliukas. Neišdžiūsta jis net ir karščiausią vasarą, nors buvo reguliuotas dar prieš karyje, o kolūkiniais laikais numelioruotos šalia esančios pievos. Po melioracijos upelis labai sumažėjo. Prieš karyje jo krantuose lindėjo vėžiai, vėgėlės, o užutekiuose nardė lydekos. Iki melioracijos pievas prie upelio sunku būtų ir pavadinti pievomis, tai ištisas kimsynas. Dabar, nebeprižiūrint drenuotų pievų, grįžta senasis vaizdas. Prie to labai prisideda bebrų veikla, jie užtvėnkė upelį. Seniau bebrų nebuvo, jie atėjo iš toliau. Įdomus ne tik upelio vardas, bet ir tai, jog šiomis vietomis praeina Nemuno - Dauguvos upių takoskyra. Latava priklauso Šventosios - Neries - Nemuno baseinui. Tuo tarpu vos už keturių kilometrų esantis Vašuokos upelis, per kitus upelius ir upokšnius - Viešintą - Lėvenį - Mūšą - Lielupę plaukia į Rygos įlanką.

Seniausia žinoma data kada paminėti Gečionys yra Pienionių seniūnijos (valstybinio dvaro) 1672 m. inventorių. Inventorių - surašymas, kuriuo remiantis buvo apskaičiuojami mokesčiai. Parašyta, jog kaimo žemė ribojasi su Latavėnais, Rudžionimis ir Karčiomis. Pastarosios priklausė bajorams Vaišviloms. Beje, jie, be šių, išmirė pokaryje. Tai buvo konservatyvūs, uždari, bet išdidūs senosios Lietuvos pilečiai. Kai sribai su NKVD kariuomene siautė apylinkėse, gaudė besislaps-tančius jaunuolius nuo sovietinės armijos, ir šie paklausė Vaišvilų ar nematė banditų (taip sribai vadino partiza-

nus), tie atšovė : "Tai jūs esate organizuoti banditai". Gečionis sudarė 3 valakai (prastesnės žemės tai apie 80 ha). Dokumentas rašytas tada priimta lenkų kalba. Jame rašoma, jog žemė prasta. Kaime gyveno Petras Janonis ir Jurgis Tomkūnas. Tai reiškė Petras Jono ir Jurgis Tomo sūnūs. Įdomu, jog pavardės dokumente nesulenktos. Jie turėjo 1/4 valako žemės. Už žemę mokėjo pinigais ir natūra, atodirbio eiti nereikėjo. Nuo valako mokėjo 1 kapą (60) ir 12 grašių pinigais, 1 statinę rugių, 1 statinę avižų, 1 vežimą šieno, 1 žasį, 1 vištą, 20 kiaušinių, brukėtų linų 11 svarų (apie 4.4 kg). Bulvės tada buvo dar nežinoma kultūra³.

1773 m. Ukmergės pavieto (apskrities) gyventojų surašyme, nustatant valstybinius mokesčius, išvardijamos Karčių okolica (bajorkaimis), Kiaušialgio km., Latavėnų okolica ir kitos gyvenvietės. Kiek Gečionys mokėjo mokesčių nenurodyta, parašyta bendra suma visai apylinkei. Gečionių pavadinimas turbūt tėvavardinės kilmės. Latavėnų okolicijoje, šalia bajorų Pranciškaus Mončiusko, Jokūbo ir Tado Kontrimavičių, Jono Rimavičiaus, Stanislovo ir Jono Durasevičių, Liudviko Šeiboko, Vincento Didžiulio, paminėti ir du Giečevskiai. Lietuviškai, nesulenktai, turėtų vadintis Gečiais. Tai taip pat bajoriškos kilmės pavardė. Vienas iš jų Juozapas, antras neįvardintas. Galbūt Gečiai čia gyveno seniau, turėjo čia žemės valdas ? 1773 m. Gečionyse gyveno šliktelė (bajorėlis) Čižas⁴. Gečionys įvardijami kaip užribis (zastenki)*.

1789 m., organizuojant Troškūnų parapiją, Gečionys priskirti prie Troškūnų. Kaimų, priskirtų Troškūnų parapijai rejestre (sąraše) parašyta, jog Gečionyse ir Mažionyse kartu paėmus buvo 4 valstiečių kiemai⁵. Kadangi nurodytas bendras valstiečių skaičius dviems kaimams, tai neaišku kiek kiemų buvo atskirai Gečionyse.

Toliau archyviniai dokumentai įžengia jau į XIX a. Ryškių duomenų apie Gečionis ir kitus aplinkinius kaimus pateikia jau minėtasis 1844 m. Andrioniškio kairniškios bendruomenės surašymas (inventarį selskogo Andrioniškio obščestva). Tai buvo susieta su naujų ūkininkavimo formų įvedimu dvaruose. Gečionys jokiam dvarui nepriklausė ir, kaip matyti iš inventoriaus, nėjo

* Antra kaimo vardo kilmės prielaida taip pat rodytų ją esant tėvavardine. 1672 m. Pienionių dvaro ir valsčiaus inventoriuje rašoma, jog Mažionių kaimo vienas galas remiasi į Gacevičiaus žemę, kitas į ponų Vaišvilų ir Rudzevičių mišką ir dar kitas į Latavėnų žemę. Visiškai aiškiai rašomas kaimo pavadinimas "Gočany" (Siolo Goczany"). Toks kelių kaimų paminėjimas ir jų topografinė situacija atitinka ir dabar esančią.
(F.SA.B.3765.L.100).

lažo, o mokėjo mokesčius pinigais. Valsčiai kaip valsčių bendruomenės savivaldos organai, buvo sukurti po baudžiavos panaikinimo 1861 metais, o valstybinių dvarų valsčių savivalda sudaryta remiantis 1839 m. gruodžio 28 d., išleistais ir caro patvirtintais "Valstybinių turtų vakarinėse gubernijose ir Belostoko srityje liustravimo nuostatais". Pagal nuostatus reikalauta smulkaus dvaro surašymo (liustracijos), naudojamos žemės paskirstymo tarp valsčių ūkių, nustatyti žemės dalių dydį, prievoles. Valsčiai buvo paskirstyti į prievolinius, pusprievolinius, daržininkus ir kampininkus (babilius). Valsčiai, tiesa, negavo nei žemės nuosavybės, nei pilietinių teisių. Tokios tātai žinios atsispindi Andrioniškio bendruomenės surašyme.

1844 m. Gečionyse gyveno trys Bugailiškių (dokumente parašyta Bugeiliškių) kiemai, du valsčių ir vienas babilius. Kada ir iš kur atsirado Bugailišiai, sunku pasakyti. Galbūt atėjo nuo Šimonių ir kažkokiu būdu įsigijo, galbūt nusipirko, žemės. Aštuoni kilometrai nuo Šimonių ir dabar yra Bugailiškių kaimas⁶, o anais laikais žmonės dažnai pavardes įsigydavo nuo kaimo pavadinimo, arba atvirkščiai. Gečionys, kaip parašyta surašyme 5 varstai (1 varstas - 1,080 km.) nuo Andrioniškio.

Pirmoje Bugailiškių sodyboje šeimininkas buvo 37 m. Antanas, sūnus Simono Bugailiškis. Jo žmona Juozapota 30 m. ir sūnus Antanas 4 m. Kiemą sudarė du gyvenamieji namai ir penki ūkiniai pastatai. Gyvulių turėjo 2 arklius, darbinių jaučių neturėjo, 4 karves, 4 avis (o gal ožkas), 1 kiaulę. Sodyba užėmė 1.61 dešimtinę (1 dešimtinė = 1.09 ha). Geros žemės neturėjo, 7 dešimtinės - vidutinės, 3.5 dešimtinės prasta ir 4 dešimtinės prastų pievų. Nustatyti tokie mokesčiai. Už sodybos žemę - 2.78 rb, už ariamą žemę - 11.38 rb; už pievas - 1.32 rb. Viso 15.93 rb.

Antrojoje sodyboje gyveno 27 m. amžiaus brolis Jonas. Žmona Salomėja 23 m., sūnus Mykolas 3 m. Be to sodyboje gyveno 19 m. brolis ir seserys: 30 m. Salomėja, 18 m. Apolonija., 13 m. Barbora., motina Kotryna. Tai buvo ūkiškai stipri šeima. Užrašyta, jog yra 2 vyrai darbininkai, 4 moterys darbininkės. Kitų: 1 vyras ir 1 moteris. Tuo tarpu auksčiau paminėtoje Antano Bugailiško šeimoje buvo 1 vyras ir 1 moteris darbininkai. Be to 1 vaikas. Jono Bugailiško kiemą sudarė 1 gyvenamas namas, 5 ūkiniai pastatai, 2 arkliai, 2 darbiniai jaučiai, 5 karvės, 6 avys, 3 kiaulės, 1 bičių šeima. Sodyba užėmė 1.8 dešimtinės. Geros ariamos žemės nebuvo, vidutinės - 7, prastos - 3.5, prastų pievų - 4 dešimtinės. Mokesčiai: už sodybą - 1.87 rb; už ariamą žemę - 11.83 rb; už pievas - 1.32 rb. Ir Antanas ir Jonas mokėjo po 3.13 rb mokesčių bendruomenės reikalam. Abu kasmet turėjo eiti po 3 d. dirbti statybos darbų (galbūt kelių remontuoti?) su arkliu ir 3 d. pėsčiomis⁷.

Trečiasis Bugailiškis, vardu Adomas, sūnus Andriaus, babilius, vadinasi kampininkas. Nei trobos, nei žemė nenurodyta. Jis turėjo dvi seseris: 14 m. Anelę ir 11 m. Oną. Darbininkais laikyta 1 moteris, kokia galėjo būti darbininkė - nenurodyta. Mokesčių dėl neturto, nemokėjo. Pats, vadinamasis šeimininkas, 15 metų Adomelis tarnavo Šapolos kaime, nors tokio kaimo sąrašuose nėra, gal čia šeimininko pavardė⁸.

Gečionims bendram naudojimuisi dar paskirta 3.85 dešimtinės šlapių ganyklų⁹.

Gečionyse buvo likę žemės, skirtos išnuomojimui. 1 dešimtinė sodybinės už 1.73 rb metinio mokesčio, 7 dešimtinės vidutinės rūšies ariamos ir 3.5 dešimtinės prastos žemės, 4 dešimtinės pievų už 1.32 rb. Ar atsirado nuomotojų neaišku¹⁰.

Iki baudžiavos panaikinimo 1861 m. buvo taip vadi-

**J. Matijošius
(dešinėje) pjauna
lenteles stogams**

nami javų mazginai. Į juos valstiečiai privalėjo kasmet atiduoti nustatytą kiekį javų, kurie valstiečiams nederliaus metais buvo skolinami. Gečionys pylė javus į Andrioniškio javų mazginą, kuris žmonių atsiminimu, stovėjo netoli dabartinių kapinių.

Caro valdžios surašinėtojai parašė visų andrioniškiečių, taigi ir gečioniečių, charakteristiką: "Valstiečiai ūkyje tingūs ir be iniciatyvos. Prie jų tamsumo ir neišsilavinimo pastebimas polinkis į užsispyrimą (uporstvo) ir svaigalams (goriačim napitkam). Kitų trūkumų ir nusikaltimų nėra. Apskritai paėmus taikūs ir pamaldūs". Reikėtų šią charakteristiką šiek tiek paaiškinti. Iš kur žmonės baudžios sąlygomis galėjo turėti iniciatyvos? Jie buvo suvaržyti carinės administracijos, priklausomybės kaimo bendruomenei, žmonės neturėjo laisvos kilnojamosi teisės. Kai kas iš blogųjų įpročių liko iki dabar, ir deja, neišnyko.

1863 m. sukilimo įvykiai Gečionių turbūt nepasiekė. Į 1905 m. revoliuciją, Gečionių gyventojos Onos Matijošytės liudijimu, bandė įsitraukti. Vyrai buvo nuėję į valsčių, į Andrioniškį, "traukyt guziką" caro valdininkams. Vis dėlto niekas plačiau į įvykius neįsijungė, nors revoliucija plėtėsi Anykščiuose, Troškūnuose, Andrioniškyje, čia veikė žinomi agitatoriai: Baltuška, Didžiuliai, Purėnas, Mažylis ir vietinis jaunimas - Adomas Zlatkus, Žiūrai, Ladauskas (iš kaimyninio Mažionių kaimo). Revoliucijos įvykiuose aktyviai dalyvavo Latavėnų dvarelio savininkai, ypač Juzefa Okuličienė - Povickaitė, žinomos liaudininkų partijos veikėjos Felicijos Bortkevičienės sesuo.

1919 metų tarybų valdžia žmonių atmintyje išliko kaip plėšikų valdžia (liudijo Kazys Strolia). Nors ji neilgai ir buvo. Išliko atmintyje ir tai, jog iš Vilniaus, Vilniaus krašto, bado vejami, ėjo žmonės kalėdodami arba šį tą mainydami į duoną.

Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo 1923 m. duomenimis Gečionių kaimas priklausė Panevėžio apskrįčiai, Troškūnų valsčiui, Mažionių seniūnijai. Tada Gečionyse, nurodyta 5 buvo kiemai, gyveno 37 gyventojai. Iki artimiausios stoties - 9 km, pašto - 7 km¹². Iš tikrųjų, į Troškūnų stotį - 6 km, o į miestelį - 7 km. Reikėtų paminėti pavardes tada gyvenusių gečioniečių. Bugailiškių pavardės nebėra. Kitos pavardės štai tokios: Antanas Matijošius, Pranas Maldeikis, Adomas Bražiūnas, Mykolas Strolia. Remiantis žmonių prisiminimais, štai ką galima pasakyti apie kitus ir esamus gyventojus. Tūlas Žeimys, grįžęs iš caro kariuomenės, gavo vieną dešimtinę žemės. Ją paveldėjo sūnūs Jurgis, Juozapas ir Antanas. Juozapas ir Antanas pasistatė trobas, atsirado du kiemai. Matijošiaus pavardė atsirado, Matijošiui nuo Viešintų vedus vieną Bugailiškytę. Kita Bugailiškytė ištekojo už Bražiūno. Prano Maldeikio kiemo atsiradimas nežinomas. 1932 m. P. Maldeikio žemę už 3000 dolerių (30 000 litų) iš JAV nupirko buvęs "amerikonas" Petras Butėnas, kilęs iš Vosgėlių kaimo Anykščių valsčiaus. O jei siektume dar senesnius laikus, matyti, jis buvo kilęs nuo Svėdasų iš Butėnų kaimo. Tokia vyko gyventojų migracija.

Visas kaimas, išskyrus gal vieną kiemą, bolševikų okupaciją sutiko griežtai neigiamai (juk sklido įžūli melagininga propaganda). Įsidėmėtinas toks įvykis. Birželio naktys

Petras Butėnas JAV armijos kareivis 1918 m. Sionx City. Iowa

trumpos. Nespėjo vakaruose gerai sutemti, o rytuose - švinta. Tą naktį, į birželio 16 - tają, kaimynas Jonas Strolia, viengungis, iš miegų pabudęs išgirdo nepaprastą triukšmą. Suprato, jog triukšmas sklinda nuo Anykščių - Troškūnų vieškelio. Žmonės iš laikraščių ir radijo pranešimų žinojo apie Sovietų Sąjungos provokacijas ir grąšinimus Lietuvai, tačiau netikėjo apie ginkluotą užpuolimą, įsiveržimą su milžiniška armija. Apsirengęs kaimynas išėjo pažiūrėti, kas čia dedasi. Vaizdas jį pribloškė. Nenutrūkstant srove plūdo tankai, sunkvežimiai su azijietišku broožų kareiviais. Sugrįžęs namo ėmė kelti kaimynus ir raginti eiti ant vieškelio kasti griovių - kliūčių tankams ir mašinoms važiuoti. Šventas naivumas! Tačiau čia glūdi valstybingumo, nepriklausomybės praradimo ir pasipriešinimo supratimas. J. Strolia - nei turtuolis, nei valstybės tarnautojas, gyveno be šeimos, o žemelės, su mišku ir raistu, turėjo nepilnus 7 ha.

Anykščiuose, Troškūnuose, Viešintose sekmadieniais, bažnytinių švenčių metu vyko nepabaigiami mitingai, demonstracijos, kuriuos organizavo iš Kauno, Panevėžio atvykę agitatoriai, dalyvaujant vietiniams miestelių, dažniausiai ne lietuvių tautybės, gyventojams. Pasiklausyti sustodavo ir Gečionių žmonės. Ramaus ir takaus būdo žmonėms buvo neįprasta ir baisu klausytis réksmingų kalbų, grąšinimų buožėms, Smetonai, valstybės pareigūnams. Liepos mėnesį vyko rinkimai į Seimą. Namie liko tik vaikai. Kilo debesis, perkūnija. Sudegino Antano Matijošiaus dviejų galų tvartą ir dviejų galų klėtį, grūdus ir puikiausius au-

dinius. Tai buvo didelis materialinis smūgis. Vasara, ruduo, žiema praėjo neramiai, sklido gandai apie kilsiantį karą. Esą Niūronyse pasirodęs neaiškus žmogus, gal vokiečių desantininkas, kuris už patarnavimus mokėjo doleriais. Visus žmones sudrebino 1941 m. birželio 14 d. masinė gyventojų tremtis. Iš Gečionių kaimo nieko neišvežė, tačiau iš apylinkės buvo daug tokių nelaimingų šeimų. Tremtis buvo nesuprantamas reiškinys. Žmonės atsidūrė nežinios baimėje. Karo su Vokietija pradžia buvo sutikta entuziastingai. Džiaugtasi, jog dingo pavojus būti išvežtam, tikėta, jog bus atstatyta nepriklausoma Lietuva. Pradžioje kažkas panašaus ir buvo, sugrįžo senoji valsčiaus administracija ir seniūnas, Mažionių kaimo pažangus ūkininkas, apylinkėse turėjęs autoritetą Jurgis Masys. Žinią apie karą parvežė tą sekmadienį buvę bažnyčioje ir pasiklausę radijo laidų iš Kauno. Nuotaiką ypač kėlė himnas "Lietuva, tėvyne mūsų", kuris oficialiai gal ir nebuvo draudžiamas, tačiau ignoruojamas. Juk okupacijos metais per garsiakalbius įkyriai sklido "Internacionalas", "Jeigu karas rytoj", "Trys tankistai", "...susiūbavo, sužydėjo visas kraštas raudonai...", "išbėgo gauja priespaudėjų..." ir t.t.

Vokietmečio okupacija prėjo gana ramiai. Kaimas pragyveno sočiai ir šiltai. Niekas su vokiečiais nebendradarbiavo, plėšimuose ir šaudymuose nedalyvavo. Priešingai, piktinosi tokiais įvykiais ir žmonėmis. Bet buvo patenkinti Birželio sukilimu, tai, kad Kaune ir Anykščiuose šeiminkavo sukilėliai, šauliai. Kaimas grūdų ir bulvių rekvizicijas išpildydavo laiku. Iš Gečionių į "plechavičiukus" niekas neišėjo, nors simpatijas jiems reikė. Tautiškoji pagrindinė spauda: "Į laisvę", "Nepriklausoma Lietuva", "Baltija", "Frontas" ir kiti pasiekdavo iš

Ukmergės. Sovietiniai partizanai, atrodo, tik vieną kartą, 1944 m. birželio mėnesio vieną naktį, buvo užėję. Elgėsi korektiškai, paėmė produktų tik tai, kas ką davė. Paliko platinti glėbį savo atsišaukimų.

Tiktai 1941 metais Gečionys buvo išskirstyti į vienkiumius. Matininkas Antanas Vertelka gyveno pas Matijošių. Nustatyta, jog Gečionių kaimą sudaro 95 ha 14 a. Savininkų 9 žmonės: Domas Butėnas ir Julė Bernotienė (buvusi Butėnienė) - 26.12 ha, Domicelė Bražiūnienė - 18.49 ha, Teofilė Kontrimavičienė - 3.51 ha, Antanas Matijošius - 29.80 ha, Jonas Strolia - 6.88 ha, Kazimieras Strolia - 8.65 ha, Antanas Žeimys - 0.38 ha, Jurgis Žeimys - 0.73 ha. Bendras kaimo planas patvirtintas 1942 01 17 Žemės tvarkymo departamente¹³. Kazys Strolia ir Danutė Bražiūnaitė - Inčiūrienė išsikėlė į vienkiumius. Kiti liko vietoje. Butėnas ir Matijošius dar turėjo: vienas Kiaušlagalyje apie 4 ha, o antras Rudžionyse apie 7 ha žemės. Jurgio Žeimio sklype sodybos nėra, nes jis gyveno Karčių kaime (pavieškelėje). Atskiri individualūs planai žemių savininkams vokiečių nespėta padaryti, vėliau tatau tapo neaktuali, o sovietmečiu net nepageidautina žinoti turta, ypač žemę. Gečionių žemė nėra derlinga, kalvota, daug didelių nepajudinamų ir mažesnių akmenų. Tačiau patys gečioniečiai mano, jog aplink akmenis gerai auga javai (K.Strolia), dera bulvės. K.Strolia ypač gerai išdirbdavo žemę, vėlėnas rankomis iškratydavo. Dirbamos žemės plotą vis plėtė, atkariaudamas iš miško - dirvoną. Gečionyse pertekliaus nebuvo, bet ir neskurdo. Sausmečiu neužaugdavo ant kalvos, tai užderėdavo pakalnėje, lietingais metais - priešingai.

Antrąją bolševikinę okupaciją kaimas sutiko su baimė. Slapstėsi javuose, miške. Liepos mėnesį užplūdo išbadėję kareiviai. Mainikavo apatiniais baltiniais (gal rytoj žus, jie nereikalingi, o dabar nors pavalgys), žibalu (pavogdami iš cisternų, vežamų tankams), vagiliaudami (ypač skustuvas) arba ir prašydami pavalgyti. Atviro plėšikavimo nebuvo. Miške, girėse, stovėjo užmaskuoti tankai, artilerija. Apkasai dar ir dabar žymūs, o juose žmonės dar ilgai rasdavo išmėtytų dujokaukių ir ypač daug butelių nuo vyno, naminės degtinės. Prisimintai 1941 metų pava-

Butėnų sodyba

Rudžionių pradžios mokyklos mokiniai. 1934.

Mokytoja Emilija Durasevičienė (Slučkaitė) ir tikybos mokytojas, vienuolis pranciškonas iš Troškūnų, tėvas Norbertas. Ketvirta iš kairės M. Matijošytė, šeštas - D. Butėnas, aukštai dešinėje J. Matijošius

saris, kai be jokios kaltės žmonės buvo tremiami. Galvota ne tik 1944 metais, bet ir keletą metų dar po to - kils karas tarp Amerikos ir sovietų, sovietus išvays iš Lietuvos. Tokios iliuzijos daugelį žmonių suklaidino, pareikalavo skaudžių aukų. Prasidėjus jaunimo mobilizacijai į sovietų armiją, šaukiamieji ėmė slapstytis, kaip ir prie vokiečių. Deja, padėtis buvo visai kita. Vokietmečiu policija ir sava administracija padėjo, perspėdavo žmones. Pradžioje kareiviai veikė nesėkmingai, neturėjo vedlių iš vietinių žmonių. Pagaliau jeigu ką ir pagaudavo, už butelį naminės buvo galima išsipirkti. Grupę besislapstančių Dauguluose jaunuolių, apsupę javoose, kareiviai sušaudė. Jie palaidoti Andrioniškyje. Vis dėlto iki gilaus rudens, iki sniego, jaunimas į sovietų armiją nestojo, slapstėsi miškuose, namų bunkeriuose. Taip formavosi tam tikra rezistentų grupė. Dar ir dabar buvusių klojimų bei tvartų vietose galima matyti keistų duobių. Tai buvusios slaptavietės, bunkeriai. Lapkričio - gruodžio mėnesiais šaukiamieji ėmė vykti registruotis į karinį komisariatą Panevėžyje. Į kariuomenę iš Gečionių išėjo Juozas Žeimys, Juozas Matijošius ir Stasys Inčiūra. Antanas Matijošius (jaunesnysis), Domas Butėnas registravosi ir ėmė dirbti mokytojais. Vienas Latavėnuos, antras Rudžionyse.

Visas kaimas, be išimties, įsitraukė į partizanų rėmimą. Rinko pinigus, maistą. Paprastai, paskersdavo kiaušį ir pristatydavo į nurodytą vietą. Atrodo, į Kiaušialgį. Rėmė taip pat kitais produktais, pinigais. Aktyviausiai rezistenciniame judėjime dalyvavo bežemio, kaimo kalvio, Antano Žeimio dvi dukterys - Ona "Žuvytė" ir Julė Stanevičienė. Oną lydėjo sėkmė, ji išvengė suėmimo. Julė buvo suimta, teista, kalinta. Taip tęsėsi kelis metus, net įkūrus kolūkį, bene iki 1952 - 1953 metų.

Iš šio kaimo į Lenkiją niekas neišvažiavo. Išvyko iš

aplinkinių kaimų: Latavėnų - Straževičius, iš Kapiniškių - Čerkauskas. Tačiau iš tikrųjų išvažiavo iš baimės, kad kaipo turtingi žmonės, dvarininkėliai, nebūtų deportuoti į Sibirą. Taip ir buvo pasielgta su Okuličiumi iš Latavėnų, nors motina buvo 1905 m. revoliucijos dalyvė ir apskritai nuo seniau prijautė socializmui. Galioja prancūzų revoliucijos patarlė: "Revoliucija ėda savo vaikus".

1949 m. su ginkluota stribų pagalba įkurtas kolūkis. Siūlyta kolūkį pavadinti kokio nors sovietinio veikėjo vardu. Vis dėlto, Kazio Strolios pasiūlymu, kolūkis pavadintas gražiau "Aukštakalniu", ne politiniu vardu. Pirmasis kolūkis susidėjo iš trijų nedidelių kaimų: Gečionių, Daugėliškių ir Kiaušialgio. Steigiamasis susirinkimas vyko A. Matijošiaus gryčioje. Gečionys ir Daugėliškis sudarė pirmąją, o Kiaušialgys - antrąją brigadą. Pirmininku išrinktas Daugėliškių ūkininkas Navickas, turintis patirties tvarkyti stambų ūkį, buvęs Montvilo dvaro prie Troškūnų ūkvedys, buhalterė - Marytė Matijošytė. Pirmos brigados brigadininkas, ūkininkas iš Gečionių, Vincas Bernotas. Marytė vėliau mokėsi kursuose ir sėkmingai dirbo daug metų, net ir sustambintame ūkyje, sujungus keletą smulkesnių kolūkių. Deja, Marytė žiemą vaikščiodama į kontorą daugiau kaip 2 km persišaldė, susirgo chroniška sanarių liga ir mirė. Tada kolūkio centras buvo Latavėnuose, Baltakio (iš čia kilęs vyskupas) namuose. Ūkyje keletą kartų keitėsi pirmininkai, brigadininkai. Kolūkis dar neblogai laikėsi, kol jis buvo nedidelis, kai vadovavo Navickas ir Vilčinskas. Tačiau toliau ūkis ne kilo, o smuko, lindo į skolas. V. Bernotas nebuvo baigęs jokios mokyklos, tačiau sugebėjo vesti apskaitą, tvarkyti ūkyje. Būdamas neblogas ūkininkas praktikas, mokėjo bendrauti ir su žmonėmis. Po jo brigadininkas buvo Balys Kontrimavičius iš Daugėliškių, naujas Gečionių gyventojas Stasys Inčiūra. Ku-

riant kolūkj sribams vadovavo Minka iš Troškūnų. Žmonės prisimena, jog eidamas su būriu pakiemiais ir tikrinamas valstiečių atliekamas prievoles gąsdindavo, apšaukdamas buožėmis, sabotažininkais. Kolūkis vis buvo stambinamas, kol vienas galas pasiekė Troškūnų geležinkelio stotį, o antras rėmėsi į Akmenos kaimą prie Viešintų. Prasiėjęs kolūkių griuvimui, buvo reorganizuotas į bendrovę, o 1994 m. bendrovė likviduota. Paskutinis pirmininkas Navašinskas iš Anykščių, ūkvedys - brigadininkas - Svyrelis iš Troškūnų, jo pavaduotojas Juozas Navikas iš Daugulų.

Iki kolūkių, iki 1950 metų, gegužės mėnesį kaime vykdavo gegužinės pamaldos (mojavos). Jos vykdavo kurioje nors iš dviejų didesniojo kiemo trobų - klėtyje, "stancijoje". Patalpoje, ant stalo, pastatydavo kryžių, šalia dvi žvakės, gėlių, ant sienos pakabindavo Marijos paveikslą. Maldas skaitydavo mergaitės Marytė Matijošytė arba Julė Žeimytė. Jos ir giesmėms vadovavo, pradėdavo. Giedodavo visi žmonės atsiklaupę ir gana gražiai. Į pamaldas žmonės rinkdavosi baigę dienos ūkio darbus, nusiprausę, šiek tiek geresniais rūbais apsirengę. Susirinkdavo per 20 vyrų, moterų, vaikų. Į pamaldas tam tikru beldimu į varšelius arba tvorą pakviesdavo paaugliai. Gegužės vakarai gražūs, žydi alyvos, obelys. Po pamaldų, dažniausiai jauni vyrai vakare padainuodavo "laukinių dainų". Žmonės dažniau kaip suartėdavo, geresni vienas kitam pasidarydavo.

Kas kelinti metai buvo organizuojamos kaimo šventės. Padarydavo alaus, papjaudavo sudėtinę kiaulę, prikepėdavo pyrago, sausainių, išvirdavo dubenis spanguolių kisielių. Kulinarijoje, tortų kepimu, o tai buvo naujovė, nepralankiama Onutė Matijošytė. Vyrai kartais pajarydavo naminės degtinės, bet gerdavo labai saikingai. Švėsdavo iki trijų dienų, dažniausiai birželio mėnesį, kol dar nešienau-davo. Ilgos dienos, šiltos naktys. Prieš šventę bažnyčioje

Matijošių sodyba

užpirkdavo mišias, egzėkvijas už kaimo mirusiųsios. Grįžę iš bažnyčios, už stalo, sukalbėdavo rožančių, iškilmingai paminėdavo kiekvieno mirusiojo vardą. Girtų nebūdavo. Pareidavo namo, kiaules pašerdavo, gyvulius pagirdydavo, ganykloje perkeldavo, karves pamelždavo. Moterys jau ne visos ateidavo antrą kartą, tačiau vyrai, jaunimas, vaikai linksmindavosi, dainuodavo, žaisdavo. Prie ažuolų buvo didelės sūpuoklės, kaimo jaunimo ir svečių susirinkimo vieta. Tai buvo jaunimo ir vaikų pramoga.

Buvo paprotys lankyti ligonį, atnešdavo skanesnį kasnelį, paguosdavo. Į laidotuves nekviesdavo, užtekėdavo duoti žinią. Laidotuvėse dalyvaudavo visas kaimas, giedoti kviesdavo (gal kiek ir primokėdavo) apylinkėje žinomą kantorį. Laidotuvėms taip pat skersdavo kiaulę, padarydavo alaus, dažnai pirkdavo silkų ir dirbtinio medaus.

Į 3-4 kiemus ateidavo laikraščiai: "Ūkininko patarėjas", "Lietuvos ūkininkas", "Mūsų laikraštis". Mokiniai prėnumeruodavo "Ateities spindulius" gimnazijoje - Anykščiuose. "Ateities spinduliai" ėjo mokslo metų laikui. Paminėtieji laikraščiai buvo nebrangūs, pavyzdžiui "Ūkininko patarėjas" su solidžiais priedais tik 5 Lt, tačiau ūkininkui ir juos sukrapštyti buvo nelengva.

Kiekvienas vyras turėjo po gerą, pirktinį, dažniausiai angliškos medžiagos kostiumą. Šiaip jau rengdavosi naminiiais rūbais. Vyrai turėjo porą gerų pusbačių ("tuflių"), porą gerų aulinių batų. Kasdien nešiojo paprastesnius batus, dar ir medinius (mediniais padais). Moterys ir vaikai vasarą dažnai vaikščiojo basi. Vyresnės moterys dar rengėsi naminiiais rūbais, bet jau ėmė įsigyti ir pirktų. Jaunos merginos lengvas sukneles jau siūdinosi iš pirktinės medžiagos. Visų kiemų moterys mokėjo austi ir ausdavo rankšluosčius, lovatieses, milėlius kostiumams, paltams, sėmėgoms.

Žemės dirbimo padargai tradiciniai: plūgas, medinės akėčios geležiniais kuolais, spyruoklinės akėčios (drapakas), bulvėms kaupti - plūgeliai. Gyvuliai - arkliai, karvės, kiaulės, avys, ožkų nelaikė. Paukščiai: vištos, rečiau antys, žąsys. Karves vis rečiau ėmė ganyti palaidas, o nuo 1938 m. rišo prie grandinių. Spragilais jau nebekulė, nebent dėl šiaudų stogų dengimui. Šiaip jau rugsėjo - spalio mėnesiais iš kiemo į kiemą važiuodavo Klimavičius iš Gerkiškių su dampe, motoras angliškas "Blascton". Kūlimas vyko su talka ir linksmomis pabaigtuvėmis: alumi, šviežia mėsa. Tokios talkos tapo ypač nuotaikingomis vokiečių.

Visi vaikai lankė 4 skyrių (klasių) pradžios mokyklą Rudžionyse, o nuo 1938 m. 6 skyrių mokyklą Troškūnuose arba Anykščiuose. Gimnazijoje už mokslą reikėjo mokėti, vadovėliai buvo nepigūs. Už butą šeimininkei ir valgio pagaminimą taip pat mokėta (2 pūdai rugių mėnesiui), reikėjo duoti produktų (bulvių, miltų, lašinių, taukų), malkų kurui. Mokslas taip pat buvo nepigus (sovietmečiu už mokslą mokėti nere-

Juozas Matijošius

kėjo). Apskritai paėmus, mokslas buvo brangus. Tačiau daugumas vaikų mokytis norėjo, mokytojus gerbė. Net ir 4 skyrius baigusieji buvo gana apsišvietę. Mylėjo knygą, laikraščius, orientavosi geografijoje. Pavyzdžiui, Ona Matijošytė, jau sovietmečiu, pasiklausiusi radijo, pasitiesusi Europos arba pasaulio žemėlapi, ieškodavo kur yra minimoji šalis. Julė Žeimytė taip pat buvo didelė knygų mėgėja. Mokiniai atostogų metu tėvams padėdavo, tačiau jaunimas į ūkininkus nesiveržė. Matė daug sunkaus fizinio darbo, matė, jog tėvai neturėjo laiko laikraščiui, juo labiau knygai. Kai ką iš jaunosios kartos ilgesniui ar trumpesniui laikui privertė likti kaime likimas. Gečionys vėliau davė tokius specialistus : 1 kunigą, 3 gydytojus (vienas - med.dr.), veterinarijos gydytoją, zootechniką, chemikę, 2 inžinierius, 1 statybos techniką, 2 mokytojus, 2 istorikus (vienas istorijos m. dr.). Yra tik vienas pusiau žemdirbys, pusiau miestelėnas - sunkvežimio vairuotojas.

Kieme, kur būdavo jaunimo, ypač mergaičių, pas Antaną Žeimį, ruošdavo šokius (vakaruškas). Susirinkdavo jaunimo iš apylinkių, atsinešdavo armoniką. Šokiuose girtų nebuvo, nebuvo mados gerti alų ar degtinę. Be to, gėrimai brangūs. Šokdavo polkas, valsus, fokstrotą labai retai, ir tai greičiau kaip šokio parodiją. Ėjo ratelius : "Puikios rožės gražiai žydi", "Žilvitis", rečiau "Suktinį".

Kas antrą šeštadienį, arba po didelių darbų : mėslyvežio, rugiapjūtės, kūlimo, kūrendavo pirtį, keisdavo baltinius. Sodybos pakviždavo pirčių dūmais.

Teismų, muštynių, vagysčių nebuvo. Nedidelių konfliktų pasitaikydavo : vištos įeidavo į vasa-

rojų, nutrūkusi karvė nusiaubdavo daržą. Pasibaisėtinais traagiškas įvykis sudrebino kaimelį ir apylinkę jau kolūkiniais laikais. Kas bebūtų kaltas, bet senoji kaimo moralė jau buvo palaužta.

Radio aparatus pirmučiausia įsigijo mokytojai : apie 1938 m. Antanas Matijošius (jaunesnysis) ir Juozas Bražiūnas. Panešiotą dviratį už 60 Lt 1937 m. nusipirko Juozas Matijošius, o 1939 m. už 300 Lt "Siera Nevada" tėvai nupirko Domui Butėnui. Po Antrojo pasaulinio karo dviratis tapo nebe naujiena.

1935 m. Gečionys galutinai priskirti Andrioniškio parapijai. Iki tol Gečionis savinosi ir Andrioniškis ir Troškūnai, ir vieni ir kiti kunigai prieš kalėdas lankydavo kalendavodami. Žmonės kunigui, vargonininkui, zakristijonui, varpininkui, skalbėjai duodavo javaus; pinigais retai ir mažai - patys neturėjo. Priskyrimu Andrioniškiui gyventojai buvo patenkinti. Pamaldos vyko tik lietuviškai, Troškūnuose kažkurį laiką esą buvo ir lenkiškai. Klebonas Matas Šermukšnis buvo patrauklesnis už Troškūnų vienuolius pranciškonus. Neužilgo iš Troškūnų vienuolius iškėlė į Kretingą. Kalbamuojų metu, ir dar ilgai kolūkiniais laikais, Gečionys priklausė Mažionių seniūnijai (ilgametis seniūnas, pažangus ūkininkas, bitininkas Jurgis Masys), Troškūnų valsčiui, Panevėžio apskrčiai.

1943 m. kaimas, dėkodamas Dievui už tai jog palyginti sėkmingai gyveno ir karo metu, Girelės miško pakraštyje, prie vieškelio į Latavėnus ir Karčias, pastatė kryžių. Per kelias dešimtis metų kryžius pasviro, drožta "mūka" ir pats kryžius papuvo, senieji jo statytojai išmirė. Kryžių lankyti toloka. Tiesa, sovietmečiu, neviešai, jį šiek tiek paremontuodavo. Palankus metas atnaujinti kryžių, dar geriau pastatyti naują ir arčiau kaimo, atėjo Sąjūdžio laikais. Aktyviausiai raginimu ir pinigais kryžiaus statymą organizavo Ona Matijošytė. Pagrindinį darbą padarė kaimo draugas iš Panevėžio Bronius Ukinskas, ažuolas Kazimiero Kontrimavičiaus. 1990 m. rugsėjo mėnesį kryžius buvo pašventintas (šventino kun. altarista A.Vaškevičius iš Anykščių prie Daugėliškių - Karčių lauko keliuko. Kryžius matyti iš Žeimio, Matijošiaus ir Indriūno (buv. A.Žeimio) kiemų. Ant kryžiaus išdrožti žodžiai :

*"Apsaugok Aukščiausiasis,
Tą mylimą šalį,
Kur mūsų sodybos,
Kur bočių kapai !*

Gečionys 1990."

Gečionių kaimo gyventojai, mirę XX amžiuje

I kiemas

Juozapas Žeimys....-1954

Juzefa Kiškytė - Žeimienė....-1954

Juozas Žeimys

II kiemas

Antanas Žeimys 1877-1951

Marcijona Stanevičiūtė - Žeimienė 1884-1961

Juozas Navikas 1937-1960

III kiemas

Pranciškus Matijošius

Uršulė Bugailiškytė - Matijošienė
Juozapas Matijošius
Antanas Matijošius 1873-1946
Petronėlė Pasmokytė - Matijošienė 1897-1964
Juozas Matijošius 1922-1962
Marytė Matijošytė 1926-1991

IV kiemas

Petras Butėnas 1894-1941
Julė Kazlauskaitė - Butėnienė - Bernotienė 1900-1964
Albertas Butėnas 1932-1939
Karolina Budreikaitė - Butėnienė 1859-1939
Domininkas Kazlauskas 1863-1935
Grasilda Gliudėlytė - Kazlauskienė 1871-1936
Vincas Bernotas 1899-1963
Eugenija Gintautaitė - Butėnienė 1927-1997

V kiemas

Adomas Bražiūnas
Domicelė Bugailiškytė - Bražiūnienė
Stasys Inčiūra (Jančiūra)-1982
Juozas Bražiūnas

VI kiemas

Jonas Strolia 1889-1948
Kazys Strolia 1895-1973
Zofija Binkytė - Strolienė
Mykolas Strolia -1914
Zofija Strolienė -1934
Teofilė Strolaitė - Kontrimavičienė-1989

Visi palaidoti Andrioniškyje, išskyrus V - ojo kiemo gyventojus, jie palaidoti Troškūnuose.

Išnyko K.Strolio ir D.Bražiūnienės (D.Inčiūrienės) kiemai. Kaimo perspektyva - Gečionių palikuonių vasaros poilsio vieta. Grynas oras, švarus vanduo, tyla laukuose ir miške natūrali gamta, prabėga kiškiai, veisiasi lapės, bebrai, ganosi stirnos, kartais ir briedžiai, strypinėja gandrai, vakarais suklykia gervės, dirvonus knisa šernai... vištas grobia lapės, vanagai.

Iki kolektyvizacijos kaime laikyta apie 8 arklus ir 1 kumeliuką, 14 melžiamų karvių, 3 prieauglio, avių. Anksčiau technikos buvo labai mažai, o dabar 1-2 traktoriai, sunkvežimiai. Dabar yra 3 melžiamos karvės, 1-2 prieauglio ir 1 šlubas arklys. Sumažėjo dirbamos žemės plotas, stovi nenušienautos pievos, sodybvietės. Dar yra sodai, gėlių darželiai...

Gal paskutinį kartą Gečionys užpirkė mišias Andrioniškio bažnyčioje, aplankė susirinkusius bendrume Andrioniškio kalnelyje savo tėvus, senelius, brolius, seseris. Gal paskutinį kartą taip gražiai įkvėptai su kryžiumi ir lietuviška trispalve ant

Gečionių kaimo žmonės su svečiais prie pašventinto kryžiaus. 1990 m.

stalo Matijošiaus namuose, stancijoje, sukalbėjom poteries už mirusiųosius, papietavome, klausėmės Alfonso Matijošiaus eilėraščių, svarstėme kas geriau - Landsbergis ar Brazauskas, ir skirstėmės. Gečionyse pastovių gyventojų liko gal 4-5 žmonės. Tą dieną lijo...

1997 m. liepa
Gečionys - Vilnius

Post skriptum. Rašiau ką mačiau ir žinau. Neperdėjau kas gera, neslėpiau kas bloga. Atrodo nemažai parašyta ir vis dėlto liko nenušviesta daug įvykių, nepamirėta žmonių arba parašyta per mažai. Reikėtų atskirų straipsnių, pasikalbėjimų su žmonėmis, kurie tiesiogiai dalyvavo įvykiuose. Atskira tema būtų rezistencija ir kolūkinis gyvenimas.

¹Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA). F.525. Ap.21. B.606. L.61-63.

²K.Būga. Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. - Rinktiniai raštai. T.III. V., 1961. P.737. "Latviai bus gavę sau vardą tame žemės gale (la.gala) per kurį tekėjo Lat(v)os arba Let(v)os upė".

³LVIA. Senieji aktai (SA). Nr.3765. L.100.

⁴LVIA. SA. B.18584. L.165-165 a.

⁵LVIA. F. 1135. Ap.4, B.481, L. 110-111.

⁶Lietuvos TSR administracinio - teritorinio suskirstymo žinynas. I d. V., 1976. P. 133.

⁷LVIA. F. 525. Ap. 21. B. 606. L. 106-107.

⁸Ten pat. L. 197.

⁹Ten pat. L. 225.

¹⁰Ten pat. L. 235.

¹¹Ten pat. L. 8.

¹²Lietuvos apgyventos vietos. Kaunas, 1925. P. 190.

¹³Lietuvos valstybės archyvas. F. 1250. Ap. 4, B. 8/1137.

MANO MOČIUTĖS KOSMETIKA

ELENA GIMBUTIENĖ

Tai buvo pirmame šio šimtmečio dešimtmetyje, prieš pirmąjį pasaulinį karą, Aukštaitijoje, Anykščių parapijoje. Kad ir dvare gyvenant, reikėjo labai skaitytis su pinigais. Mokesčiai už žemę, samdinių išlaikymas, vaikų išmokslinimas - o buvo jų aštuonetas, dukroms kraičiai paglemždavo mažne visas ūkio pajamas. Tad stengtasi ką tik įmanoma pasigaminti namie, savo rankomis. Tais laikais, pavyzdžiui, niekas muilo nepirkinėjo: galima gi pačiam išsivirti - ir virė. Paprastas muilas skalbiniams plauti buvo daromas iš prastesnių taukų, net iš kritusių gyvulių, jei tie buvo pakankamai riebi: pridėdavo atitinkamą kiekį pelenų šarmo ir virė kamine, kol sutirštėdavo. Geresniam muilui buvo vartojami grynai lydyti taukai ir pirktinis "muilo akmenėlis". Švelniausias, stipriai putojantis muilas veidui prausti buvo daromas šaltu būdu, plakant nesūdytą sviestą ir kiaušinių trynius su stipriu, švariai iškoštu beržų pelenų šarmu. Spalvai pagyventi močiutės pridėdavo karmino, vartojamo veidui parausvinti. Melsvam muilui gauti, baigiant virti, įpildavo stiprios "lazurkos" - mėlynų dažų, kuriais pataisydavo užgeltusių skalbinių spalvą. Kad muilas maloniai kvėpėtų, "kaip tikras pirktinis", Močiutė, prieš užšaldant, įlašindavo įvairių namie pagamintų kvėpalų.

Anų laikų dvaro "geras tonas" reikalaujavo, kad jaunos mergaitės, nuotakos ir šiaip save gerbiančios ištekęsios moterys nebūtų saulėje nudegusios: baltos rankelės, balti, švelniai paraudę veideliai. Saulei kaitinant, Močiutė neišleisdavo savo dukrų į lauką be didelės, šiaudinės skrybėlės, vietinio piemenuko iš ruginių šiaudų nupintos, ir be pirštinių. O pirštines iš plonų lininių siūlų išmegzdavo senoji Karalienė, auklė - emeritė, likusi savo amžėlį pragyventi dvaro prieglobstyje. Odai sušvelninti bei nudegimo žymėms pašalinti laikas nuo laiko visos mergaitės, net ir samdinės, turėdavo išsiprausti šiltomis išrūgomis. Kiekvieną kartą sleigiant saldų sūrį (daroma iš saldaus šutinto pieno pusiau su raugintu), Močiutė primindavo mergai, kad nenukoštų išrūgų į "kiaulinį" kibirą, bet tiesiai į prausiamus dubenis. Išrūgos mažindavo strazdenų ryškumą, bet geriau veikė aštresnis raugintų kopūstų ar agurkų rasalas. Vaistinėje galima buvo nusipirkti "Kregždėlės" tepalo, bet... jis brangiai kainavo ir vis vien visų strazdenų neišnaikindavo.

Vasaros metu, kai atsirasdavo darže daugiau agurkų, didesni, jau pradėdą gelsti, patekdavo į Močiutės "grožio saloną". Jų sultinga mėsa visos moterys, kurioms rūpėjo palaikyti veido skaistumą, išsitempdavo veidus, kaklus, rankas; kad ir kiek niežtėjo, nevalia buvo bent valandą tų agurko sulčių nusiplauti.

Paširpusiai rankų odai ir sutrūkusioms lūpoms pagydyti Močiutė turėjo "veliurinę" skystimėlį: lygiomis dalimis sumaišydavo vaistinėje pirktą gliceriną, stiprią degtinę (namie varytą) ir neišnokusių agrastų sunką. Pastarąją pagamindavo birželio mėnesį ir geroką jos atsargą per apskritus metus išlaikydavo ledaunėje. Ir šiandien patarčiau šią priemonę, tik vieton agrastų dabar labiau tiktų citrinos sunka - veikia puikiai! Neturint glicerino, einant gulti, gaudavom išsitempti saldžia grietinėle ar nesūdytu sviestu. Va-

saros metu nušašusias lūpas galima buvo puikiai pagydyti kiaušieninių pienelių; tik kad nuo šių vaistų likdavo ilgai neišnykstančios rudos dėmės. Močiutė labai brangindavo išnokusias agurkų ir kurblių (arbūzų) sėklas. Prisirinkusi jų, padžiaudavo, pabėrusi ant duonkepės (krosnies viršaus); kai jų lukštai pasidarydavo pakankamai trapūs, liepdavo jas kuo smulkiausiai sugrūsti piestoje. Gautąją masę užpildavo nedideliu verdančio vandens kiekiu ir dar bent valandą trindavo kočėlu akmeniniame aguonoms malti puode. Pasidarydavo balta tiršta tyrėlė; atskiedus ją šiltu vandeniu, Močiutė perkošdavo per tankų ašutinį sieta ir supildavo į stiklinį indą uogienei laikyti. Po kiek laiko puodo viršuje nusistodavo tirštos "grietinėlės" sluoksnis. Tają Močiutė atidžiai nugriebdavo į nedidelį buteliuką - tai buvo jos stebuklingas tepalas veidui prižiūrėti. Reikėjo jį laikyti šaltai - ledaunėje, nes veikiai surūgdavo. Likusį nugriebtą "pieną" išdalindavo mergaitėms tam kartui veidą nusiprausti.

Gražiai veido spalvai išlaikyti bei mėlynėms paakiuose išvengti Močiutė manė esą labai svarbu anksti gultis, anksti keltis. Miegoti ne ant pūkinės, bet ant kieta, šiaudais prikimšto čiužinio. Atsikėlus vasarą basai pabraidyti po rasotą pievą, apsipausti nuo žolės nubraukta rasa, jei galima, upelyje išsimaudyti. Žiemą praustis šaltu vandeniu, visą kūną apsitrinti sniegu, gerai vėdinti miegamas patalpas ir bent kartą į dieną gerai lauke pajudėti. Prosenelė, be to, dar liepė prie kiekvieno valgio vartoti juodą (razavą) duoną ir, kai yra, ant jos užbarstyti kapotų rūtų lapelių.

Anais laikais dvaruose dar tebesilaikė paprotys pudruoti ne tik veidą ir ypač nosį, bet ir plaukus. Tikrojo talko ar ryžių pudra buvo brangi, o ir ne visuomet galėjai jos gauti Anykščiuose. Tai moterys pačios pasigamindavo kvietinio krakmolo; jis tiko ne vien pudruotis, bet ir baltiniams krakmolyti. O kiek tų standžiai krakmolytų rankogalių, apyaklių, kepuraičių bei apatinukų gražuolės sudėdavo! Įdomi buvo to krakmolo gamyba: reikėjo užminkyti kietą tešlą vien tik iš vandens ir baltų kvietinių miltų. Užpylus vandeniu, kad apsemtų, laikyti, kol atsiranda nemalonas kvapas. Tai ženklas, kad krakmolas jau atsipalaidavo. Viršutinis, apipelėjęs vandens sluoksnis atsargiai nupilamas ir jo vieton pripilama švaraus. Prasideda "skalavimas": tešla minkoma vandenyje. Drumzliną vandenį su krakmolu nupila į aukštą statinaitę ir vis jį pakeičia švairiu, kol vanduo daugiau nesidrumzlina, o tešla pavirsta permatomais, į gumą panašiais klėjais. Nuslūgusį į statinaitės dugną krakmolą reikia keletą kartų perplauti ir, paskleidus ant drobės, saulėje išdžiovinti.

Plaukams prižiūrėti būta nemaža taisyklių, svarbiausia - neleistina ore vienplaukėms vaikščioti, kad plaukai saulėje nenublyktų, kad nedulkėtų, kad jų galai nepleišėtų... Net kasos, skrybelės ar kepuraitės neapsaugotos, buvo įvyniojamos į skarelę ar pakišamos po apsiaustu. Galvai plauti imdavo minkštą lietaus ar upelio vandenį. Muilo vieton vartodavo kiaušinių trynius, skalaujant įpildavo naminio obuolių acto.

Geltonplaukės (blondinės) pagyvindavo plaukų spal-

vą stipriu ramunėlių nuoviru. Tamsiaplaukėms geriau tiko ajerų šaknys. Slenkantiems plaukams sustiprinti ir kartu pleiskanoms pašalinti Močiutė varė "pomadą", susuktą iš apvirintų jautienos kaulų smegenų ir tuopos spurgų spiritinio antpilo. Be to, prieš plaunant, reikėjo galvos odą stipriai ištrinti perplautu svogūnu ar, geriau, žibalu. Tas kartu apsaugodavo nuo galvos utėlių, kuriomis apsikrėsti tuomet buvo ne retenybė. Šukuojantis, be paprastų šukų ir šepečių, reikėjo kas dieną vartoti labai tankias, abipuses dramblio kaulo (ragines) šukutes.

Kad kasos ilgesnės augtų ir jų galai neužsibaigtų plonytę "žiurkės uodega" ir netrupėtų, paprastomis dienomis vieton kaspino į kasas įpindavom iš ungurio odos išdirbtas šikšneles; be to, kas antrą mėnesį, vos jaunikiui (mėnesiui) pasirodžius, reikėjo plaukų galus apkarpyti. Nuokarpas, kaip ir šukuojant išpešiotus plaukus, būtinai reikėjo deginti. "Jei paukščiai suras tavo plaukus ir įsuks į lizdą, jokie vaistai nesustabdys slinkimo", - sakydavo ji netvarkingoms dukroms. Jokių grožio salonų apylinkėje nebuvo, lygiai kaip neegzistavo "pusmetinės". Plaukus garbanuodavo namie, užvyniojant sruogas ant "papilotų" - į virvę susuktų popieriaus gabalų; nuimant, kad garbanos ilgiau laikytų ir žvilgėtų, reikėjo perbraukti jas pirktine stearino žvake.

Karštam šukavimui buvo vartojamos į žirkles panašios žnyplės, kurias įkaitindavo žarijose. Aprūkusios ar perkaitintos žnyplės galėjo nepataisomai sugadinti plaukus, todėl Močiutė bardavosi, pamačius kurią dukrą jas vartojant.

Kaip ir dabar, kvepalai anais laikais buvo madoje. Tačiau vieton brangių pirktinių "esencijų" ir odekolonų dvaro moterys pasigamindavo jų pačios. Dažniausiai buvo var-

tojami "sošetai" - mažyčiai maišeliai, pasiūti iš ploniausios medžiagos, pripildyti įvairių kvepiančių žolelių. Juos dėdavo į drabužių spintas, į stalčius, kur buvo laikomi baltiniai. Elegantės prisisiūdavo juos prie suknelių pamušalo, paslėpdavo šukuosenoje. Močiutė gamindavo įvairių kvepiančių gėlių esencijas tokiu būdu: anksti rytą surinkusi ką tik prasiskleidusias rozes, rezetas ar kitokius žiedus bei lapelius, sudėdavo į gerai uždaromą stiklinį indą ir, užpylus virintu vandeniu, padėdavo saulėje. Po dienos, kitos vandens paviršiuje nusistovėdavo eterinio aliejaus sluoksnis, kurį Močiutė rūpestingai nugriebdavo specialiu stikliniu samteliu. Taip pat ji gamindavo įvairius degtinės antpilus. Maišant vienus su kitais, gaudavo neblogų kvepalų.

Senesnio amžiaus, vystančio grožio moterims buvo patariama naudotis karštais selenų kompresais: kviečių selenos, užplikytos verdančiu vandeniu ir plonai paskleistos ant senos drobės skiautelių, buvo dedamos ant veido pakaitomis su šaltam vandeny išmirkytu rankšluosčiu. Po tokių kompresų ar parėjus iš pirties, veido odai sustangrinti (sutraukti) Močiutė uždėdavo kaukę: išplakus šviežią kiaušinį, ištepavo veidus ir kaklą. Po valandos, kai kiaušinio tepalas pavirsdavo sausa žieve, ją reikėjo pašalinti piene išmirkytu (sušlapintu) skudurėliu. Pabaigai, veidas dar buvo ištepamas iš agurko sėklų padarytu tepalu.

Jaunystei palaikyti buvo laikoma naudinga bent kartą į savaitę nieko nevalgyti ir gerti gryną vandenį. Vaisių ir uogų sezone vieną ar dvi dienas savaitėje maitintis vien vaisiais, uogomis, šviežiais agurkais. Žiemą, laikas nuo laiko, naudinga buvo atlikti raugintų kopūstų, mirkytų obuolių bei bruknių kuraciją.

Aukštaičių tautiniai drabužiai

Knyga apie kilnųjį kunigą

Raimondas GUOBIS

Knygynuose jau pasirodė aštuntasis "Spingsulės" knygynėlio leidinys - kunigo Stepono Galvydžio knyga "Kunigas Aleksandras Papučka". Ji išleista 1000 egzempliorių tiražu, joje skaitytojas ras platų biografinį straipsnį. Knyga parašyta tuoj po kunigo mirties, 1978 metais. Čia gausu laiškų ištraukų, bičiulių atsiminimų, iš kurių ypač įaudinantys gydytojos Birutės Žemaitytės memuarai, autentiškas paties kunigo Aleksandro Papučkos įrašytos kalbos į magnetofono juostelę tekstas, 23 nuotraukos.

Taip jau įprasta, kad mes, svėdasiškiai linkę lygiuotis į garsųjį tėviškėną Juozą Tumą - Vaižgantą ir ieškoti jo bruožų kitose iškilėsnėse iš šio krašto kilusiose asmenybėse. Aleksandras Papučka - tolimas mūsų literatūros klasiko giminaitis (kadaise į Svėdasus atvažiuodavę senieji Tumai arklis pasistatydavo pas Papučkas) taip pat pasižymėjo gyvu temperamentu, taip pat buvo Dievo karalystės žemėje skelbėjas, mažutėliausių žmonelių bičiulis.

Aleksandras Papučka gimė 1914 m. vasario 14 dieną Laurelių ulyčioje (dabar Liepų gatvė) Svėdasuose, valaką žemės valdžiusių ūkininkų šeimoje. Iš aštuonių vaikų užaugo tik keturi. Seserys Marijona ir Ona ištekėjo, o Zosė vaikystėje apakusi visą gyvenimą glaustėsi prie savųjų. Palikuonių susilaukė tik sesuo Marijona, išauginusi septynis vaikus. Tėvelis mirė 1915 metais, tad mažasis Aleksandras augo motinos, seserų, gerų dėdžių bei guvių kaimynų globoje. Mokydamasis mokykloje, eidavo patarnauti šv. Mišioms į bažnyčią, didelį įspūdį berniukui paliko misijas vedęs kapucinas tėvas Kazimieras, perskaityta danų rašytojo O.S.Mardeno knyga "Gyvenimo mokykla".

Pasimokęs Užpalių mokykloje, Aleksukas panorą mokyti pas Svėdasų vargonininką Petrą Vinkšnelį, tapti vargonininku. 1931 metais jis jau vargininkavo Andriškių bažnyčioje, 1932-1938 metais - Adomynėje, kur bendraudamas su dvasinikais, ypač su kanauninku J.Vileniškiu, vadovaudamas katalikiškoms organizacijoms, pajuto būtinybę tapti kunigu. Išlaikęs egzaminus Kupiškio gimnazijoje, įstojo į Kauno kunigų seminariją ir 1946 m. birželio 16 dieną Kauno arkikatedroje vyskupo Teofilio Matulionio buvo įšventintas kunigu.

Vikaru dirbo Vabalninke, Anykščiuose, Salake, nuo 1949 m. gruodžio 31 d. Skiemonių klebonas, 1964 m. birželio 8 d. buvo perkeltas į Surdegį, kitų metų balandžio 24 d. paskirtas į Kupreliškį, kur kunigavo iki mirties - 1977 m. birželio 14 d.

Kunigas Aleksandras Papučka pasižymėjo dėmesiu kitų skausmui, nuoširdumu, tikėjo maldos galia, dažnai eidavo Kryžiaus kelius, ypač pasitikėjo Dievo Motinos gailėstingumu, šelpė varguolius. Net sunkiai sirgdamas, patarnaudavo parapijiečiams, patardavo, paguosdavo. Nu-

mirus parapijiečiui, eidavo apgiedoti. Už patarnavimus iš neturtingųjų neimdavo nieko, dar pats pinigų duodavo, gyveno visų vargais ir džiaugsmais. Noriai bendraudavo su žmonėmis, nueidavo į svečius, pagrodavo pianinu, taip pat ir vokišku vienrankiu pjūklą, kurį lankstant ir braukiant smičiumi išgaudavo melodiją.

Kunigui Aleksandrui Papučkai klebonaujant Skiemonyse 1962 m. liepos 13-14 d. Janonių kaime Ramutei Matiukaitei pasirodė Švč.M.Marija, po to maldininkai ėmė plūsti į Skiemonių kraštą. Pakilo į kovą ateistai, valdžios pareigūnai pradėjo persekioti kleboną, koneveikė respublikinė ir vietinė spauda, klebonas gailėjo savo persekiotojų, už juos meldėsi.

Kunigas Aleksandras Papučka gražiai sugyveno ir su savo giminėmis. Kai iškilo problema dėl lėšų mokslams, svainis Jonas Indriūnas net ketino parduoti žemę, paskui pasirūpino primicijų vaisėmis. Sūnėnai ir dukterėčios, vėliau jų vaikai dažnai lankydavo savo giminaitį kunigą, ir dabar šalia Alaušo ežero prigludusiame Indriūnų vienkiemyje tebėra kambarėlis, kuriame tarsi muziejuje tebesaugomi asmeniniai kunigo Aleksandro daiktai.

Apie daug šviesių kunigo Aleksandro Papučkos asmenybės bruožų sužinome perskaitę knygą "Kunigas Aleksandras Papučka", kuri pamokomai tarnauja kiekvienam tobulybės šioje žemėje siekiančiam.

ANYKŠČIŲ KRAŠTO PADAVIMAI

Dar prieš kokį šimtą metų padavimai paprastam kaimo žmogui buvo vienintelė žinoma krašto istorija. Šiandien jie jau sparčiai nyksta, nebegalėdami konkuruoti su gausiu rašytinės informacijos srautu. Padavimai jau niekada nebeužims tos vietos visuomenės gyvenime, kurią jie turėjo seniau. Tačiau kartais net ir apsiskaičiusiam žmogui kyla noras pailsėti nuo tikslios informacijos, pateikiamos knygose bei spaudoje, ir paieškoti romantikos, kurią galima rasti tik padavimuose.

Padavimai įdomūs ne tik plačiajai visuomenei, bet ir mokslininkams, bandantiems išaiškinti jų kilmę, struktūrą, tipus, ryšį su istorinėmis realijomis. Gaila, bet iki šiol padavimai dar labai mažai tyrinėti, ir nesunku numanyti, kodėl. Moksliniams apibendrinimams reikia pilnos ir visapusiškos informacijos, o tuo tarpu dauguma padavimų iki šiol tebėra nepaskelbti.

Daug padavimų saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne. Deja, 1994 m. rudenį pabandžius gauti leidimą paskelbti ten esančius Anykščių rajono padavimus, instituto vadovybė kategoriškai tam nepritarė. Atseit, visi literatūriškai vertingi padavimai jau esą paskelbti, o kitų, nevertingų, skelbimas būtų žalingas visuomenei, nes ji galiausiai nebesuprastų kas gi yra tie tikrieji padavimai. Ir apskritai, tvirtino rankraščių saugotojai, visi labai jau greitai "ant gatavo". Patys rinkite padavimus - juk dar tiek daug jų neužrašyta!

Taigi Lietuvių tautosakos rankraštyne saugomi padavimai ir toliau dūla lentynose, ir B.Kerbelytės knyga "Lietuvių liaudies padavimai" dar ilgai bus vienintelė išsami lietuvių padavimų studija. Teko girdėti, kad ir kiti, bandę šį tą išpešti iš šio rankraštyno, susidurdavo su panašiais argumentais ir grįždavo it musę kandę...

Tuo tarpu Anykščių skaitytojams, jau susipažinusiems su visais šešiais skelbtais tautosakos rankraštyno, o taip pat su kai kuriais kitais literatūroje minimais padavimais (Anykščiai.Nr.7), dabar siūlomas pluoštas padavimų, įvairiu laiku surinktų Anykščių rajono kraštotyrinčių ir saugomų teminiuose rinkiniuose, esančiuose A.Baranausko ir A.Vienušio - Žukausko memorialiniame muziejuje. Pateikiami ir kai kurie spausdintuose leidiniuose atpasakoti padavimai.

Daugeliu atvejų tai nėra pagal visus tautosakos rinkimo reikalavimus užrašyti kūrinių. Didžioji jų dalis paimta iš 1972-73 m. sudaryto rinkinio "Atsiminimai apie Anykščių rajono kultūros paminklus", kurio sudarytojų uždavinys buvo surinkti informaciją apie kultūros paminklus, o ne užrašinėti tautosaką. Kai kurie užrašinėtojai iš pradžių nurodydavo pasakotoją, o paskui

pateikdavo padavimą, kartais rašydami trečiu asmeniu (kuris pasakojo, kad...; Pasakotojas nurodė, kad šį akmenį vaikystėje su draugais bėgiodamas užtiko... ir pan.) Tokiais atvejais visa informacija apie padavimo papasakojimo aplinkybes nukeliama į kūrinio galę pateikiamą metriką, o trečias asmuo pakeičiamas pirmu. Kitokio pobūdžio redagavimo stengtasi vengti, jis tėra minimalus.

Stengtasi paskelbti visus padavimus, neskirstant jų į vertingus ir nevertingus. Atsisakyta tik kelių aiškiai literatūrinės kilmės padavimų atpasakojimų. Kai kurie čia skelbiami padavimai susiformavo dar visai neseniai, jų genezė yra bemaž aiški. Antai padavimai apie Puntuko brolį atsirado, matyt, po to, kai tarpukario metais šiame regione nukrito pora meteoritų, sukėlusiu didelį visuomenės susidomėjimą. Greičiausiai apie tą laiką žmonių dėmesį patraukė ir iki tol nežinomas didelis akmuo - Puntuko brolis. Šiedu faktai liaudies atminty susiliejo ir po kelių dešimtmečių jau gyvavo padavimas apie iš dangaus nukritusį akmenį... Pasakojimas apie Žiogų kapinaitėse palaidotą Andriuką, atrodo, irgi paremtas nelabai senu įvykiu - jo platesnę versiją su visomis smulkmenomis yra aprašęs M.Valančius "Antano Tretininko pasakojimuose". Tokie padavimai yra vertingi tuo, kad padeda geriau suprasti padavimų genezę, tikrovės ir išmonės santykį juose. Iš tiesų nėra vertingų ir nevertingų padavimų - visi jie turi savo vertę, tik reikia sugebėti ją suprasti.

Tomas BARANAUSKAS

ŠVENTOJI UPĖ

Buvo žiema. Labai pustė ir snigo, buvo šalta, dangus maišėsi su žeme.

Vieno neturtingo žmogaus susirgo žmona ir matydama, kad mirs, paprašė savo vyrą iš Anykščių parvežti jai kunigą atlikti išpažintį ir gauti paskutinį patepimą.

Buvo jau naktis, žmogelis buvo labai neturtingas, kad net savo arklio neturėjo. Jį pasiskolino iš kaimyno ir nakties metu išvažiavo į Anykščius. Kunigas labai nenorėjo važiuoti tokiu bjauriu oru, bet žmogelis, ant kelių atsiklaupęs, bučiavo kunigui rankas ir kojas, kad važiuotų, nes jo žmona mirtimi vaduojasi. Kunigas, pasiėmęs iš bažnyčios šv. Sakramentą, išvažiavo. Važiuojant per užšalusią upę, lūžo ledas ir upėje paskendo kunigas, žmogus ir arklys, nuo to laiko upę pradėjo vadinti Šventąja. Tik atėjus pavasariui surado skenduolius.

Užrašyta Šiauliuose. Užrašė Teklė Sedelskytė, 62 m. (g. Čekonių k.) iš savo atsiminimų 1982 XI 15.

Pastaba: "Šį padavimą taip pat pasakojo tėtės mama Ona Sedelskienė - Mazūraitė".

MALAIŠIŲ KAPINĖS

Seni žmonės pasakoja, kad toje vietoje, kur dabar kapinės, naktimis apie 12-1 valandą buvo pastebimas lyg koks ugnies stulpas ir jame matydavosi šv. Marijos paveikslas. Todėl žmonės tai laikė stebuklinga vieta, buvo pakviestas kunigas, pašventinta ta vieta ir pradėta laidoti žmonės.

Užrašė Dalia Bieliūnaitė 1969 VIII 27.

Pastaba : pagal įrašus paminkluose "kapinėse pradėta laidoti nuo 1868 m."

Anykščių rajonas. Kapinės. 1969 m. P.3

RAUDONĖS KALVA

Šio krašto senoliai aiškina, kad karų su švedais metu čia buvęs didelis mūšis. Narsiai lietuviai gynę savo kraštą nuo užpuolikų - saviškių ir priešų krauju sruvusi žemė ir Šventoji. Nuo to laiko kalva Raudonė vadinama, o pilkapiuose esą palaidoti mūšyje kritę lietuviai ir švedai...

Pocius A. Po žaliąją Anykščių žemę // Anykščiai.

V.1971. P.69. Pastaba : kalva yra kairiajame Šventosios krantės Šventupio kaimu.

VILKABRUKIAI

Pasakojama, kad senovėje šiose vietose buvę daug vilkų. Nuo kraują stingdančio jų kaukimo visi pakraščiai skambėdavę. Todėl miškas ir kaimas imta vadinti Vilkabrukiais.

Pocius A. Po žaliąją Anykščių žemę // Anykščiai.

V.1971. P.69.

ŽALIOJI

Įvairiai aiškina žmonės šio vietovardžio kilmę. Netoli malūno stovėjusi smuklė žaliomis durimis, kur, grįždami iš Utenos "kermošių", mėgdavę užsukti valstiečiai. Kitų manymu, Žaliaja vadinama dėl ją gaubiančios vaiskios žalumos.

Pocius A. Po žaliąją Anykščių žemę // Anykščiai.

V.1971. P.70.

VARGULIŲ PILIAKALNIS

Pasakojama, kad šis piliakalnis buvo supiltas švedų karių skrybėlėmis. Toje vietoje buvo kalvė. Kalvis prasižengęs švedams, todėl jo kalvę apipylė žemėmis.

Užrašyta Vargulių k., Staškūniškio apyl. Iš Simo Grybo, 83 m. ir Marijos Bakanauskienės. Užrašyta 1973.II.12.

Atsiminimai apie Anykščių rajono kultūros paminklus. Surinko Anykščių rajono kraštotyrininkai 1972 m. L.73.

xxx

Žemė čia juoda kaip anglis, ir joje dažnai pasitaiko geležies šlako ir kažkas panašaus į varinius nedidelius kastuvėlius. Ko gero, pastarasis faktas klajojančiam padavimui, pagal kurį kalnas supiltas prancūzų (pagal kitą va-

riantą - švedų), kurie paslėpė čia kalvę su auksu ir kalvį (monetų meistrai). Klaidžioja liaudyje taip pat ir kitas pasakojimas, pagal kurį ant šito kalno pagonybės laikais buvo aukojama dievams.

Pokrovskij. F.V. Archeologinės karta Kovenskoj guberniji. Vilnia, 1899.S.107.

DEBESYNAS

Vieną dieną atūžė didelis debesys virš Čekonių kaimo lauko, netoli Elmininkų kaimo, vadinamo Pasmėliu. Žmonės tą debesį pavadino Debesynu. Tris dienas ir tris naktis tas Debesynas užėmė virš Pasmėlio lauko.

Žmonės žinojo, kad, atspėjus to debesyno vardą, jis nukris į žemę ir taps ežeru. Seni žmonės, suaugę, jau nuoliai ir vaikai spėliojo jo vardą, bet niekas neatspėjo. Po trijų parų tas Debesynas, dar smarkiau uždamas ir dejuodamas, nuūžė tolyn, o toje vietoje, kur buvo Debesynas, atsirado klampio pelkė, kurią žmonės ir dabar vadina Bala. Tik didelių sausrų metu galima ten šienauti ir ganyti gyvulius, bet vis tiek pelkė būna klampio. Gyvulių ir žmonių pėdose pasirodo vanduo. Tikriausiai ten yra užpelkęs ežeras apie 2 ha ploto.

Užrašyta Šiauliuose. Užrašė Sedelskytė, 62 m. (g. Čekonių k.) iš savo atsiminimų 1982 XI 15.

Pastaba : "Šį padavimą pasakodavo tėtės mama Ona Sedelskienė - Mazūraitė. Tą padavimą ji girdėjo iš savo motinos ir kitų senų žmonių. Ona Sedelskienė mirė 1930 m., sulaukusi 86 ar daugiau metų amžiaus".

Medžiaga apie Čekonių kaimą. P.44.

NIŪRONYS

Miškai buvo tamsūs, ten meškos maurodavo, dėl to ir pavadinimas "Niūronys".

Užrašyta Niūronių k. iš Rozalijos Kazlauskaitės - Janukėnienės, 74 m. Užrašė Rimgaudas Steikūnas 1978 VI 27

1978 m. ekspedicijos Niūronių kaime medžiaga.

Anykščiai, 1979 m. P.145.

PAELMIO AKMUO

Šį akmenį vaikystėje su draugais bėgiodamas užtikau Elmos upelio pakrantėje. Pastebėjome, kad akmenyje yra pėda, maždaug 5 metų vaiko. Vaikystėje matuodavome kojas, bijodami, kad nepavirstume velniukais, nes buvo kalbama, kad tai yra velnio pėda. Kadangi pėda maža, tai sakydavo, kad pėda jauno velniuko. Pėda yra pietryčių pusėje.

Maždaug prieš trisdešimt metų akmuo perskilo per pusę. Pradžioje skilimas buvo labai mažai žymus, vėliau plyšys padidėjo ir dabar matosi, kad akmuo yra perskilęs. Kalbama, kad į akmenį yra trenkta perkūnijos, ir dėl tos priežasties jis yra perskilęs.

Užrašytas Paelmio k., Anykščių apyl. iš Jurgio Juozaponio, 66 m. Užrašė Marcelė Kurčinskienė 1972 m.

Atsiminimai apie Anykščių rajono kultūros paminklus. Surinko Anykščių rajono kraštotyrininkai 1972 m. I 26

VOROTOS PILIAKALNIS

Senų senovėje čia buvusi tvirtovė, kurioje lietuvių protėviai gynėsi nuo priešų. Tuo metu gyvenusieji Vorutos tvirtovėje žmonės turėję būti milžinai. Manoma, kad tie žmonės buvo laidojami Kapanicose, o ten rasti griaučiai buvo didesni, negu mūsų dienų žmonių.

Užrašyta Šeimyniškėlių k., Anykščių apyl. iš Balio Žvirblio, 48 m. Užrašė Marcelė Kurčinskienė 1972 m.

Pastaba: "Pasakotojas sužinojo apie šį piliakalnį iš savo uošvio Grimašausko Jono, kuris jau miręs".

Atsiminimai apie Anykščių rajono kultūros paminklus. Surinko Anykščių rajono kraštotyrminkai 1972 m. I 23.

xxx

Kalne buvę dideli požemiai, kuriuose tilpdavo keli šimtai raitelių, o požemio tunelis vedęs net į Šventavartės salą Rubikių ežere. Taip pasakoja seni žmonės...

Juknevičius J., Karvelis V., Katinas J. Anykščiai ir jų apylinkės. V., 1959. P.22.

xxx

Netoli piliakalnio yra akmenynas. Pagal padavimą, kartą, kai pilį užpuolę Lietuvos priešai, keli jos gynėjai parodę priešams slaptus išėjimus. Pilis buvusi sugriauta, gynėjai išžudyti. Tačiau jie mirdami prakeikę išdavikus, ir išdavikai pavirtę akmenimis. Kiti padavimai kalba apie piliakalnio viduje esančius rūsius ir juose paslėptus lobius; ten esąs ir karaliaus auksinis kardas, kurį atradęs būsiąs galingas ir visus Lietuvos priešus nugalėsiąs. Ir dabar naktį iš piliakalnio sklindą sunkūs dūžiai, lyg ginklų žvangėjimai, lyg sunkūs dejavimai. Tai žuvusiųjų pilies gynėjų vėlės, norinčios išsivaduoti. Retkarčiais vidurnaktyje ant piliakalnio viršūnės pasirodanti moteris baltais drabužiais, šūkaujanti: "karas" ir gailiai verkianti.

Kviklys B. Mūsų Lietuva. Boston, 1965 (fot.leid.V., 1991). T.2.P.89.

Pastaba: "Apie Anykščių apylinkės didelę dalį medžiagos paruošė J.Šaučiulis".

ANDRIONIŠKIS

Čia visas šitas miškas vadinamas piliakalniu. Čia didelis dalykas. Čia buva 7 mylias miestas. Andrioniški - gorod. Aš turiu 80 metų, tai mana senelis pasakoja, kad čia buva 17 maldyklių, kurios priklausė Jagelianams (Jagela apsivedė Jadvygų). Jogailos žmonių buva didela tvirtovė. Mes pri tas tvirtoves gyvenam. Šitas kalnalis labai įdomus, čia daug žmonių suguldyta. Aš iš ta kalna atsivežiau akmenų. Mes kasėm bulvėm duobes ir atkasėm labai didelius kaulus ir didelas galvas. Ir prie kapinelių yra griaučių. Čia Piliakalnis.

Par šitų Švintų upę kareiviai prancūzai eja kaip par lieputį, visa upe buva pilna pritroškusių žmonių.

Čion didelis dalykas. Čia daug žmonių yra priguldyta. Yra ir stačių palaidotų. Čia yra prancūzų ginklų sandėliai. Šitas kalnalis matė daug vargų. Mana tėvų tėvai pasakoja, kad čia ir prancūzų tyrinėtojai buva.

Mano tėva tėvas mire 90 m.

Užrašyta Andrioniškyje iš Prano Gečio, 80 m. Užrašė Terešė Mikeliūnaitė 1969 X 19

Žymesnės Anykščių istorinės ir literatūrinės vietos. L. 60.

KARALIENĖS KAPAS

Biebės upelio dešinėje pakrantėje yra pušimis apaugusi kalva, o ant jos - mažesnė kalvelė. Pasakojama, kad ta kalvelė supilta, kai šioje vietoje buvo palaidota kažkokia karalienė. Todėl tą kalvelę žmonės vadina Karalienės kapu.

Užrašyta Anykščiuose iš Vygando Račkaičio. Užrašė Tomas Baranauskas 1994 X 28.

Pastaba: V.Račkaitis pasakojimą girdėjo Latavos k. iš Povilo Versinsko apie 1985 m. P.Versinskas apie 1940 m. tą padavimą buvo pasakojęs A.Vienuliui. Plg. Suliteratūrintą versiją: Telksnytė M., Račkaitis V. Karalienės kapas // Anykšta 1990 06 30 P.3

GYLIŲ MILŽINŲ KAPAI

Labai seniai gyveno tenai labai dideli žmonės, kurie vienas su kitu per upę galėjo pasisveikinti. Nuo šių pasakojimų ir išliko pavadinimas "Milžinų kapai".

Užrašyta iš Jono Miškeliūno, 34 m. Užrašė S.Gražienė 1973 I 22

xxx

Girdėjau iš labai senų žmonių, kurie jau nebegyvena, kad prie Šventosios upės kranto kadaise gyveno labai dideli žmonės - milžinai. Jie galėdavo per upę susikalbėti abu, net pasisveikinti.

Užrašyta iš Balio Šiaučiulio, 40 m. Užrašė S.Gražienė 1973 I 22.

xxx

Tenai gyveno milžinai. Jie buvę labai dideli. Labai seniai buvo rasta kaulų liekanų prie to milžinų kapo.

Užrašyta iš Onos Miškeliūnienės, 69 m. Užrašė S.Gražienė, 1973 I 22.

Pastaba: S.Gražienė nurodo tą patį ką ir kiti pasakojo, ir Stasys Girskus (71 m.)

Atsiminimai apie Anykščių rajono kultūros paminklus. Surinko Anykščių rajono kraštotyrminkai 1972 m. L.124-127.

PAPILIŲ PILIAKALNIS, VADINAMAS KAUKAZU

Per Papilių vietovę žygiavusi kariuomenė. Vieta buvusi graži, teka Vašuokos upelis. Kareiviai toje vietoje buvo sustoję pailsėti, valgė. O atminimui metę kokius tai daiktus ir pylę po kepurę žemių. taip ir supylę šį piliakalnį. Kad Kaukazu jis vadinamas, tai reikia manyti, kariuomenė buvo rusų tautybės karių nuo Kaukazo.

Užrašyta Papilių k., Surdegio apyl. iš Marcijonos Šileikienės, 56 m. Užrašė Vanda Jankauskienė 1972 XII 23. Pastaba: pasakotoja prisimenanti Dalangavičienės pasakojimą, kuri mirusi prieš 30 metų, turėdama 100 metų amžiaus. Dalangavičienei pasakojo jos senelis..."

Atsiminimai apie Anykščių rajono kultūros paminklus. Surinko Anykščių rajono kraštotyrminkai 1972 m. L.76.

RUBIKIŲ EŽERAS

Vaikystės metais seni žmonės kalbėjo, kad Rubikių ežero vietoje buvo Anykščių miestas. Vienų Velykų rytą, kunigui laikant mišias ir ruošiantis eiti aplink bažnyčią, bažnyčios viduryje išaugo nendrė iki lubų. Visi žmonės ir kunigas išsigandę nebežinojo ką daryti. Dar karščiau meldamiesi pradėjo eiti aplink bažnyčią, o vienas jaunas vyras išbėgo iš bažnyčios ir, šokęs ant arklio, zovada pasileido bėgti iš Anykščių. Bėgdamas girdėjo baisų ūžimą, bet neatsigrįžo ir tik skubino savo arklį, kad toliau nubėgtų. Toli nujojęs pamatė, kad Anykščių vietoje tyvuliuoja didžiulis ežeras ir girdisi liūdnai skambantys bažnyčios varpai ir žmonių giesmės. Išsigelbėjo tik tas žmogus.

Po tokios nelaimės daugelį metų Velykų rytą gyvenę prie Rubikių ežero žmonės girdėdavo iš ežero liūdnuos varpų skambėjimus ir liūdnas, gaudžias žmonių giesmes.

Ežero žvejai ne kartą matė iškylant iš ežero didelį bažnyčios varpą, bet nei karto negalėjo jo paimti, nes reikėjo atspėti to varpo vardą, bet nei vienas neatspėjo. Pasakoją, kad žvejai yra sugavę tik mažus varpelius, kuriais klapčiukai skambina per mišias.

Pasakoją, kad daugelį metų Velykų rytą žmonės iš ežero gelmių girdėdavo skambant varpus ir liūdnuos, gaudžias žmonių giesmes. Jei kas būtų atspėjęs varpo vardą, bažnyčia ir miestas būtų iškilę į ežero paviršių.

Sakė, kad Rubikių ežere yra vieta, kuri net šalčiausia žiemą neužšąla. Ten, sako, yra Anykščių bažnyčios didysis altorius su monstracija. Žmonės norėjo išmatuoti toje

vietoje ežero gyli, bet, surišus daug virvių, prie jų pririšus akmenį, dugno nepasiekė. Tą vietą vadina Šventavarte.

Mano bobutė Ona Sedelskienė ir pati sakė girdėjusi paskendusios bažnyčios varpų skambesį ir liūdnas, gaudžias žmonių giesmes. Tuo laiku ji buvo dar paauglė mergaitė. Vėliau jau niekas nebegirdėdavo nei varpų skambesio, nei žmonių giesmių. Kai nepavyko atspėti didžiojo varpo vardo, viskas nutilo ir nurimo. Varpas, neatspėjęs jo vardo, liūdnai skambėdamas nunirdavo į ežero gelmes.

Užrašyta Šiauliuose. Užrašė Teklė Sedelskytė, 62 m. (g. Čekonių k.) iš savo atsiminimų 1982 XI 15.

Pastaba : 1) "Šį padavimą pasakojo tėtės mama Ona Sedelskienė - Mazūraitė, mirusi 1930 m., išgyvenusi virš 86 metų amžiaus". 2) Originale vietoj "mano senelės" - "jos".

Medžiaga apie Čekonių kaimą. P.42-43

X X X

Seni senutėliai pasakoja, kad ne taip buvę čia senovėje. Esą neatmenamais laikais čia netyvuliavęs ežeras, bet ošusios, braškėjusios girios. Tarp tų girių ir kalnų stovėjęs mažas Anykščių miestelis. Gyventojai buvo linksmi ir laimingi. Į darbą eidavę ir iš darbo grįždavę, smagias dainas dainuodami.

Tik vienas daiktas nedavęs žmonėms ramybės. Už miestelio prie upelio riogsojusi aukšta uola, kurios viduje kažin kas be paliovos ūžę, kriokę, lyg vilnys į krantus mušusios. Visokių pasakų žmonės apie tą uolą pasakodavę ir kiekvienas savo pasaką šitokiais žodžiais baigdavę :

"Vis tiek ji mums baisią nelaimę atneš". Ir iš tikro!

Buvusios Sekminių šventės. Kunigas Bažnyčioje laikęs mišias. Pamaldų metu iš grindų plyšio išdygusi nendrė ir per trumpą laiką išaugusi iki lubų. Žmonės tai palaikę nelaimės perspėjimo ženklu ir greitai išsiskirstę. Mat tuo laiku viena miestelio mergaitė buvus nuėjus pas uolą plauti. Nuo uolos viršaus nuriedėjęs akmenukas ir pataikęs skalbėjai tiesiai į nykštį. Iš skausmo ji sušukusi: "A, nykštj, nykštj!" Tą valandą iš uolos su didžiausiu trenksmu išsiveržęs vanduo ir greitai laiku užpylęs visą žemumą, kyšoti palikusios tik buvusių kalnų viršūnės. Visi žmonės nuskendę. Tik vienas vyras, pamatęs iš grindų išlindusią nendrę, išbėgęs iš bažnyčios, užsėdęs ant žirgo ir pasileidęs kiek tik arklys įkirtęs į aukštus kalnus ir taip gyvas išlikęs. Jis įdėdamas išgirdęs, kaip sutrinkėję, suūžę. Tolokai pajogęs, atsigręžęs ir pamatęs didelį didelį ežerą betvyliuojantį. Iš atsiradusio ežero vandens perteklius prasimušęs kloniu į vakarus ir išrausęs Anykštos upei vagą į Šventąją. Išlikę gyvi žuvusio miestelio gyventojai prie Anykštos žiočių apsigyvenę ir davę pradžią naujam Anykščių miesteliui.

Rubikių ežero vietą, kur stovėjusi bažnyčia, žmonės praminė Šventavarte. Esą didžiojo altoriaus vietoje vanduo žiemą neužšaldavęs ilgus laikus.

Žvejai kartą ištraukę iš Šventavartės varpelį, kitą kartą - smilkintuvą, trečią - kryžių.

Užrašyta Juškonyse 1928 VII 28. Titenis A. Rubikių ežeras / Žvaigždutė 1928 Nr.9.

BUIVYDŲ PILIAKALNIS

Apie Buivydų piliakalnį žmonės štai ką pasakoja.

Kadaise krašte gyvenęs narsus valdovas. Jis kartą išėjęs karan. Kitados netoli vietos, kur yra piliakalnis, buvęs didelis dvaras. Tame dvare gyvenęs garsus to krašto valdovas. Jis kritęs kare nuo priešo rankos. Kareiviai valdovą labai mylėję. Jie ėmę jį ir palaidoję ant kalno prie upės ir supylę didelį kapą. Žemės nešę kepurėmis. Supylę kapą kareiviai išsiskirstę. Taip atsiradęs Buivydų piliakalnis.

Dar pasakojama, kad tas valdovas esąs palaidotas sidabriniam grabe. Kapas buvęs aptvertas grandiniais.

Kartą žmonės sumanę piliakalnį kasti - turtų ieškoti. Buvo prikasę grandinius ir ėmę juos dalintis, Besidalindami susipykę ir susipešę. Tuo tarpu įsikišusi valdžia įsakius grandinius, padėjus vieton, vėl užkasti. Žmonės užkasę ir daugiau piliakalnio nebekibinę. Ir dabar kai kas pakasinėja piliakalnį. Taip vienas žmogus kasinėjo ir rado tuoj po velėna anglių, pelenų, o giliau - esą akmenų priklota, kad su kastuvu nebegalima kasti. Tas žmogus giliau nebekasęs, bijodamas piliakalnio išvaizdą sugadinti.

Titenis A. Buivydų piliakalnis // Žvaigždutė 1928 Nr.8 P.168-169. Autorius - iš Juškonų k.

MOGYLŲ MILŽINKAPIS

Čia buvo sumušta Napoleono kariuomenė. Žuvo daug kareivių, kurie ir palaidoti šiame Milžinkapyje. Pasakojama, kad čia yra pakasta ir Napoleono skrynija, bet jos nie-

kas negali rasti. Man kalant kuolą, girdėjosi dunksėjimas, tada atsivedžiau sūnų, norėjau iškasti, bet neberadau tos vietos.

Užrašyta Mogylų k., Anykščių apyl. iš Rozalijos Desevičienės, 73 m. Užrašė Vlada Katinienė 1972 m.

Pastabos : 1) pasakotoja Milžinkapį vadina Kapų pakalne; 2) apie jį sužinojo iš Vinco Mogylos tėvo, kuris "yra kariavęs su Napoleono armija".

Atsiminimai apie Anykščių rajono kultūros paminklus. Surinko Anykščių rajono kraštotyrinkai 1972 m. I. 30.

MOGYLŲ AKMUO SU VELNIO PĖDA

Prieš daugelį metų čia buvęs didelis miškas. Buvusi didžiulė audra. Audros metu /vėjas/ išlaužė medžius, griuvo didžiuliai ąžuolai. Audros metu bėgęs velnias, kuris ir įmušęs į akmenį pėdą. Akmuo rastas už 200 metrų nuo mano namų. Akmuo ten ir buvo, tik 1970 m. buvo perkeltas į mano kiemą, kur dabar ir yra.

Užrašyta Mogylų k., Anykščių apyl. iš Apolonijos Mogylaitės, 53 m. Užrašė Vlada Katinienė 1972.

Pastaba : pasakotoja pasakojimą girdėjo iš savo tėvo Justo Mogylos.

Atsiminimai apie Anykščių rajono kultūros paminklus. Surinko Anykščių rajono kraštotyrinkai 1972 m. I. 31

ŽIOGŲ KAPINAITĖS

Žiogų kaime gyvenęs berniukas, vardu Andriukas. Jis buvęs labai išdykęs. Jis ir tėvams, ir svetimiams žmonėms rodydavo špygą. Kai šis berniukas mirė, jį palaidojo šiose kapinaitėse. Motinai vis vaidendavosi, kad jos miręs Andriukas ir po mirties iškiša iš žemės špygą ir rodo jai. Apie tai motina pranešė kunigui. Tada kunigas sudavė karkline vytelę per tą špygą, ir ji pradingo. Kunigas šią vytelę įkišo į žemę. Vytelė išleido šaknis, pradėjo augti, išaugo kapinaitėse karklų krūmas. Kadangi ir dabar kapinaitėse daug karklų krūmų, tai tie karklai ir yra nuo tos pirmos kunigo pasodintos karklinės vytelės. Senovėje žmonės tą karklų krūmą laikė stebuklingu.

Užrašyta Žiogų k., Skiemonių apyl. iš Stasio Bivos, 78 m. Užrašė Rima Mikalauskaitė 1973 m.

Pastabos : 1) anot pasakotojo, kapinyne dar laidota jo tėvo jaunystės laikais, t.y. apie 1840m. 2) plg. Valančius M. Pasakojimas Antano Tretininko // Valančius M. Raštai. V., 1972. T.1. P.343-346.

Atsiminimai apie Anykščių rajono kultūros paminklus. Surinko Anykščių rajono kraštotyrinkai 1972 m. L. 69-70.

BŪDRAGAIÐIS

Anksčiau čia buvęs didelis dvaras, o jame gyvenęs žiaurus ir piktas ponas. Su pirmaisiais gaidžiais jis į darbą varydavęs baudžiauninkus. Dvaro būta užkeikto. Kartą, pirmajam gaidžiui nugiedojus, žmogus netyčia pasakė: "Na, ir budrus tu, gaideli!" Tuo pat metu žemėn prasme-gęs visas dvaras, o jo vietoje atsiradęs ežeriukas, kurį žmonės pavadinę Būdragaidžiu.

Pocius A. Po žaliąją Anykščių žemę // Anykščiai. V., 1971. P.89.

1998 metais sukanka

SAUSIO MĖN.

- 135 metai, kai Malaišių kaime gimė **ANTANAS ANTANĖLIS**. Kunigas. Baigė Kauno kunigų seminariją. 1887 m. išventintas į kunigus. Vikaravo Grinkiškyje, Utenoje, buvo filialistas Žeimiuose ir kt. Dar spaudos draudimo laikais buvo nuolatinis "Tėvynės sargo" ir kt. periodinių leidinių bendradarbis. Mirė 1908 m. vasario 15 d. Utenoje.

- 60 metų, kai Anykščių apylinkėje gimė **BOLESLOVAS ZABULIS**. Architektas. 1964 m. baigęs Kauno politechnikos institutą, dirbo Miestų projektavimo institute. Suprojektavo Kaune klinikinę ligoninę, viešąją biblioteką, Janonio aikštės išplanavimą, keliuose miestuose - gydymo pastatus. Apdovanotas respublikine premija.

- 60 metų, kai sausio 2 d. Žažumbryje gimė **VALENTINAS ČERNIAUSKAS**. Inžinierius, technikos mokslų daktaras. Baigė Kauno politechnikos institutą. 1961 - 1964 m. dirbo Specialiajame konstravimo biure prie Vilniaus skaičiavimo mašinų gamyklos. 1964 - 1977 m. Fizikos ir matematikos institute. Nuo 1977 m. dirbo Matematikos ir kibernetikos institute. Penkių išradimų autorius. Svarbiausi darbai iš kibernetikos.

- 110 metų, kai sausio 8 d. Griežionėlėse gimė **ALGIRDAS SEVERINAS DIDŽIULIS**. Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių sunus. 1899 - 1905 m. mokėsi Mintaujos gimnazijoje. 1905 m. grįžęs į tėviškę, dalyvavo tautiniame judėjime Andrioniškio ir Troškūnų apylinkėse, o paskui dirbo Vilniuje P.Vileišio spaustuvėje raidžių rinkėju. 1906 m. vasario 14 d. drauge su tėvu ir broliais buvo suimtas ir kalinamas Ukmergėje, o paskui 5 metams ištremtas į Sibirą. Iš Sibiro grįžęs buvo paimtas į kariuomenę. 1916 m. žuvo Rumunijos fronte.

- 125 metai, kai sausio 13 d. Butkiškių kaime gimė **PRANAS MORKŪNAS**. Inžinierius statybininkas. 1898 m. baigė Peterburgo technologijos institutą. Dirbo prie gelžbetonio darbų Rusijoje. 1923 - 1941 m. dėstė Kauno universitete. Suprojektavo ir pastatė pirmuosius Lie-

tuvoje gelžbetoninius tiltus (per Šventąją, Nevėžį, Šešupę, Miniją, per Nemuną ties Prienais), projektavo įvairių pramonės įmonių pastatus. 1933 - 1937 m. iš savo santaupų pastatė mūrinę Andrioniškio bažnyčią. Mirė 1964 m. kovo 17 d. Kaune. Palaidotas Andrioniškio kapinėse.

- 90 metų, kai sausio 18 d. Luciūnuose gimė **STASYS YLA** (slp. Juozas Yluvis). Kunigas, teologas, rašytojas, publicistas. Studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universitete, nuo 1932 m. kunigas, vienas iš ateitininkų vadovų. Kalintas Stutthofe, po karo gyveno JAV. Paskelbė teologijos ir bažnyčios istorijos darbų, atsiminimų iš Stutthofio "Žmonės ir žvėrys", eil. Rinkinį "Sutryptame kely", pjesių "Aš nenoriu Jurgio" ir kt. Mirė 1983 m. kovo 24 d. Putname (JAV).

- 75 metai, kai sausio 23 d. Čekonyse gimė **ONA SEDELSKYTĖ**. Prozininkė, poetė. Baigė Vilniaus universitetą. Dirbo bibliotekininke Vilniuje, 1958 - 1962 m. Baranausko ir A.Vienuolio - Žukausko memorialinio muziejaus direktorė. Išleido apsakymų rinkinį "Užuožerių Antaniukas" (1962), rankraščiais paliko eilėraščių (jų paskelbta almanache "Anykščiai" ir kt.) Mirė 1970 m. vasario 19 d. Vilniuje. Palaidotas Čekonių kapinėse.

- 60 metų, kai sausio 26 d. Eikotiškio viensėdyje (Zarasų raj.) gimė **JONAS TVARDAUSKAS**. Tautodailininkas. Mokėsi Degučių aštuonmetėje ir Utenos vidurinėje mokyklose. Baigė Kauno Stepo Žuko taikomosios dailės technikumą. Mokytojavo Zarasuose, dir-

bo Kėdainiuose, Šiauliuose. Nuo 1970 -ųjų metų Jonas Tvardauskas gyvena ir kuria Anykščiuose. Jo, žymaus tautodailininko, medžio skulptūros, kryžiai, ražiniai puošia veik visą šalį. Nemažai darbų iškeliavo už Lietuvos ribų. Čikagos lietuvių kultūros centre Lemonte įkurtame Liaudies meno muziejuje tenykščiai lietuviai gėrėsi tautodailininko sukurtais darbais: L. Šepkos portretu, paveikslais "J. Biliūno šeimyna", "Sausio 13-oji", autentiška Kančių kryžiaus kopija, kuri kabo muziejuje ant sienos ir kt. medžio drožiniais bei ražiniais.

Nuo 1967 -ųjų Jono Tvardausko darbai eksponuojami rajoninėse, zoninėse, respublikinėse parodose.

- 70 metų, kai sausio 31 d. Šaltiniuose gimė **STASYS KARANAUSKAS**. Tautodailininkas, literatas. Mokėsi Svėdasų progimnazijoje. Jo medžio skulptūrose įamžinta senojo kaimo buitis, etnografija. Nemažai monumentalių paminklų sukūrė Anykščių ir Utenos krašto rašytojams, kultūros veikėjams. Ne taip seniai skaitytojus pasiekė Stasio Karanausko beletristikos knyga "Skiedryno dainos". Joje spausdinami eilėraščiai ir beletrizuota apybraiža apie gimtąjį kaimą. Stasys Karanauskas gyvena ir kuria Utenoje.

VASARIO MĖN.

- 90 metų, kai vasario 5 d. Mackonyse gimė **JUOZAS STANKŪNAS**. Kunigas, prozininkas. Baigė Kauno kunigų seminariją, kapelionavo Kauno gimnazijoje. 1947 - 1956 m. kalintas Kazachstane. J. Stankaus slapyvardžiu išleido romanus "Meksikos didvyriai" (d. 1-2, 1932-1935). 1957 m. grįžo iš tremties. Klebonavo Lapių ir Babtų parapijose. Mirė 1968 m. liepos 30 d. Babtuoje (Kauno raj.).

KOVO MĖN.

- 110 metų, kai kovo 2 d. Griežionėlėse gimė **ALDONA DIDŽIULYTĖ-KAZANAVIČIENĖ**. Poetė, prozininkė. Mokėsi Mintaujoje, Peterburge, Maskvoje, mokytojavo, dirbo MA Centrinėje bibliotekoje. Atskiromis knygėlėmis paskelbė eilėraščių, apsakų, scenos vaizdelių, vaikams parašė poezijos ir prozos kūrinių. Mirė 1968 m. gruodžio 17 d. Vilniuje.

BALANDŽIO MĖN.

- 85 metai, kai balandžio 11 d. Papiškiuose (Utenos raj.) gimė **ELEONORA TELKSNIENĖ**, tautodailininkė - audėja. Dirbo ūkyje. Nuo 1970 m. gyvena Anykščiuose. Parodose dalyvauja nuo 1959 metų.

- 110 metų, kai balandžio 13 d. Zabelynėje gimė **GASPARAS BALTAKIS** (slp. G. B. Raitelis). Poetas. Dalyvavo 1905 m. tautiniame judėjime, 1909 m. emigravo į JAV. Poeziją skelbė "Vilniaus žiniose", "Vienybėje lietuvininkų" ir kitur. Mirė 1912 m. kovo 1 d. Čikagoje (JAV).

- 75 metai, kai balandžio 13 d. Anykščiuose gimė **BRONIUS STRAZDAS**. Kunigas. Mokėsi Anykščių progimnazijoje ir Panevėžio gimnazijoje, Kauno Kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1947 m. Pirmoji parapija - Užpaliai. Paskui kunigas Bronius Strazdas buvo keliamas į Šimonis, Rokiškį, Vadoklius, Salaką, o nuo 1970-ųjų - Biržų parapijos klebonas, dekanas. Palaikė glaudžius ryšius su įvairių profesijų ir pažiūrų žmonėmis. Ypač kūrybingai bendradarbiavo su skulptoriumi Antanu Kmieliausku. Jam kunigas Bronius Strazdas ir pasiūlė idėją - sukurti paminklą žymiųjų Anykščių krašto žmonių tėvų atminimui. Visą gyvenimą rinko ir saugojo viską, kas siejasi su Anykščių kraštu, jų garbinga praeitimi, žymiais žmonėmis. Atgimimo laikais rėmė anykštėnų laikraščius "Žiburį", "Kregždutę", vertingomis publikacijomis talkino žurnalui "Anykščiai".

Mirė 1996 m. rugpjūčio 14 d. Biržuose. Palaidotas bažnyčios šventoriuje

GEGUŽĖS MĖN.

- 80 metų, kai gegužės 9 d. Rygoje gimė **BRONIUS ZABIELA**. Dramos mėgėjų teatro Anykščiuose įkūrėjas, režisierius. Bronius Zabiela rašė ir eiles, proginis posmus, inscenizavo J. Biliūno "Liūdną pasaką", kurią "Juozapotos" pavadinimu mėgėjų teatro aktoriai suvaidino rašytojo 85-ųjų gimimo metinių proga. Parašė ir vienintelę pjesę "Tikroji motina", kurią pastatė 1963 metais. Ji buvo suvaidinta apie 50 kartų Aukštaitijoje, Žemaitijoje, Suvalkijoje. Per režisieriaus darbo dešimtmetį įvyko per 30 premjerų, suvaidinta apie 500 gastrolinių spektaklių, kuriuos matė visa Lietuva. Mirė režisierius 1970 m. vasario 14 d. Palaidotas Anykščių kapinėse.

BIRŽELIO MĖN.

- 90 metų, kai birželio 10 d. Pagojės viensėdyje gimė **MYKOLAS JUODVIRŠIS**. Agronomas. 193 m. baigė Panevėžio mokytojų seminariją ir iki 1938 m. mokytojavo pradžios mokyklose. 1941 m. baigė Žemės ūkio akademią. Dirbo Savitiškio linų bandymų ūkyje, vėliau Lietūkyje. 1945 m. pasitraukė į Vokietiją, 1948 m. išvyko į Kanadą. Dalyvavo Montrealio lietuvių visuomeniniame

gyvenime.

LIEPOS MĖN.

- 75 metai, kai liepos 1 d. Rubikiuose gimė **JUOZAS TYLA**, agronomas. Žemės ūkio mokslų daktaras (1973). 1950 m. baigė žemės ūkio akademiją. 1951-52 m. Hidromelioracijos tarnybos valdybos agrometeorologas, vėliau dirbo Žemdirbystės ir dirvožemio institute. Paskelbė darbų apie bulvių, pašarinių augalų agrotechniką lengvose dirvose. Parašė knygą "Bulvių kultūra Lietuvoje".

- 120 metų, kai liepos 5 d. Griežionėlėse gimė **ONA DIDŽIULYTĖ-SKĖTERIENĖ**. Literatė. Išėjusi akušerių ir felčerių kursus, dirbo medike. Parašė eilėraščių, išvertė iš lenkų kalbos prozos ir mokslo populiarinimo darbų. Mirė 1960 m. rugsėjo 7 d. Antaviliuose prie Vilniaus.

- 70 metų, kai liepos 15 d. Kanapynėje - Ipoliškyje gimė **FELIKSAS VAITIEKŪNAS**. Tekstologas, vertėjas. Baigė Vilniaus pedagoginį institutą ir Vilniaus teatro dramų studiją, dirbo Grožinės literatūros leidykloje "Pergalės" žurnalo redakcijoje. Išvertė rusų rašytojų (J. Kazakovo, V. Šukšino, V. Rasputino ir kt.) prozos kūrinių, G. Kanovičiaus romanų, pjesių, redagavo pastaraisiais dešimtmečiais "Pergalėje" ("Metuose") skelbiama grožinę literatūrą.

- 60 metų, kai liepos 22 d. Dotnuvoje gimė **NIJOLĖ SADŪNAITĖ**. Mokytoja, politinė kalinė. 1955 m. baigė Anykščių vidurinę mokyklą. 1974 m. ji apkaltinta antisovietine propaganda už LKB Kronikos platinimą. 1975 m. birželio 16-20 d. įvykęs teismas nuteisė ją laisvės atėmimo, atliekant bausmę trejus metus griežto režimo lageryje ir trejus metus Sibiro tremtyje. Savo gynimosi kalboje pasmerkė sovietinę spaudą, teismų šališkumą, suktą susidorojimą su kitaip galvojančiais. 1980 m. baigusi ištėrimo bausmę Nijolė grįžo į Vilnių. Parašė knygą "Gerojo Dievo globoje", "KGB akiratyje".

RUGPJŪČIO MĖN.

- 100 metų, kai rugpjūčio 21 d. Kunigiškiuose gimė **POVILAS SKLĖRIUS**. Inžinierius, melioratorius, žemės ūkio mokslų daktaras. 1924 m. baigė Dotnuvos žemės ūkio technikumą. 1933 m. Vienos universitete gavo inžinieriaus agronomo laipsnį. Dirbo žemės ūkio mokykloje. 1940 m. paskirtas žemės ūkio komisaro pavaduotoju, tas pareigas ėjo ir antruoju bolševikmečiu ligi 1947 m. 1947-72 m. žemės ūkio akademijos melioracijos katedros vedėjas.

Mirė 1979 metais Kaune.

- 120 metų, kai rugpjūčio 6 d. Želvos parapijoje, Ukmergės aps. Gimė **JONAS MACIEJAUSKAS**. Prelatas, visuomenininkas. Tėvams persikėlus į Kurklių vls., augo Staškūniškių dvare. Baigė Žemaičių kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1901 m. ir paskirtas į Liepoją vikaru. Vėliau klebonavo Šiauliu, Lapių, Panevėžio, Raguvo bažnyčiose. Aktyviai reikėsi visuomeninėje veikloje. Bendradarbiavo "Lietuvių laikraštyje", "Vienybėje", "Panevėžio balse" ir kt.

Mirė 1938 m. balandžio 1 d. Kaune.

RUGSĖJO MĖN.

- 75 metai, kai rugsėjo 16 d. Elminikuose gimė **JUOŽAS BULOTAS**, agronomas. Žemės ūkio mokslų daktaras (1961). 1950 m. baigęs Žemės ūkio akademiją, dirbo žemdirbystės in-to Vokės filiale, nuo 1967 m. - dirvožemio skyriaus vedėjas, vyr. mokslinis bendradarbis (1972). Parašė knygas: "Dirvožemio tyrimo medžiagos panaudojimas gamyboje" (1963). "Žemėtvarkos planų ir dirvožemio tyrimo duomenų panaudojimas (su kitais autoriais) (1964 m.).

- 100 metų, kai rugsėjo 19 d. Bačernikuose gimė **JONAS DOGELIS**. Žurnalistas, visuomenininkas. 1920 m. baigė Kauno gimnaziją, Kauno universitete studijavo filosofiją ir teisę, 1923 m. Klaipėdos sukilimo dalyvis. 1925 m. pradėjo dirbti "Ūkininko" redakcijoje, vėliau tapo šio laikraščio redaktoriumi, dalyvavo ateitininkų, ūkininkų sąjungos, lietuvių vyrų katalikų sąjungos veikloje. Bendradarbiavo "Laisvėje", "Ryte", "XX amžiuje", "Mūsų laikraštyje", buvo vienas iš satyrinio leidinio "Yla" redakcijos narių. 1941 m. išvežtas į Sibirą. Tolimesnis likimas nežinomas.

SPALIO MĖN.

- 75 metai, kai spalio 6 d. Bebarzdžiuose gimė **ANTANAS PUODŽIUKAS**. Agronomas, žemės ūkio mokslų daktaras (1968). 1950 m. baigė žemės ūkio akademiją. 1952-85. Elmininkų bandymo stoties direktorius. Nuo 1985 m. skyriaus vedėjas, vyr. mokslinis bendradarbis (1980). Pirmasis Lietuvoje ėmė propaguoti specializuotą bulvių sėjomainą ir įdiegė ją Elmininkų eksperimentiniame ūkyje. Paskelbė darbų apie derliaus nuėmimą ir laikymą, bulvių sėklininkystę, bulvių auginimo ir dorojimo technologiją. Mokomosios priemonės "Žemdirbystės pagrindai" (1952) vienas autorių.

- 75 metai, kai spalio 8 d. Vaisiutiškyje gimė **KAZYS DABUŽINSKAS**. Hidrotechnikas. Technikos mokslų daktaras(1955). 1950 m. baigęs Kauno universitetą iki 1957 m. dirbo Fizikos technikos, Energetikos ir elektrotechnikos institute. 1957-66 - Hidrotechnikos ir meioracijos in-to direktoriaus pavaduotojas mokslo darbui, vyr. mokslinis bendradarbis(1959). 1966-69 dėstė Kauno politechnikos in-te. Nuo 1969 dėstė Žemės ūkio akademijoje, 1969-76 hidrorengimų katedros vedėjas, nuo 1976 m. hidromelioracijos ir žemėtvarkos fakulteto dekanas, docentas(1968). Pagrindinės mokslo darbų sritys: hidrotechninių statinių eksploatacija, jų hidraulinis modeliavimas, drenažo nuotėkio formavimas ir vandens tekėjimas į drenas. Mirė 1985 m. gegužės 5 d. Kaune.

- 50 metų, kai spalio 10 d. Pesliuose gimė **RIMANTAS VANAGAS**. Poetas, prozininkas. Baigė Vilniaus universitetą, dirbo "Jaunimo gretose", redagavo "Moksleivį", išleido eilėraščių rink. "Autobiografijos pradžia"(1978), "Šita žemė"(1983), apysaką "Penketas šauktukų"(1987), "Nenusigręžk nuo savęs"(1995), eilėraščių rink. "Triskart lietūs"(1996) ir kt. Parašė ir apybraižų moksleiviams. Gausu publikacijų laikraščiuose ir žurnaluose.

- 110 metų, kai spalio 12 d. Desiukiškių dvare gimė **JUOZAS - JUSTINAS MILIŪNAS**. Metalų meninio apdirbimo specialistas, visuomenės veikėjas. Baigė amatų mokyklą Daugpilyje. 1913 m. išvyko į JAV. Rūpinosi Lietuvių tremtinių kvietimu, įkurdinimu ir šelpimu. Bendradarbiavo JAV lietuvių spaudoje.

- 90 metų, kai spalio 24 d. Klevėnuose gimė **RAPOLAS ŠALTENIS**. Pedagogas, literatūros tyrinėtojas. Baigė Kauno universitetą, mokytojavo Kaišiadoryse, Anykščiuose, Utenoje. Paskelbė biografines apybraižas "A. Vienuolio gyvenimo pėdsakais"(1982), "Mūsų Baranaskas"(1985), "Tarp dangaus ir žemės"(1990, apie J.Lindę-Dobilą), memuarų "Jau skleidės burės", 1991, "Gaudeamus igitur", 1993), išvertė Vydūno, L.Rėzos voikiškų darbų.

LAPKRIČIO MĖN.

- 120 metų, kai lapkričio 11 d. Grikiapelių kaime gimė **ADOMAS PRŪSAS**. Finansistas, visuomenininkas. Baigė Svėdasų pradžios mokyklą, 1905 m. Petrapilyje išlaikė 6 kl. egzaminus ir 1906 m. baigė Babenkos buhalterijos kursą. 1918 m. kartu su kitais Vilniuje įsteigė

Lietuvos prekybos banką ir buvo ilgametis to banko direktorius. Finansiniais ir kitais klausimais rašė "Vilniaus žiniose", "Viltijje", "Lietuvos žiniose", "Lietuvos aide". Mirė 1939 4 6 Kaune.

- 70 metų, kai lapkričio 23 d. Panevėžyje gimė **TERESĖ MIKELIŪNAITĖ**. Muziejininkė, kraštotyrinkė, literatė. Baigė Vilniaus universitetą. Mokytojavo Troškūnuose. Nuo 1960 m. buvo Anykščių A.Baranausko ir A.Vienolio - Žukausko memorialinio muziejaus direktorė. Daug nuveikė organizuodama kraštotyros darbą, aktyviai dalyvaudama kultūrinėje veikloje. Mirė 1984 m. gegužės 18 d. Anykščiuose, palaidota gimtajame Panevėžyje. Išleista pomirtinė padavimų, apsakymų, straipsnių, laiškų knyga "Marčiupio eglė"(1990).

- 60 metų, kai lapkričio 25 d. Kilėviškiuose gimė **GIEDRIUS LAUCIUS**. Architektas. 1961 - 1967 m. studijavo Vilniaus dailės institute. Dirbo Paminklų konservavimo in-te vyr. architektu, Visuomeninių pastatų skyriaus vyr. specialistu, vyr. architektu, nuo 1991 - VĮ "Paminklai" vyriausias architektas.

GRUODŽIO MĖN.

- 200 metų, kai gruodžio 8 d. Pavirničių dvare gimė **ANTANAS PIOTTUCH - KUBLICKIS**. Teisininkas. Studijavo Vilniuje. Buvo Vilniaus tribunolo teisėjas. Kėlė baudžios panaikinimo idėjas. Mirė 1888 m.

- 75 metai, kai gruodžio 18 d. Viešintų mst. gimė **ONA ŠAKĖNIENĖ**. Pedagogė, literatė. Baigė Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą. Gyvena ir kuria Anykščiuose. Jos eilėraščiai išspausdinti literatų almanache "Marčiupys".

- 70 metų, kai gruodžio 25 d. Pavartyčių kaime (Panevėžio raj.) gimė **ALEKSAS NAVICKAS**. Literatas. Baigęs Kauno žemės ūkio akademiją. Gyvena ir kuria Anykščiuose. 1997 m. išleista jo kūrybos knygelė "Gandro mirtis".

Ankstesni prozos ir poezijos kūriniai buvo publikuojami rajono spaudoje ir išspausdinti literatų almanache "Marčiupys".

**Parengė Anykščių rajono savivaldybės
viešosios bibliotekos
kraštotyros - leidybos skyriaus
darbuotojos
Germa AVILTINĖ, Bronė GVOZDIENĖ**

Balandis

5 d. - Kultūros rūmuose vaikų folkloro kolektyvų šventė "Pumpurėlis".

7 d. - Koplyčioje A.Žukausko-Vienušio 115-ųjų gimimo metinių minėjimas. Dalyvavo A.Vienušio kūrybos tyrinėtojas Juozas Stonys, aktorius Algimantas Bružas, Žukauskų augintinės Rita Ruigytė - Praninskienė ir Bronė Žeimytė - Budriūnienė.

Visą balandžio mėnesį miesto mokyklų moksleiviai lankė Vienušio memorialinius kambarius ir retų Vienušio nuotraukų parodą muziejaus salėje.

10 d. - Koplyčioje panevėžietės Emilijos Talačienės tapybos parodos atidarymas.

12 d. - Kultūros rūmuose tautinių šokių kolektyvų konkursas "Pora už poros".

13 d. - Kultūros rūmuose Seinų šiuolaikinio šokio teatro ir tautinių šokių kolektyvo koncertas.

14 d. - Koplyčioje Giedrės Kaukaitės solinis koncertas, skirtas jos kūrybinės veiklos 30 - mečiui.

18 d. - Viešojoje bibliotekoje Liudvikos Didžiulienės - Žmonos "Raštų" pirmo tomo pristatymas, dalyvavo sudarytojai Milda Telksnytė ir Vygandas Račkaitis.

19-20 d. - Kultūros rūmuose regioninė vaikų teatrų šventė.

25 d. - Kavarsko miesto bibliotekos 60-mečio minėjimas.

Šoka jaunosios "Gojaus" šokėjos

Anykščių kultūros rūmų scenoje linksmai nusiteikę pagyvenusieji

27 d. - Kultūros rūmuose anykštėnų šokių kolektyvo "Gojus" / vadovė Jūratė Uselienė/ ir kape-
los "Rokiškio muzikantai" koncertas.

Anykščių rajono savivaldybės viešosios biblio-
tekos literatų klubo "Marčiupys" narė, kavarskietė
Janina Aleknavičienė išleido savo eilėraščių ir no-
velių knygą "Iš saulėtų klonių".

Gegužė

2 d. - Kultūros rūmuose žmonių su negalia savi-
veiklininkų koncertas Motinos dieni.

3 d. - Miesto saviveiklininkų koncertas Motinos
dienai.

3 d. - A.Baranausko ir A.Žukausko-Vienušio me-
morialinio muziejaus 70-mečio minėjimas. Rengi-
niai vyko prie A.Baranausko klėtelės, koplyčioje,
muziejaus salėje.

3-4 d. - Troškūnuose ir Pajuostinės miške Vy-
tauto apygardos ir Šarūno rinktinės partizanų su-
važiavimo 50-mečio minėjimas.

16 d. - Jono Biliūno gimnazijoje kiemo teatro fes-
tivalis "Homo sum 97".

16 d. - Kultūros rūmuose buvusių Anykščių est-
rados dainininkų ir muzikantų koncertas.

25 d. - Koplyčioje pianisto Gabriėliaus Alekno
rečitalis.

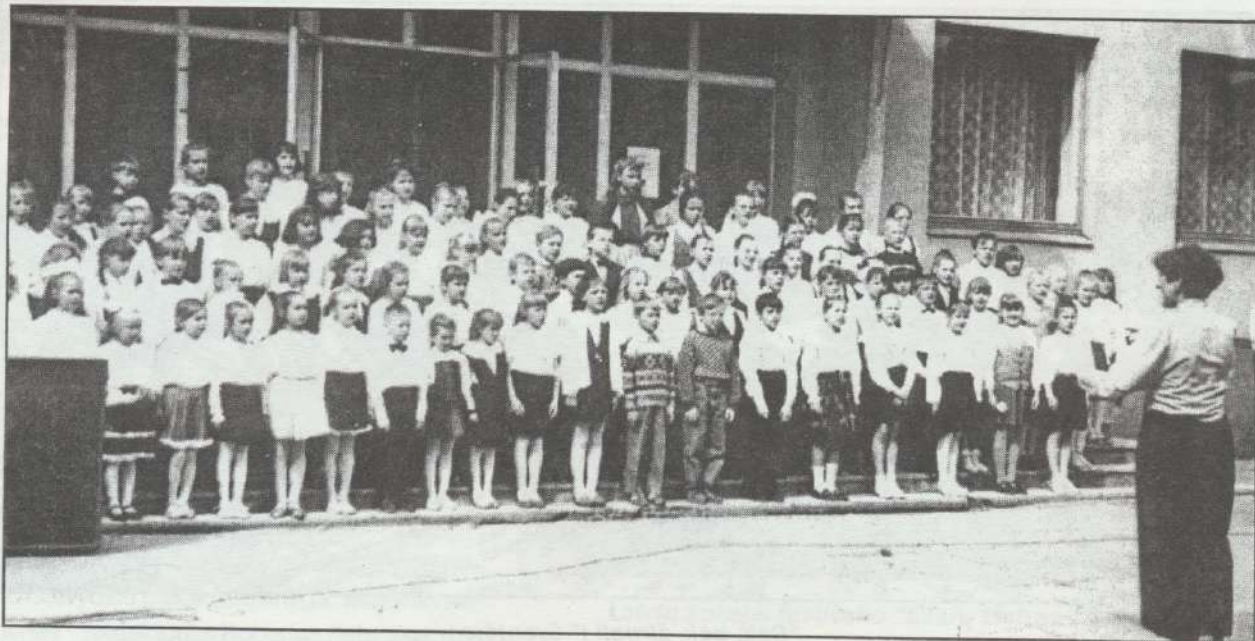
30 d. - Antano Vienuolio vidurinėje mokykloje
gimnazijos statuso suteikimo šventė.

Anykštėnė dailininkė Skaidrė Žukauskaitė

*Anykščių A.Baranausko ir A.Vienušio - Žukausko memorialinio muziejaus darbuotojai muziejaus
70-mečio proga nusifotografavo prie A.Baranausko klėtelės*

Anykščių muzikos mokyklos jaunieji choristai

Koplyčioje poezijos šventė "Poezijos pavasaris 97".

Anykščių rajono savivaldybės viešoji biblioteka išleido literatų klubo "Marčiupys" nario Alekso Navicko novelių rinkinį "Gandro mirtis". Šios knygos sudarytoja Birutė Bulotienė, redaktorius Rimantas Vanagas, dailininkė Skaidrė Račkaitytė.

Birželis

1 d. - Koplyčioje vyrų choro "Sakalas" koncertas Tėvo diena. Muzikos mokyklos kieme vyko mažoji dai-

nų šventė.

7 d. - Niūronyse tradicinė "Bėk bėk, žirgeli!" šventė.

12 d. - Viešojoje bibliotekoje Janinos Cibienės, Janinos Aleknavičienės ir Alekso Navicko knygų pristatymas.

14 d. - Šv. Mato bažnyčioje poezijos ir muzikos vakanda Gedulo ir Vilties diena.

Koplyčioje kaunietės dailininkės Gražinos Luckutės - Bukienės parodos atidarymas.

Panevėžio grigališkojo choralo /vadovė B.Liorytė/ ir koplyčios vaikų choro /vadovė G.Pileckienė/ koncertas.

*... ir jaunieji
muzikantai*

“Bėk, bėk, žirgeli!” šventėje

17 d. - Troškūnų bažnyčioje koncertavo Audronė Pšibilskienė /altas/, Reinhortas Kraussas /altas/ ir Jūratė Landsbergytė /vargonai/.

21 d. - Dainuvos slėnyje Joninių šventė. Folklorinių ansamblių ir kaimo kapelų pasirodymai.

29 d. - Troškūnų bažnyčioje baroko muzikos koncertas. Dalyvavo V.Prudnikovas, N.Ralytė, Operos ir baleto teatro styginių kvartetas, M.K.Sarbievijaus poeziją skaitė J.Viliūnaitė.

28-29 d. Svėdasuose vyko Lietuvai pagražinti draugijos susirinkimas.

Išėjo Anykščių vaikų muzikos mokyklos mokytojo Balio Meldaikio sukurtų dainų poetų ir Anykščių krašto literatų tekstams rinkinys “Giesmė tėviškei”. Natografas D.Kučinskas. Anykščių A.Baranausko ir A.Vienušio - Žukausko memorialinis muziejus išleido Birutės Gliaudienės poezijos - haiku rinktinę “Ant Žemynėlės kelių”. Redaktorė Alma Ambraškaitė, dailininkė Skaidrė Račkaitytė.

Liepa

5 d. - Vilniuje vykusioje moksleivių dainų šventėje iš Anykščių dalyvavo 14 moksleivių meno kolektyvų.

6 d. - Ant Vorutos piliakalnio Mindaugo karūnavimo dienos paminėjimas: archeologo Gintauto Zabelos paskaita, rajono kaimo kapelų varžytuvės, laužas.

11 d. - Dainuvos slėnyje tarptautinis liaudiškos

Tautodailininkė Veronika Limbienė

muzikos ir tautinių šokių festivalis "Ežerų sietuva".

15 d. - Koplyčioje Veronikos Limbienės audinių parodos atidarymas.

16 d. - Prie Puntuko akmenų S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio minėjimas.

24 d. - Koplyčioje koncertavo Skaidra Jančaitė ir Raminta Neverdauskaitė.

26 d. - Traupyje paminėta mokyklos 220 metų sukaktis.

27 d. - Šv. Onos atlidai Anykščių parapijoje. Orkestrų paradas. Vakaronė Dainuvos slėnyje.

28 d. - Koplyčioje giesmių valanda. Giedojo koplyčios jaunimo choras.

Išėjo Traupio parapijos klebono Stepono Galvydžio pasakėčių knyga "Mokytas varnėnas". Redaktorius Robertas Keturakis, dailininkė V. Kalinauskaitė.

Rugpjūtis

3 d. - Koplyčioje bažnyčios kamerinio choro orkestras.

17 d. - Šv. Mato bažnyčioje mišios už Antaną Žukauską - Vienuolį. Prie kapo ir muziejuje susirinkę muziejininkai ir rašytojo giminės paminėjo 40-ąsias Vienuolio mirties metines.

Latvių šokėjai festivalio "Ežerų sietuva" dalyviai

22 d. - Viešintų kultūros namuose Viešintų klotimo teatro 10-mečio minėjimas.

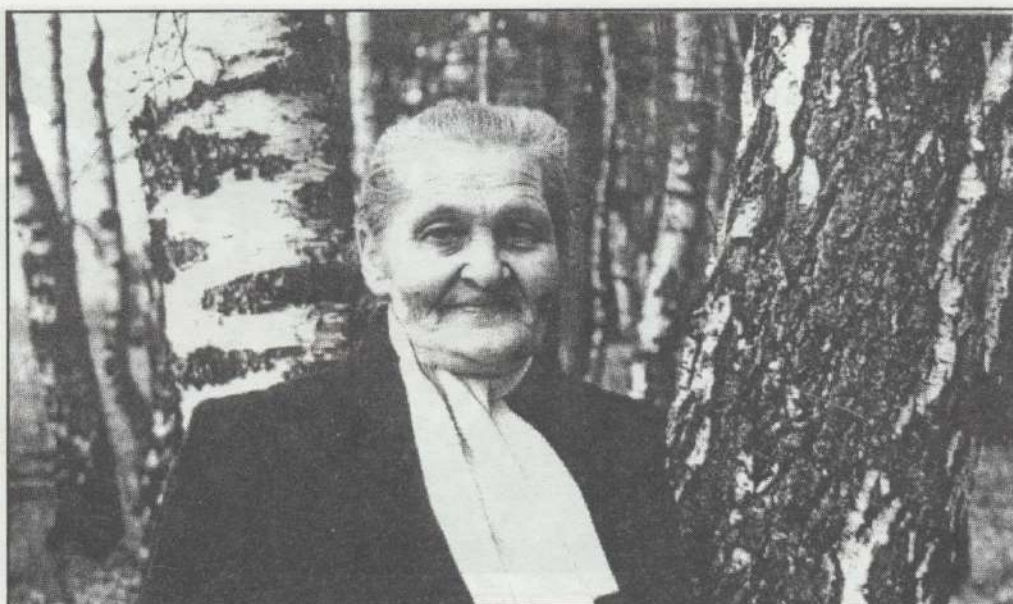
23 d. - Šv. Mato bažnyčioje mišios, skirtos Juodojo kaspino dienai.

Rugsėjis

1 d. - Anykščiuose atidarytas pirmasis respublikoje Ugdymo centras.

*Liepos
16-osios
naktį pa-
gerbėme
S. Dariaus
ir S. Girė-
no atmini-
mą*

Viešintų klotimo teatro pastatytos pjesės „Kaip velnias akmenį nešė“ autorė rubikietė Bronė Kazakevičienė

Raguvelėje atidaryta pradinė mokykla.

11 d. - Viešojoje bibliotekoje paroda „Gęstanti dvarų gyvybė“.

17 d. - Kopyčioje smuikininko Carl - Magnus Helling /Suomija/ ir pianisto Gyčio Cinausko koncertas.

15-21 d. - Europos paveldo dienų renginiai.

Raguvelės dvare senosios muzikos ansamblio „Arsenalas“ koncertas.

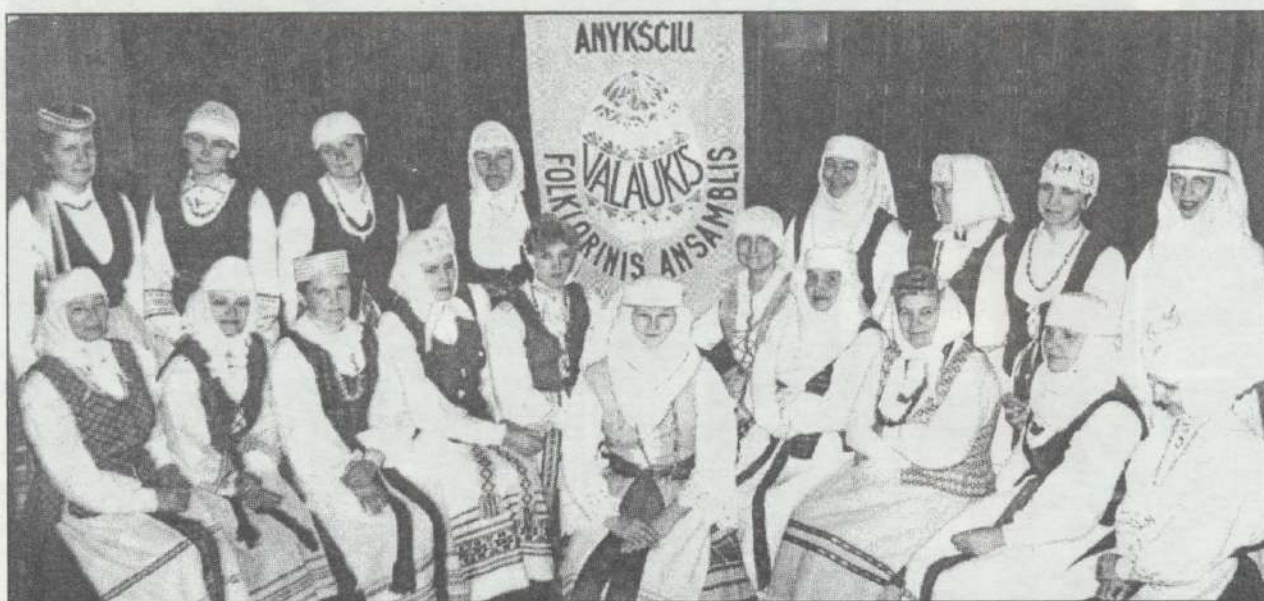
A.Baranausko ir A.Žukausko - Vienuolio memorialinis muziejus miesto moksleiviams rengė ekskursijas į Raguvelės, Vašuokėnų, Pienionių dvarus.

19 d. - Kopyčioje šiauliečio Rimanto Plungės tapybos parodos atidarymas.

26 d. - Kultūros rūmuose meno mėgėjų kolektyvų sezono atidarymo koncertas „Senų gerų draugų būry“.

26-27 d. - Kultūros rūmuose tradicinė šventė „Anykščių ruduo 97“.

Išėjo 7-asis „Spingsulės“ knygynėlio leidinys - Kazio Inčiūros „Nelaisvės Psalmės“. Spaudai parengė Birutė Čielienė, Almantas Čielis ir Raimondas Guobis.

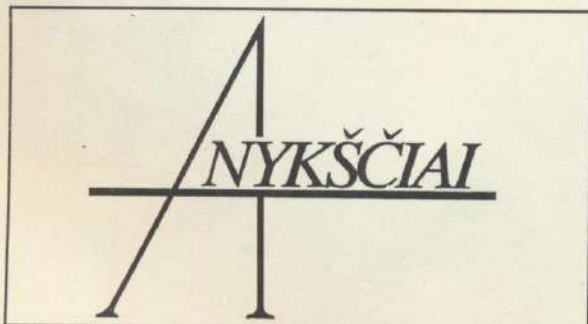

Anykščių kraštą garsinančios „Valaukio“ dainininkės ir jų vadovė Violeta Juciuvienė

*Artėjančio 60 - me-
čio proga sveikiname
medžio drožėją Joną
Tvardauską, linkime
daug daug šviesių
kūrybos džiaugsmo
akimirkų*

Anykščių A.Baranausko ir A.Vienušio-
Žukausko memorialinio muziejaus leidinys

1997-ųjų antras pusmetis

RENGĖ:

Alma AMBRAŠKAITĖ (palikimas)
Vytautas BALČIŪNAS (kultūrologija)
Daiva GADLIAUSKAITĖ (istorija)
Jonas JUNEVIČIUS (fotografija)
Skaidrė RAČKAITYTĖ (dailininkė)
Vygandas RAČKAITIS (redaktorius)
Milda TELKSNYTĖ (ats.sekretorė, literatūra)
Antanas VERBICKAS (istorija)
Vida ZASIENĖ (personalijos, kronika)

Redakcijos adresas: A.Vienušio 4, 4930 Anykščiai, tel. 5 15 54. SL 684. Spaudė AB "Utenos spaustuvė",
Kauno 33, 4910 Utena. Tiražas 1000. Užsakymo Nr.

